



## Teisės institutas

Gedimino pr. 39/Ankštoji g. 1, LT-01109 Vilnius

Tel./faks. (+370 5) 249 75 91

El.p.: [teisės.institutas@is.lt](mailto:teisės.institutas@is.lt)

[www.teise.org](http://www.teise.org)

# Tyrimas Socialinių darbuotojų poreikis nepilnamečių justicijos institucijose

Pagal 2004 m. gegužės 19 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimą  
Nr. 600 „Dėl Nepilnamečių justicijos 2004-2008 metų programos patvirtinimo”

### **Darbo grupės nariai:**

Laura Kietytė  
Agnė Matijaškaitė  
Dr. Svetlana Gečėnienė

**Vilnius  
2005**

## Turinys

Įvadas.....	3
1. Tyrimo metodika .....	5
2. Socialinio darbuotojo samprata .....	7
3. Įstaigų, kuriose atliktas tyrimas, apibūdinimas .....	10
4. Socialinio darbuotojo funkcijos ir uždaviniai .....	18
5. Socialinių darbuotojų darbo krūvis nepilnamečių justicijos įstaigose .....	27
6. Darbo sąlygos ir specialistai nepilnamečių justicijos įstaigose .....	30
7. Socialinių darbuotojų išsilavinimas, rengimas, kvalifikacija .....	36
8. Užsienio valstybių socialinio darbo nepilnamečių justicijoje praktika .....	43
8.1. Socialinės gerovės požiūris ( <i>social welfare approach</i> ) alternatyviose teismui institucijose .....	44
8.2. Socialinio darbuotojo vaidmuo ikiteisminiame tyrime .....	48
8.3. Socialinio darbuotojo vaidmuo teisme .....	49
8.4. Socialinio darbuotojo vaidmuo po teismo sprendimo .....	52
8.5. Socialinio darbuotojo vaidmuo įgyvendinant atkuriamojo teisingumo modelį .....	54
Išvados ir pasiūlymai .....	57
Šaltiniai.....	61
Priedai.....	65

## Ivadas

Nepilnamečių justicijos 2004 - 2008 metų programoje<sup>1</sup>, patvirtintoje Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 19 d. nutarimu, pateikiamos svarbiausios nepilnamečių justicijos problemos, akcentuotos atlikus Nepilnamečių justicijos programos (1999-2002 m.) įvertinimą.

Viena svarbiausių problemų, kurią 2002 m. įvertinime išskyrė Teisės instituto specialistai ir Jungtinių Tautų ekspertai yra ta, jog stokojama socialinių darbuotojų, kurių paslaugos būtinos visose moderniose nepilnamečių justicijos sistemai priklausančiose institucijose. Ikiteisminio tyrimo, teisminės ir kitose justicijos institucijose dirbančių socialinių darbuotojų yra per mažai, jų išsilavinimas ir įgūdžiai skirtingi ir priklauso nuo to, su kuria ministerija ar departamentu jie susiję. Per žema darbuotojų, dirbančių minimalios priežiūros ir specialiosiose auklėjimo įstaigose, kvalifikacija, nepakankamai diegiamos specializuotos ugdymo ir profesinio mokymo programos<sup>2</sup>.

Socialinio darbo įsitraukimas į baudžiamosios justicijos sistemą siejamas su XIX a. pabaiga, kai buvo priimti pirmieji nepilnamečių teismų įstatymai (Iliojaus valstija, JAV). Su šiais teisės aktais atkeliavęs reabilitacinis požiūris į nepilnamečius, pažeidusius teisę ir nukentėjusius nuo pažeidimų, vėliau paplito ir į suaugusiųjų justicijos sistemą (pvz.: užsienyje ypač žinomi probacijos, parolio institutai). Šiuo metu Vakarų Europos, JAV, Kanados ir kitų valstybių nepilnamečių justicijos sistemose socialiniai darbuotojai užima reikšmingą vietą, yra jų dalimi, dalyvauja visuose nepilnamečių justicijos etapuose.

Siekiant pagerinti situaciją Lietuvoje, Nepilnamečių justicijos 2004-2008 metų programoje išskiriamas vienas iš uždavinių - didinti socialinių darbuotojų vaidmenį nepilnamečių justicijos sistemoje. Šiam uždaviniui įgyvendinti Programos priemonių plane pirmiausia numatyta išanalizuoti socialinių darbuotojų poreikį nepilnamečių justicijos institucijose.

Šioje tyrimo ataskaitoje pateikiami baudžiamosios justicijos institucijose dirbančių socialinių darbuotojų, šių institucijų vadovų, taip pat institucijų, kuriose socialiniai darbuotojai nėra sutinkami (policija, teismai), ekspertų, besispecializuojančių darbui su nepilnamečiais, apklausos rezultatai, taip pat Lietuvos Respublikos teisės aktų, reglamentuojančių socialinių darbuotojų statusą ir funkcijas aptariamose institucijose, analizė

---

<sup>1</sup> 2004 m. gegužės 19 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės Nr. 600 „Dėl Nepilnamečių justicijos 2004-2008 metų programos patvirtinimo“// Valstybės žinios, 2004, Nr. 83-3008.

<sup>2</sup> Nepilnamečių justicijos programos 1999-2002 m. išorinio vertinimo ataskaita [interaktyvus]. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras [žiūrėta 2005-07-15]. Prieiga per internetą: <[http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Išor\\_ivert/Tarptautinis\\_vertinimas.doc](http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Išor_ivert/Tarptautinis_vertinimas.doc)>.

bei užsienio valstybėse taikomi socialinių darbuotojų dalyvavimo nepilnamečių baudžiamosios justicijos sistemoje modeliai.

Tiriant socialinių darbuotojų poreikį nepilnamečių justicijos institucijose buvo apklausti:

- 1) Vilniaus, Čiobiškio (Širvintų raj.), Gruzdžių (Šiaulių raj.) ir Veliučionių (Vilniaus raj.) specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų vadovai bei socialiniai darbuotojai (socialiniai pedagogai);
- 2) pataisos namų, kuriuose laisvės atėmimo bausmę atlieka nepilnamečiai, vadovai bei socialinį darbą atliekantys pareigūnai;
- 3) pataisos inspekcijų pareigūnai, dirbantys su nepilnamečiais, kuriems paskirta kitokia nei laisvės atėmimas bausmė arba auklėjamojo poveikio priemonė, atidėtas bausmės vykdymas ir paskirta auklėjamojo poveikio priemonė, lygtinai paleisti iš laisvės atėmimo vietos.

Paštu bei elektroniniu paštu išplatintą anketą užpildė 68 respondentai. Tiriant socialinių darbuotojų poreikį ikiteisminio tyrimo ir teisminėse institucijose buvo atlikta ekspertų apklausa.

Anketos ir ekspertų apklausos pagalba buvo siekiama išsiaiškinti, koks šiuo metu socialinių darbuotojų (socialinio darbo) statusas nepilnamečių justicijos institucijose, kokios socialinių darbuotojų paslaugos teikiamos, ar šių paslaugų poreikiai yra patenkinami šiuo metu, kaip galima būtų tobuliau ir efektyviau juos patenkinti ateityje, kokios galimos kylančių statuso problemų priežastys bei sprendimo būdai.

Tyrimo apimtos pagrindinės klausimų grupės:

1. Socialinių darbuotojų darbo pobūdis ir turinys;
2. Socialinio darbo funkcijų įgyvendinimo institucijose sėkmingumas;
3. Socialinių darbuotojų skaičius institucijoje ir jų darbo krūvis;
4. Socialinių darbuotojų darbo sąlygos;
5. Socialinių darbuotojų išsilavinimas ir kvalifikacijos kėlimas;

Anketos, teisės aktų analizės bei užsienio valstybių patirties apžvalgos pagrindu parengti pasiūlymai socialinio darbo vaidmeniui padidinti bei sudaryti jam geresnes sąlygas.

## 1. Tyrimo metodika

**Tyrimo objektas:** Socialinių darbuotojų poreikis Lietuvos nepilnamečių justicijos institucijose.

### **Tyrimo uždaviniai:**

1. Išanalizuoti socialinio darbo turinį nepilnamečių justicijos įstaigose.
2. Nustatyti tiriamose įstaigose vyraujančią socialinio darbuotojo darbo krūvį.
3. Ištirti socialiniams darbuotojams kylančias problemas ir jų priežastis. Išsiaiškinti, kaip kylančios problemos susiję su darbuotojų profesine kvalifikacija.
4. Išanalizuoti kiekybinį ir kokybinį socialinių darbuotojų poreikio tiriamose įstaigose aspektus.

**Tyrimo populiacija:** Lietuvos nepilnamečių justicijos įstaigų socialiniai darbuotojai ir vadovai.

**Nepilnamečių** justicijos įstaigos – specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai, Nepilnamečių socialinės pagalbos ir prevencijos centras, nepilnamečių pataisos namai bei pataisos inspekcijos.

### **Tyrimo instrumentas**

Siekiant įgyvendinti tyrimo tikslus ir uždavinius be teisės aktų ir užsienio valstybių praktikos analizės buvo atlikta Lietuvos specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų socialinių darbuotojų, nepilnamečių pataisos namų socialinių-psichologinių/socialinės reabilitacijos tarnybų darbuotojų/pareigūnų, taip pat pataisos inspektorių, besispecializuojančių nepilnamečių atvejams, (tyrime - socialinių darbuotojų) ir šių įstaigų vadovų anketinė apklausa.

Parengta tyrimo anketa tiriamų įstaigų socialiniams darbuotojams; ta pati anketa su keliais papildomais klausimais pateikta ir įstaigų vadovams. Anketos struktūra atspindi iškeltus tyrimo uždavinius.

Anketoje socialiniams (socialinės reabilitacijos tarnybų) darbuotojams/pareigūnams pateikiami keli klausimų blokai:

1. Klausimai, kuriais siekiama išsiaiškinti socialinių darbuotojų darbo turinį. Socialinio darbo turinys nepilnamečių justicijos įstaigose tiriamas:
  - 1) nustatant įstaigose dirbančių socialinių darbuotojų atliekamas funkcijas;

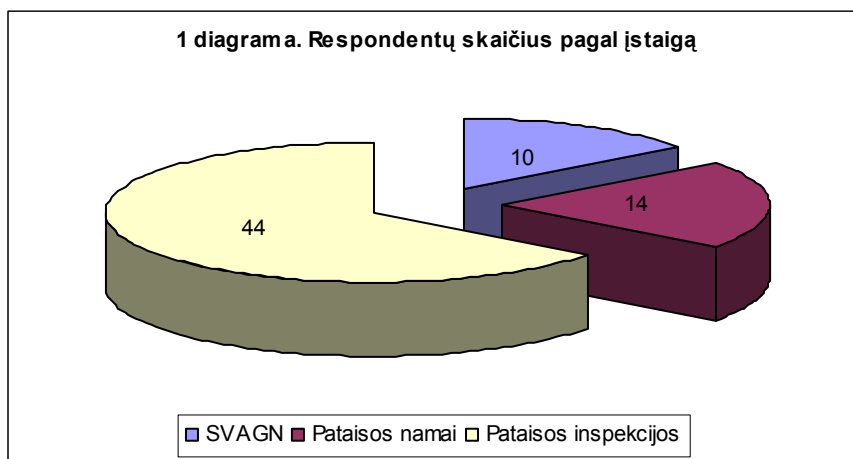
2) atliekant tiriamųjų įstaigų teisės aktuose numatytų ir tikrovėje vykdomų socialinių darbuotojų funkcijų lyginamąją analizę.

2. Klausimų blokas, skirtas nustatyti pagrindines problemas, su kuriomis susiduria socialiniai darbuotojai. Pateikiami klausimai apie laiko sąnaudas, darbo krūvį, atliekamo darbo kokybę, priemonių, įgūdžių, patirties trūkumą;
3. Klausimų blokas, skirtas papildomų socialinių darbuotojų kiekybiniam ir kokybiniam poreikiui nustatyti: ar pakankamas esamas socialinių darbuotojų skaičius; kiek, socialinių darbuotojų nuomone, etatų turėtų būti įsteigta papildomai. Kiekybinis socialinių darbuotojų poreikio aspektas tiriamas remiantis klausimais apie socialinių darbuotojų skaičių įstaigoje, jų darbo krūvį, ugdytiniams skiriamą laiko dalį. Kokybinis poreikio aspektas tiriamas remiantis darbuotojų kvalifikacijos, motyvacijos kelti kvalifikaciją rodikliais. Tiriant kiekybinę ir kokybinę dimensijas svarbi respondentų nuomonė apie didesnio darbuotojų skaičiaus, darbuotojų, turinčių tam tikrą kvalifikaciją, darbo patirtį, trūkumą.
4. Klausimų blokas, skirtas nepilnamečių justicijos įstaigų socialinio darbuotojo tipui nustatyti. Socialinio darbuotojo tipas nustatomas išskiriant šias įstaigų darbuotojų (pareigūnų) charakteristikas:
  - 1) išsilavinimą;
  - 2) profesinę specializaciją;
  - 3) kvalifikaciją;
  - 4) įstaigoje užimamas pareigas (etata);
  - 5) darbo patirtį.

Anketoje įstaigų vadovams pateikiami papildomi klausimai apie esamą padėtį įstaigoje: socialinių darbuotojų etatų skaičių, faktiškai dirbančius darbuotojus, vaikų skaičių įstaigoje apklausos metu ir pan.

Apklausa vykdyta 2005 m. rugsėjo – spalio mėnesiais. Buvo gautos 68 užpildytos galiojančios anketos:

- 10 – iš specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų (SVAGN);
- 14 – iš pataisos namų;
- 44 – iš pataisos inspekcijų.



Anketų skaičius iš kiekvieno tipo įstaigų nėra didelis, tačiau tyrimą galima laikyti reprezentatyviu, kadangi tai visų Lietuvoje esančių atitinkamų įstaigų, susijusių su nepilnamečiais, socialinių darbuotojų ar socialinio darbo funkcijas atliekančių asmenų apklausa.

Dėl nedidelio respondentų skaičiaus sudėtinga daryti apibendrinančias išvadas pagal anketavimo rezultatus ir jų skaitines reikšmes. Tokiu atveju daugiau akcentuojamos bendros tendencijos negu skaitinės reikšmės.

## **2. Socialinio darbuotojo samprata**

Organizuodami tyrimą ir apibrėždami tyrimo ribas susidūrėme su teorinės bei praktinės socialinio darbuotojo sampratos problema. Vieningos sampratos, kas laikytina socialiniu darbuotoju, nėra.

Socialinis darbas yra profesionali veikla organizuojant ir teikiant socialines paslaugas bei telkiant bendruomenę šioms paslaugoms teikti. Socialinį darbą dirba savivaldybių, socialinių paslaugų įstaigų ir socialines paslaugas teikiančių įstaigų socialiniai darbuotojai, socialinių darbuotojų padėjėjai ar socialinio darbo savanoriai. Socialiniai darbuotojai dirba socialinį darbą organizuodami ir (ar) teikdami socialines paslaugas individualiai asmeniui (šeimai) ir (ar) telkdami bendruomenę šioms paslaugoms teikti. Dirbti socialiniu darbuotoju turi teisę asmuo, įgijęs aukštesnįjį ar aukštąjį socialinio darbo ar jam prilygintą išsilavinimą arba asmuo, neturintis šio išsilavinimo, bet išklausęs įvadinį socialinio darbo mokymo kursą.

Socialinis darbuotojas yra specialistas, kurio darbo paskirtis yra sustiprinti žmogaus prisitaikymo prie aplinkos sugebėjimus, atstatyti ryšius su bendruomene, padedant jam

integruotis į visuomenę ir skatinant visavertį žmogaus socialinį funkcionavimą<sup>3</sup>. Socialinis darbas orientuojamas į asmenį ar šeimą, esančius tam tikroje socialinėje aplinkoje ir veikiamus tam tikrų socialinių veiksnių. Socialinio darbo reikalavimas – sisteminis požiūris, kad visi trys elementai – asmuo, aplinka bei santykiai tarp asmens ir aplinkos – sudarytų vieningą visumą. Jo tikslas yra galimybės žmonėms (grupėms, bendruomenėms) savarankiškai įveikti iškilusias socialines problemas suteikimas, žmogaus socialinė integracija, atskleidžiant reikalingus jam vidinius bei išorinius išteklius ir visiškai, veiksmingai, koordinuotai juos panaudojant.

Socialiniai darbuotojai savo darbe vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, įstatymais, Vyriausybės nutarimais, kitais norminiais aktais ir Lietuvos socialinių darbuotojų asociacijos 1998 m.<sup>4</sup> priimtu Socialinių darbuotojų etikos kodeksu.

Socialinio darbuotojo profesija jau keleri metai yra įtraukta ir į Lietuvos Profesijų klasifikatorių<sup>5</sup>. Klasifikatorių parengė Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos sudaryta ekspertų darbo grupė. Jis patvirtintas Statistikos departamento generalinio direktoriaus 1999-04-15 įsakymu Nr. 37. Lietuvos Profesijų klasifikatoriuje pateikiama tarptautiniu mastu pripažinta profesijos sąvoka, kurioje profesija siejama su darbu, atliekamu vieno asmens. Jame apibrėžiamos profesijos, atsižvelgiant į tipiškiausių uždavinių ir pareigų derinį, ir todėl kartais susiduriama su problema, kai atskirų profesijų uždavinių ir pareigų apimtis neatitinka apibūdintų klasifikacijoje. Pagal šio klasifikatoriaus aprašą socialiniai darbuotojai padeda klientams orientotis socialiniuose ir panašiuose reikaluose, kad pastarieji sugebėtų rasti ir panaudoti juos išteklių sunkumams nugalėti ir reikiamiems tikslams pasiekti.

Čia priskiriamų profesijų pavyzdžiai, labiausiai susiję su tyrimo tematika: smulkių teisės pažeidėjų socialinis darbuotojas, lygtinai nuteistų asmenų socialinis darbuotojas, Kalėjimų departamento įstaigos socialinis darbuotojas, globos įstaigos socialinis darbuotojas ir kt.

Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. rugpjūčio 3 d. įsakymu Nr. A1-223 yra patvirtintas Socialinį darbą dirbančių darbuotojų pareigybių sąrašas<sup>6</sup>. Šis sąrašas skirtas nustatyti pareigybes tų darbuotojų, kurie privalo atestuoti pagal Socialinių darbuotojų atestavimo tvarką, jame išvardintų pareigybių darbuotojams skaičiuojamas socialinio darbo

---

<sup>3</sup> LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. liepos 27 d. įsakymas Nr. A1-218 „Dėl socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašo patvirtinimo“// Valstybės žinios, 2006, Nr. 4-114.

<sup>4</sup> Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksas. Socialinio darbo dokumentai [interaktyvus]. Socialinio darbo institutas[žiūrėta 2005-07-18]. Prieiga per internetą: <<http://www.vdu.lt/sdi/sddok.htm>>.

<sup>5</sup> Lietuvos profesijų klasifikatorius [interaktyvus]. Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba [žiūrėta 2005-07-24]. Prieiga per internetą: <[http://www.ldrm.lt/mod/klasifikatorius/?p=0\\_11](http://www.ldrm.lt/mod/klasifikatorius/?p=0_11)>.

<sup>6</sup> Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. rugpjūčio 3 d. įsakymas Nr. A1-223 „Dėl Socialinį darbą dirbančių darbuotojų pareigybių sąrašo patvirtinimo“// Valstybės žinios, 2005, Nr. 96-3608.

stažas bei atostogų trukmė. Pagal šį sąrašą socialinių paslaugų įstaigoje socialinį darbą dirbančių pareigybės priklausomai nuo įstaigos tipo (stacionari, nestacionari, mišri) gali būti:

1. vadovas (vedėjas);
2. vadovo (vedėjo) pavaduotojas socialiniams reikalams (socialiniam darbui, socialinėms paslaugoms ir pan.);
3. struktūrinio padalinio vedėjas socialiniams reikalams (socialiniam darbui, socialinėms paslaugoms ir pan.);
4. socialinis darbuotojas;
5. socialinių programų koordinatorius;
6. socialinio darbo organizatorius;
7. socialinio darbo vadybininkas.

Atsižvelgiant į tai, savo tyrime norėdami apklausti atitinkamose įstaigose dirbančius socialinius darbuotojus susidūrėme su planotu socialinių darbuotojų šiose įstaigose skaičiaus padidėjimu, kadangi direktorius, jo pavaduotojas socialiniams reikalams, atitinkamo skyriaus vadovas laikytinas taip pat socialiniu darbuotoju. Be to, praktikoje susidūrėme ir su pačių įstaigos darbuotojų plačia socialinio darbo ir socialinio darbuotojo samprata. Anot jų, socialinio darbo funkcijų įgyvendinimas nepilnamečių justicijos įstaigose nepriklauso tik profesionaliems socialiniams darbuotojams. Praktiškai kiekvienas – specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų darbuotojas, pataisos inspekcijų bei pataisos namų pareigūnai, net policijos pareigūnai pripažino atlieką tam tikras funkcijas, priskirtinas socialiniam darbui. Manytina, jog praktikoje šiose įstaigose dažnai dar nelabai suprantama socialinių darbuotojų – specialistų (profesionalų) - nauda ir poreikis, daug kur vyrauja nuostata „kiekvienas gali dirbti socialinį darbą“.

Tyrime socialiniams darbuotojams priskyrėme ir socialinius pedagogus. Remiantis Socialinių darbuotojų rengimo centro prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – SADM) duomenimis, socialiniams darbuotojams, kurie nėra įgiję socialinio darbo išsilavinimo, tačiau yra įgiję socialinį išsilavinimą priskiriami: socialiniai pedagogai, edukologai ir socialiniai psichologai.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. balandžio 24 d. nutarimu patvirtintoje Socialinių pedagogų etatų steigimo švietimo įstaigose 2001–2005 metų programoje pateikiama socialinio pedagogo samprata. Socialinių pedagogų profesinės veiklos tikslas – laiku pastebėti, įvertinti ir spręsti vaikų bei paauglių mokyklos nelankymo, nesimokymo, netinkamo elgesio, bendravimo ir kitas problemas. Taigi, socialiniai pedagogai atlieka prevencinį darbą mokykloje, bendradarbiauja su tėvais ar vaiko globėjais, pedagogais, kitų institucijų atstovais.

2002 m. spalio 7 d. Švietimo ir mokslo ministro įsakyme "Dėl socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų patvirtinimo" įsakymo pakeitimo pateikiami socialinio pedagogo kvalifikaciniai reikalavimai<sup>7</sup>. Socialinis pedagogas - asmuo, įgijęs socialinio pedagogo profesinę kvalifikaciją aukštosiose mokyklose arba turintis socialinio darbuotojo kvalifikaciją ar socialinio darbo kvalifikacinį laipsnį ir yra įgijęs pedagogo profesinę kvalifikaciją ar edukologijos kvalifikacinį laipsnį, taip pat asmuo, turintis edukologijos kvalifikacinį laipsnį ir studijavęs studijų programą, kurioje ne mažiau kaip 64 kreditai sudarė socialinės pedagogikos dalykų apimtį.

Socialinio pedagogo kompetencija apima pasirengimą dirbti socialinėse institucijose, atliekančiose ugdymo funkcijas, t.y. sugebėjimą vykdyti socializacijos, ankstyvosios prevencijos, pagalbos prevencijos ir socialinės reabilitacijos programas bei sėkmingas socialines sąveikas įvairaus lygio socialinėse grupėse<sup>8</sup>.

Kadangi socialinio ugdymo praktika glaudžiai susijusi su socialiniu darbu, vertėtų atskirti šias veiklos sritis remiantis jų teorinio lygmens apibrėžties skirtumais. Socialinės pedagogikos ir socialinio darbo teorijos objektai priklauso skirtingoms mokslo kryptims. Socialinė pedagogika priklauso edukologijos mokslų sričiai. Nagrinėjant specialistų rengimo modelius visame pasaulyje taip pat galima pastebėti skirtumus tarp socialinio darbo, kuris yra labiau orientuotas į sociologijos, psichiatrijos dalykus ir socialinės pedagogikos, kuri orientuota į edukologiją, specialaus ugdymo problemas, kultūros antropologiją, psichologiją, sričių<sup>9</sup>. Pagal profesijų klasifikatorių socialiniai pedagogai priskiriami prie mokymo specialistų.

Savo tyrime socialinius pedagogus laikysime socialinių darbuotojų plačiąja prasme (specializuotų ugdymo įstaigoms) atmaina ir daugeliu atveju prilyginsime socialiniams darbuotojams.

### **3. Įstaigų, kuriose atliktas tyrimas, apibūdinimas**

Kaip svarbiausi tyrimo objektai buvo pasirinkti tų nepilnamečių justicijos įstaigų, kurios susijusios su paskutine baudžiamosios justicijos grandimi (po nuosprendžio priėmimo), socialiniai darbuotojai. Tai Specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai, pataisos namai ir pataisos inspekcijos.

---

<sup>7</sup> Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. spalio 16 d. įsakymas Nr. 127 „Dėl švietimo ir mokslo ministro 2001 m. gruodžio 14 d. įsakymo Nr. 1667 „Dėl socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų patvirtinimo“ pakeitimo“// Valstybės žinios, 2002, Nr. 101-4526.

<sup>8</sup> Kvieskienė G. Socialinio pedagogo kompetencija. Socialinio pedagogo ABC. Socialinis ugdymas V. Vilnius. 2002. p. 21.

<sup>9</sup> Ten pat, p. 18-20.

*Specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų* veiklos organizavimą reguluoja LR Vyriausybės 1995 m. gegužės 5 d. nutarimu Nr. 643 patvirtinti Specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų laikinieji nuostatai<sup>10</sup>. Šie nuostatai yra pasenę ir nebeatitinka besikeičiančių sąlygų ir šių įstaigų poreikio. Šiuo metu yra rengiamas LR nepilnamečių vidutinės ir minimalios priežiūros įstatymas, kuriame turėtų būti įtvirtintas įstatyminis tokių įstaigų veiklos pagrindas, nes šiuo metu tokio nėra. Šiuo metu Lietuvoje yra 4 specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai: Vilniaus (mergaičių), Čiobiškio, Gruzdžių ir Veliučionių (3 pastarieji skirti berniukams).

Į Specialiuosius vaikų auklėjimo ir globos namus teismo sprendimu patenka nusikalstamą veiką padarę vaikai, kuriems paskirta auklėjamojo poveikio priemonė - atidavimas į specialiuosius vaikų globos ir auklėjimo namus (LR baudžiamojo kodekso 82 str.). Tačiau pagal laikinuosius nuostatus į šias įstaigas patenka ne vien nusikalstamas veikas padarę, bet ir kiti rizikos grupės vaikai, taip pat baudžiamosios atsakomybės amžiaus nesulaukę mažamečiai. Pavyzdžiui, į Vilniaus specialiuosius vaikų auklėjimo ir globos namus priimamos:

- 14–17 metų nepilnametės, padariusios teisėtvarkos pažeidimų, nesunkų nusikaltimą ir teismo atleistos nuo baudžiamosios atsakomybės Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso nustatyta tvarka;
- 12–17 metų delinkventinio elgesio bendrojo lavinimo mokykloje nepritapusios, nebaigusios pagrindinės mokyklos, pedagogiškai ir socialiai apleistos ugdytinės, tėvų, globėjų (rūpintojų) arba jiems atstovaujančių asmenų, pačių ugdytinių raštišku sutikimu, suderinus su vaikų teisių apsaugos tarnyba ir gavus Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos kelionės lapą.
- Ugdytinės, neturinčios sunkių psichinių sutrikimų ir fizinių negalių, besimokančios pagal Bendrojo lavinimo pagrindinės mokyklos mokymo programas<sup>11</sup>.

Paskutiniaisiais dviem atvejais vaikų patekimui į įstaigą įstatyminio pagrindo nėra, jų laisvė apribojama be teismo sprendimo. Iš pačių įstaigų pateiktų duomenų apie vaikų skaičių jose (žr. 1 lentelė) matyti, jog teismo sprendimu čia patekusių vaikų skaičius yra itin mažas (6 iš 139), dauguma vaikų patenka be teismo sprendimo.

Tipinė Specialiųjų auklėjimo ir globos namų struktūra (Specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų laikinieji nuostatai, 6 p.):

1. bendrojo lavinimo skyrius;

---

<sup>10</sup> Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gegužės 5 d. nutarimas Nr. 643 „Dėl Specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų laikinųjų nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1995, Nr. 39-971.

<sup>11</sup> Rizikos grupės vaikai. Lietuvos AIDS centro biuletenis. 2005 m. birželis, Nr. 3(27) [interaktyvus, žiūrėta 2005-09-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.aids.lt/download/Biuletenis333r.doc>>.

2. laisvalaikio ir poilsio organizavimo skyrius;
3. darbinės-gamybinės veiklos skyrius;
4. socialinė-psichologinė tarnyba;
5. medicinos tarnyba;
6. ūkinės-finansinės veiklos tarnyba.

Pagal laikinuosius įstatus socialinė-psichologinė tarnyba kuria ir palaiko palankią auklėjimo ir globos namų psichologinę atmosferą, organizuoja individualų korekcinį darbą, teikia psichologines konsultacijas ugdytiniams ir jų tėvams (globėjams). Šioje tarnyboje dirba psichologai, socialiniai pedagogai ir kiti specialistai. Teisės instituto atliktame moksliniame tyrime "Nepilnamečių vidutinės ir minimalios priežiūros įstaigų teisinės-norminės bazės analizė" pateikiama specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų nuostatų analizė. Remiantis pateiktais duomenimis, Veliučionių ir Gruzdžių specialiųjų globos namų nuostatuose nebuvo reglamentuota socialinės - psichologinės tarnybos veikla. Čiobiškio ir Vilniaus specialiųjų auklėjimo ir globos namų nuostatuose socialinė-psichologinė tarnyba yra įtraukta į struktūrinių įstaigos padalinių sąrašą ir numatytos jos funkcijos<sup>12</sup>.

Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2003 m. rugpjūčio 28 d. įsakymu "Dėl socialinių pedagogų etatų finansavimo nuo 2003 m. rugsėjo 1 d." buvo numatyta skirti lėšų steigti socialinių pedagogų etatus šiose įstaigose: Veliučionių specialiuose vaikų globos ir auklėjimo namuose – 1; Vilniaus specialiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose – 2 etatus. Šiame įsakyme nenumatytas finansavimas kitų specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų socialinių pedagogų etatų steigimui. Gruzdžių ir Čiobiškio specialiuose vaikų globos ir auklėjimo namuose yra atitinkamai 0,5 ir 1 socialinio pedagogo etatas.

Iš 1 lentelės matyti, jog vienam socialiniam pedagogui tenka nuo 12 iki 30 vaikų įstaigoje. Tai dideli skaičiai, ypač turint omenyje, jog esant 0,5 ar 1 socialinio pedagogo etatui nėra galimas pasiskirstymas tarp socialinių pedagogų tam tikrais veiklos barais, todėl socialinis pedagogas turi vykdyti įstaigoje visas funkcijas vienas visų įstaigos vaikų atžvilgiu. Pozityviai vertintina tai, jog Vilniaus specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namuose dirba 3 socialiniai pedagogai, kurie pasiskirstę veiklos sritimis: bendradarbiavimas su socialiniais partneriais bei vaiko socialine aplinka dėl jo problemų sprendimo, vaikų mokymasis ir jų gyvenimas įstaigoje. Psichologai dirba ne visuose Specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose, nors jų etatai ir yra numatyti (pvz.: Čiobiškio specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai). Dėl minėtų faktinės personalo struktūros trūkumų daugumoje Specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų abejotina tokios tarnybos veiklos veiksmingumo įstaigoje.

---

<sup>12</sup> Nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstaigų teisinės – norminės bazės analizė. Teisės institutas [interaktyvus]. Teisės institutas [žiūrėta 2005-10-12]. Prieiga per internetą: <[http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Literatura/nep\\_priez\\_ist\\_norm\\_baz\\_analiz.pdf](http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Literatura/nep_priez_ist_norm_baz_analiz.pdf)>.

Bendrojo lavinimo skyrius organizuoja ugdytinių bendrąjį pagrindinį ir vidurinį mokymą. Šiame skyriuje dirba mokytojai, klasių auklėtojai. Specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose visi vaikai iki 16 m. mokosi bendrojo lavinimo mokyklose, esančiose pačiuose globos namuose. Specialiųjų auklėjimo ir globos namų paskirtis neatsiejama nuo formaliojo ugdymo, todėl juose dirba daugiausia auklėtojai, pedagogai. Anot Čiobiškio specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų direktoriaus, 80 proc. vaikų, esančių šiuose globos namuose yra pedagogiškai ir socialiai apleisti, turintys didelių mokymosi spragų. Pvz.: pasitaiko vaikų, kuriems 14 m., tačiau jie mokosi tik 4 klasėje (paprastai tokio amžiaus vaikai mokosi 7-8 klasėje). Šiuose namuose vaikai įgyja pagrindinį išsilavinimą. Ateityje planuojama vidurinio išsilavinimo siekiantiems moksleiviams leisti lankyti Musninkų vidurinę mokyklą, esančią už įstaigos ribų.

*Manytina, jog palaiptnui šios įstaigos turėtų atsirasti kiekvienoje apskrityje. Tokiu būdu būtų užtikrintas mažesnis vaikų skaičius įstaigoje bei socialinių paslaugų arčiau vaiko gyvenamosios vietos principo įgyvendinimas. Be to, mūsų manymu, tokio pobūdžio įstaigose socialiniams įgūdžiams lavinti turėtų būti skiriamas didžiausias dėmesys, formalus ugdymo funkcijas perleidžiant toje vietovėje (mieste ar miestelyje) veikiančiais bendrojo lavinimo mokyklai. Tokiu atveju socialinių darbuotojų skaičius kiekvienoje turėtų išaugti, jų daugiausia įstaigoje ir turėtų būti.*

**1 lentelė. Įstaigoje esančių vaikų skaičius, socialinių darbuotojų etatų ir realiai dirbančiųjų skaičius apklausos metu.**

Įstaiga	Vaikų skaičius įstaigoje	Socialinių darbuotojų etatų skaičius/ iš jų užpildyta	Socialinių pedagogų skaičius/ iš jų užpildyta	Inspektorių etatų skaičius/ iš jų užpildyta	Socialinės reabilitacijos tarnybos darbuotojų etatų skaičius/ iš jų užpildyta
Vilniaus specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai	56 Iš jų pagal BK82 str.: 0	0/0	3/3	-	-
Gruzdžių specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai	30 Iš jų pagal BK82 str.: 0	0/0	0,5/0,5	-	-
Veliučionių specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai	24 Iš jų pagal BK82 str.: 0	0/0	2/2	-	-
Čiobiškio specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai	29 Iš jų pagal BK82 str.: 6	0/0	1/1	-	-
Panevėžio pataisos namai	0	-	-	-	7/ Faktiškai dirba 12 darbuotojų
Kauno nepilnamečių tardymo izoliatorius - pataisos	Pataisos namuose: 86 Tardymo	-	-	-	16/16

namai	izoliatoriuje: 74				
Pataisos inspekcijos	729 įskaitoje	-	-	151 <sup>13</sup>	-

*Pataisos namuose* nuteisti nepilnamečiai (nuo 14 iki 18 metų) atlieka teismo jiems paskirtą laisvės atėmimo bausmę. Sulaukę 18 metų, nuteistieji gali būti perkelti į suaugusiųjų pataisos namus. Gerai besielgiantieji, jiems patiems prašant, įstaigos vadovo sprendimu, gali būti palikti toliau atlikti laisvės atėmimo bausmę įstaigoje iki jiems sueis 21 metai. *Tardymo izoliatoriuje* įkalinami nepilnamečiai, kuriems iškelta baudžiamoji byla ir paskirta kardomoji priemonė - suėmimas, taip pat nuteistieji, kurie laukia teismo nuosprendžio įsiteisėjimo ir palikti dirbti ūkio darbus.

Lietuvoje yra du pataisos namai, kuriuose laisvės atėmimo bausmę atlieka nepilnamečiai: Kauno tardymo izoliatorius – pataisos namai (bausmę atlieka vaikinai) ir Panevėžio pataisos namai (tai moterų pataisos namai, kuriuose bausmę atskirame padalinyje atlieka ir nepilnametės). Apklausos metu Kauno pataisos namuose laisvės atėmimo bausmę atlikinėjo 86, o tardymo izoliatoriuje buvo 74 vaikinai. Panevėžio pataisos namuose apklausos metu nebuvo nė vienos merginos, atliekančios laisvės atėmimo bausmę.

Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 136 str. numatyta, jog pataisos įstaigose vykdoma nuteistųjų socialinė rehabilitacija. 136 str. 1 d. nurodoma, jog socialinę rehabilitaciją organizuoja pataisos įstaigų administracija. Pagrindinės socialinės rehabilitacijos formos yra:

1) individualus ir grupinis darbas su nuteistaisiais, kuriuo siekiama skatinti nuteistuosius keisti savo elgesį bei išlaikyti šeimos ir kitus socialinius ryšius ir kuris dirbamas atsižvelgiant į nuteistųjų asmenybę, amžių, lytį, padarytos nusikalstamos veikos pobūdį, išsilavinimą, elgesį bausmės atlikimo metu ir kitas aplinkybes;

2) ilgalaikė nuteistųjų visuomeninio elgesio korekcija;

3) nuteistųjų socialinių, dvasinių ir kultūrinių poreikių tenkinimas;

4) pagalba sprendžiant nuteistųjų problemas;

5) kultūros, sporto ir kiti masiniai renginiai;

6) paskatinimo priemonių ir nuobaudų skyrimas nuteistiesiems.

Konkrečiai socialinės rehabilitacijos funkcijas įgyvendina pataisos įstaigos socialinės rehabilitacijos skyriaus pareigūnai. Pataisos įstaigose vykdoma socialinė rehabilitacija apima ir pataisos įstaigos psichologinės tarnybos veiklą, kuri reglamentuota 2003 m. balandžio 1 d.

---

<sup>13</sup> Asmenų, esančių regionų pataisos inspekcijų teritorinių padalinių įskaitoje, skaičiaus 2004 m. suvestinė.

Teisingumo ministro įsakyme "Dėl pataisos įstaigos psichologinės tarnybos struktūros, veiklos principų ir formų patvirtinimo"<sup>14</sup>. Remiantis šiuo įsakymu, numatytos šios psichologinės tarnybos veiklos kryptys:

- 1) nuteistojo asmenybės psichologinis įvertinimas;
- 2) darbas su naujai atvykusiais nuteistaisiais – diagnostika, adaptacinių įgūdžių lavinimas;
- 3) socialinių įgūdžių lavinimas;
- 4) atskirų nuteistųjų grupių psichologinio mikroklimato tyrimas;
- 5) nuteistųjų asmenybės poreikių, rizikos faktorių ir psichosocialinės padėties tyrimai;
- 6) krizių, savižudybių ir tyčinio savęs žalojimo prevencija;
- 7) individuali terapija;
- 8) tarpininkavimas konfliktų, kylančių tarp nuteistųjų, tarp nuteistojo ir pareigūno, metu;
- 9) programų tikslinėms grupėms organizavimas ir vykdymas;
- 10) rekomendacijų įstaigos administracijai dėl individualių pataisos ir socialinės reabilitacijos priemonių taikymo poreikio teikimas;
- 11) nuteistųjų charakteristikų rengimas;
- 12) pataisos įstaigos personalo ir nuteistųjų konsultavimas ir švietimas.

Taip pat psichologinė tarnyba teikia išvadas dėl nuteistojo perkėlimo į kitą grupę, lygtinio atleidimo nuo bausmės prieš terminą, laisvės atėmimo bausmės pakeitimo švelnesne bausme, lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigos galimybes.

Remiantis Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriaus – pataisos namų pateikiama medžiaga apie socialinės reabilitacijos programų įgyvendinimą galima teigti, jog socialinės-psichologinės adaptacijos programos šioje įstaigoje vykdo ne tik psichologinės tarnybos darbuotojai ir socialinės reabilitacijos skyriaus pareigūnai, tačiau ir kiti pataisos įstaigos pareigūnai. Išskiriamos šios įstaigoje vykdomos programos: 1) adaptacijos; 2) paruošimo paleidimui; 3) narkomanijos prevencijos (bendradarbiaujama su kitomis tarnybomis); 4) smurto prevencijos (nepilnamečius dalyvavimui programoje atranka Apsaugos ir priežiūros skyriaus, Vidaus tyrimų tarnybos pareigūnai); 5) programa "Mąstyk pats" (vykdo darbuotojai, apmokyti pagal Švedijoje parengtą metodiką); 6) savęs žalojimo prevencijos (dalyvavimui rekomenduoja psichologas arba psichiatras)<sup>15</sup>.

Panevėžio pataisos namai bendradarbiauja su Panevėžio darbo rinkos konsultavimo tarnybos psichologais. Vykdomos adaptacinės, integracijos į visuomenę, pataisos programos.

---

<sup>14</sup> Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. balandžio 1 d. įsakymas Nr. 86 "Dėl pataisos įstaigos psichologinės tarnybos struktūros, veiklos principų ir formų patvirtinimo"// Valstybės žinios, 2003, Nr. 36-1602.

<sup>15</sup> Nepilnamečių mokymasis ir socialinė reabilitacija. Kauno nepilnamečių tardymo izoliatorius – pataisos namai [interaktyvus, žiūrėta 2005-09-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.nti-adk.lt/mokymas.html>>.

Pataisos įstaigoje veikia Priklausomybės ligų ir psichologinės reabilitacijos centras, Krizių centras (medikamentinis, psichoterapinis poveikis)<sup>16</sup>.

Remiantis Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos pateikiama socialinės reabilitacijos tarnybų veiklos 2004 m. suvestine, Panevėžio pataisos namuose buvo numatyti 7 socialinės reabilitacijos tarnybos darbuotojų etatai. Faktiškai, 2004 m. duomenimis, dirbo 12 darbuotojų (7 būrių viršininkai, 2 vyr. specialistai ir specialistai).

Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje - pataisos namuose numatyta 16 socialinės reabilitacinės tarnybos darbuotojų etatų. 2004 m. tarnyboje dirbo 16 darbuotojų (2 būrių viršininkai, 14 vyr. specialistų ir specialistų)<sup>17</sup>.

Reikėtų pastebėti, jog visi dirbantieji šioje tarnyboje yra pareigūnai, atliekantys kai kurias socialinio darbo funkcijas. Be to, šios tarnybos sudėtyje yra ir tokie darbuotojai kaip, pavyzdžiui, bibliotekininkas. Todėl vertinti socialinės reabilitacijos tarnybos kaip socialinių darbuotojų komandos nebūtų galima. *Manytina, jog tokio pobūdžio įstaigoje turėtų dirbti ir socialiniai darbuotojai (ne pareigūnai).*

*Pataisos inspekcijos* Lietuvoje veikia teritoriniu principu. Pataisos inspekcija yra Kalėjimų departamentui pavaldi valstybės įstaiga, Kalėjimų departamento direktoriaus įsakymu nustatytoje Lietuvos Respublikos teritorijos dalyje gyvenantiems asmenims vykdanči bausmes, nesusijusias su laisvės atėmimu (išskyrus turtinių teisių apribojimo bausmes), bausmės vykdymo atidėjimą, lygtinį paleidimą iš pataisos įstaigų, lygtinį atleidimą nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą, baudžiamojo poveikio priemonę – nemokamus darbus, auklėjamojo poveikio priemones ir padedanti asmenims, esantiems inspekcijos įskaitoje, integruotis į visuomenę. Pataisos inspekcijose dirbantys pareigūnai šias funkcijas atlieka tiek suaugusiųjų, tiek nepilnamečių atžvilgiu. Specializacijos nepilnamečių klausimams pataisos inspekcijose nėra. Miestuose, kur pataisos inspekcijoje dirba keli pareigūnai, praktikuojamas neformalus pasiskirstymas funkcijoms, todėl čia dažnai bent vienas inspektorius užsiima nepilnamečių klausimais. Tačiau tai daugiau išimtis negu taisyklė visos Lietuvos mastu.

Pagal asmenų, esančių regionų pataisos inspekcijų teritorinių padalinių įskaitoje, skaičiaus suvestinę už 2004 m. visoje Lietuvoje buvo 151 pataisos inspekcijų pareigūnas. Jų

---

<sup>16</sup> Ugdomoji veikla. Panevėžio pataisos namai [interaktyvus, žiūrėta 2005-09-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.prison.lt/veikla.htm>>.

<sup>17</sup> Socialinės reabilitacijos tarnybų veikla 2004 m. [interaktyvus]. Kalėjimų departamentas prie LR teisingumo ministerijos [žiūrėta 2005-09-07]. Prieiga per internetą: <[http://www.kalejimudepartamentas.lt/stat/SRSSuvest\\_04\\_12men\\_www.xls](http://www.kalejimudepartamentas.lt/stat/SRSSuvest_04_12men_www.xls)>.

vidutinis darbo krūvis 72,5 asmenys vienam pareigūnui<sup>18</sup>. Į šiuos skaičius įtraukiami tik regiono pataisos inspekcijos teritorinių pataisos inspekcijų pareigūnai.

Pagal šią statistiką per 2004 m. pataisos inspekcijos įskaitoje buvo 83 asmenys, kuriems buvo taikytas LR baudžiamojo kodekso 82 str. (auklėjamojo poveikio priemonės nepilnamečiams) ir 1049 asmenys, kuriems buvo taikytas LR baudžiamojo kodekso 92 str. (bausmės vykdymo atidėjimas nepilnamečiui).

Remiantis regionų pataisos inspekcijų nuostatais be kitų funkcijų (daugiausia kontrolės) pataisos inspekcijų pareigūnai atlieka ir šias socialinio darbo funkcijas<sup>19</sup>:

- dirba individualų darbą su pataisos inspekcijos įskaitoje esančiais nuteistaisiais, atsižvelgdami į jų asmenybę, elgesį bausmės atlikimo metu ir kitas aplinkybes, bei informuoja juos apie jų teisinę padėtį;

- vykdo Kalėjimų departamento direktoriaus ar regiono pataisos inspekcijos direktoriaus patvirtintas ir suderintas su Kalėjimų departamentu socialinės integracijos programas lygtinai paleistiems iš pataisos įstaigų asmenims ir lygtinai atleistiems nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą asmenims;

- skatina nuteistuosius dalyvauti socialinėje integracijoje ir aktyviai bendradarbiauti;
- teikia asmeninę ir socialinę paramą įskaitoje esantiems asmenims, atsižvelgdami į jų poreikius;

- padeda įsidarbinti darbingiems lygtinai paleistiems iš pataisos įstaigų ir lygtinai atleistiems nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą asmenims.

*Mūsų manymu, siekiant kuo didesnio resocializacinio poveikio nepilnamečiams, įtrauktiems į pataisos inspekcijų įskaitą, būtina spręsti pataisos inspekcijų pareigūnų specializacijos nepilnamečių reikalams klausimą. Be to, svarbu, kiek įmanoma, atriboti kontrolės ir socialinio darbo funkcijas, tenkančias pareigūnams, kuo daugiau kontrolės funkcijų perleidžiant policijos pareigūnams. Orientuojantis į tai, jog pataisos inspekcijos užims svarbų vaidmenį realizuojant probaciją Lietuvoje, manytina, jog būtina didinti socialinio darbo reikšmę šiose įstaigose. Jose turėtų dirbti socialinių darbuotojų (ne pareigūnų), be to, dirbantys pareigūnai turėtų išklaudyti tam tikrą specializuotą socialinio darbo kursą.*

Nepilnamečių justicijos įstaigoms priskiriamas ir *Nepilnamečių socialinės pagalbos ir prevencijos centras*. Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos 1993 m. spalio 7 d.

---

<sup>18</sup> Asmenų, esančių regionų pataisos inspekcijų teritorinių padalinių įskaitoje, skaičiaus 2004 m. suvestinė [interaktyvus]. Kalėjimų departamentas prie LR teisingumo ministerijos [žiūrėta 2005-09-07]. Prieiga per internetą: <[http://www.kalejimudepartamentas.lt/stat/PIsuvest\\_%2004\\_12%20men\\_www.xls](http://www.kalejimudepartamentas.lt/stat/PIsuvest_%2004_12%20men_www.xls)>.

<sup>19</sup> Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. spalio 29 d. įsakymas Nr. 261 „Dėl Kalėjimų departamentui prie Teisingumo ministerijos pavaldžių Kauno, Klaipėdos, Panevėžio, Šiaulių ir Vilniaus regionų pataisos inspekcijų nuostatų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2003, Nr. 104-4669.

įsakymu patvirtinta Nepilnamečių socialinės pagalbos ir prevencijos centro instrukcija nėra niekur paskelbta. Joje įtvirtinta, kad Centras dalyvauja nepilnamečių teisės pažeidimų ir nusikaltimų prevencijoje, teikia neatidėliotiną socialinę pagalbą nepilnamečiams, nukentėjusiems nuo teisės pažeidimų, pasiklydusiems, pasimetusiems ar dėl kitų priežasčių reikalingiems socialinės pagalbos.

Centre veikia 3 sektoriai: 1) prevencijos (profilaktinio darbo); 2) auklėjamasis (auklėjamojo, ugdymo darbo); 3) priežiūros. Numatyta, jog centre samdos pagrindais dirba psichologas-sociologas. Psichologo – sociologo funkcijos čia yra:

- 1) diagnozuoti pristatytų į Centrą nepilnamečių psichinį išsivystymą, padėti tarpasmeninių santykių sistemoje, asmenybės savybes;
- 2) konsultuoti Centro darbuotojus auklėjamojo ir profilaktinio darbo klausimais, skiriant nepilnamečiams paskatinimus ir bausmes, rengiant individualias prevencines priemones;
- 3) prireikus, konsultuoti pristatytus į Centrą nepilnamečius, atlikti psichokorekcinį darbą;
- 4) bendradarbiauti su Centro personalu vystant užimtumo ir auklėjimo programas;
- 5) susipažinti su nepilnamečių globos institucijomis ir numatyti profesinio bendradarbiavimo planą.

Centras motyvuodamas tuo, jog 2005 m. pabaigoje turi būti reorganizuotas, tyrime dalyvauti atsisakė.

#### **4. Socialinio darbuotojo funkcijos ir uždaviniai**

Lietuvos Respublikos teisės aktai, reglamentuojantys socialinio darbuotojo funkcijas, jas apibrėžia universaliai – taip, kad tiktų visų specializacijų socialiniams darbuotojams. Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme "Dėl socialinių darbuotojų kvalifikacinių reikalavimų ir atestacinės tvarkos patvirtinimo" numatomos šios socialinio darbuotojo funkcijos:

1. Nustatyti socialinę problemą (informacijos rinkimas, probleminės situacijos tyrimas, problemos priežasčių nustatymas, kontakto su klientu užmezgimas, duomenų apie galimą socialinę paramą rinkimas, probleminės situacijos tyrimas, kliento motyvavimas pagalbai, būdų problemai spręsti ieškojimas);
2. Planuoti paramą (prioritetų problemai spręsti nustatymas, kliento vidinių resursų įvertinimas, paramos programos sudarymas, konsultavimas kaip elgtis probleminėje situacijoje, problemos sprendimo ir paramos būdų alternatyvų pateikimas, informacijos apie klientą kitai institucijai parengimas);

3. Teikti paramą (tarpininkavimas tarp kliento ir jo socialinės aplinkos, vidinių ir išorinių resursų problemai spręsti mobilizavimas, komandos formavimas, partnerių pasirinkimas, socialinis reabilitacinis darbas, visuomenei ir kitoms institucijoms reikalingos informacijos rinkimas ir teikimas);
4. Įvertinti paramą (įvykusio pokyčio apibendrinimas, paramos teikimo metodų, tikslų analizė, grįžtamojo ryšio analizė);
5. Bendradarbiauti su socialiniais partneriais;
6. Tobulinti profesinę veiklą.

Socialinio pedagogo veiklos specifika taip pat priklauso nuo to, kokią specializaciją jis pasirenka. Socialinis pedagogas gali dirbti skirtingose institucijose, įstaigose, teikiančiose specializuotą pagalbą. 2002 m. spalio 7 d. Švietimo ir mokslo ministro įsakyme "Dėl socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų patvirtinimo" įsakymo pakeitimo numatomos kelios socialinių pedagogų profesinės specializacijos sritys<sup>20</sup>. 2001 m. gruodžio 14 d. Švietimo ir mokslo ministro įsakyme "Dėl socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų patvirtinimo" numatomos šios socialinio pedagogo funkcijos<sup>21</sup>:

1. įvertinimo (renka informaciją, analizuoja, daro išvadas);
2. konsultacinė (pataria, padeda, konsultuoja);
3. korekcinė (skatina, įgalina, padeda adaptuotis, aktyvina, mobilizuoja);
4. vadybinė (organizuoja, telkia, planuoja, priima sprendimus ir už juos atsako);
5. šviečiamoji (informuoja, aiškina);
6. koordinacinė (palaiko ryšius, siunčia (perduoda) informaciją);
7. prevencinė (numato neigiamus reiškinius, poelgius ir padeda jų išvengti);
8. teisinė (atstovauja, gina vaiko interesus);
9. socialinio ugdymo.

Remiantis Kalėjų departamentui prie Teisingumo ministerijos pavaldžių Kauno, Klaipėdos, Panevėžio, Šiaulių ir Vilniaus regionų pataisos inspekcijų nuostatais, kasdienę inspektoriaus veiklą sudaro:

1. reguliarūs susitikimai ir pokalbiai su nuteistuoju, esančiu pataisos inspekcijos įkaitoje;
2. nuteistųjų lankymas namuose;

---

<sup>20</sup> Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. spalio 16 d. įsakymas Nr. 127 „Dėl švietimo ir mokslo ministro 2001 m. gruodžio 14 d. įsakymo Nr. 1667 „Dėl socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų patvirtinimo“ pakeitimo“// Valstybės žinios,2002, Nr. 101-4526.

<sup>21</sup> Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2001 m. gruodžio 14 d. įsakymas Nr. 1667 "Dėl socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų patvirtinimo"// Valstybės žinios,2002, Nr. 24-896.

3. dokumentų tvarkymas (susirašinėjimas su teismais, policija, seniūnijomis, sodra, darbo biržomis, mokyklomis ir kitomis įstaigomis);
4. atstovavimas teismuose;
5. socialinės rehabilitacijos bei socialinės integracijos programų organizavimas bei vykdymas;
6. kontaktų su visuomeninėmis, religinėmis ir valstybinėmis organizacijomis, teikiančiomis socialinę paramą, užmezgimas ir palaikymas;
7. tarpininkavimas nuteistajam sprendžiant socialines problemas;
8. informacijos suteikimas ir t.t.

Remiantis aukščiau minėtais trimis teisės aktais buvo sudarytas socialinio darbuotojo nepilnamečių justicijos institucijose uždavinių/ funkcijų sąrašas ir pateiktas tyrimo dalyviams (žr. Priedas 2). Pastarieji vertino šių uždavinių aktualumą jų įstaigai, taip pat aktualių jų įstaigai uždavinių sprendimo sėkmingumą bei kliūtis, trukdančias juos sėkmingai spręsti. Sąrašą sudarė 34 uždaviniai, respondentams paliekant galimybę įrašyti papildomus uždavinius ir įvertinti jų sprendimo sėkmingumą įstaigoje, kurioje jie dirba.

Verta priminti, jog apklausoje dalyvavo trijų skirtingų tipų institucijų socialiniai arba kiti, taip nesivadinantys, tačiau už socialinį darbą su nepilnamečiais įstaigoje atsakingi darbuotojai. Specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų, pataisos namų ir pataisos inspekcijų sprendžiami uždaviniai skirtingi, todėl skiriasi ir tai, kokie socialinio darbo uždaviniai minėtose įstaigose yra aktualiausi bei jų sprendimo sėkmingumas.

Žemiau lentelėje pagal anketų atsakymus pateikiami kiekvieno tipo įstaigoje aktualiausi uždaviniai (žr. 2 lentelė). Kuo uždavinys yra aktualesnis tam tikrame įstaigų tipe, tuo atitinkamame stulpelyje jis yra aukštesnėje eilutėje.

Tyrimo rezultatai parodo, jog Specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų ir pataisos namų darbuotojai aktualiausiais jų įstaigos veikloje laiko labai panašius uždavinius. Į įstaigą patekusio nepilnamečio problemos tyrimas, nepilnamečių socialinių įgūdžių formavimas, pagalba nepilnamečiui krizinėse situacijose, naujai atvykusių į įstaigą nepilnamečių adaptacijos joje skatinimas, nepilnamečio psichologinis rengimas išėjimui iš įstaigos, būsimų jo gyvenimo sąlygų tyrimas, bendradarbiavimas su socialiniais partneriais nepilnamečių klausimais – tai socialinio darbo uždaviniai, kurie abiejų tipų įstaigose, anot respondentų, yra tarp pačių aktualiausių. Panašumus tarp minėtų tipų įstaigų lemia įstaigos uždarumas, tai, jog nepilnamečiai atvyksta į šio tipo įstaigas ne savo valia<sup>22</sup> ir negali savo noru iš čia išeiti.

---

<sup>22</sup> Į Specialiuosius vaikų auklėjimo ir globos namus gali patekti ir savo sutikimu. Šiame tyrime ypač domina pagal teismo sprendimą į šias įstaigas patenkantys nepilnamečiai.

Panašūs šių dviejų tipų įstaigų ir neaktualiausi uždaviniai, t.y. tokie uždaviniai, kuriems, respondentų nuomone, nėra ir neturėtų būti skiriama daugiau dėmesio šiose įstaigose. Prie tokių uždavinių priskirtina pagalba nepilnamečiui, išėjusiam iš įstaigos, sprendžiant jo buitines, darbo ar mokslo problemas. Atkreiptinas dėmesys, jog pagal pateiktus atsakymus kiek dviprasmiškai vertintina tai, kad Specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų darbuotojai vienu iš neaktualiausių jų įstaigų uždavinių laiko nepilnamečių savižudybių prevenciją, nors pagalba vaikui krizinėse situacijose yra pats aktualiausias šiose įstaigose (žr. lentelė). Manytina, jog tokį priešingą rezultatą sąlygojo nedidelis šio tipo įstaigų respondentų skaičius (10).

Pataisos namų darbuotojai neaktualių jų įstaigų tipui nurodė ryšio su išėjusiais iš įstaigos nepilnamečiais palaikymą, nepilnamečio atstovavimą kitose institucijose bei visuomenės ir pavienių asmenų informavimą apie prognozuojamas socialines problemas.

Pataisos inspekcijose darbuotojų išskirti patys aktualiausi uždaviniai yra nesusiję su tiesioginiu darbu su nepilnamečiu. Tai ataskaitinės ir kitokios dokumentacijos rengimas bei socialinio darbuotojo profesinės veiklos tobulinimas. Manytina, jog formalios pataisos inspektorių specializacijos nepilnamečių reikalams nebuvimas bei prieš kelis metus prasiplėtęs funkcijų ratas (auklėjamojo poveikio priemonių vykdymo kontrolė ir kt.), reikalauja didesnę dėmesį skirti pareigūnų, kurie realiai susiduria su nepilnamečių atvejais, kvalifikacijos kėlimui. Kita vertus, aukščiausiu aktualumo balu įvertintas ataskaitinės ir kitos dokumentacijos rengimas skatina manyti, jog dokumentų formos turėtų būti paprastinamos, jų skaičius turi būti mažinamas iki būtino minimumo, kad kuo daugiau laiko darbuotojui liktų tiesioginiam darbui su klientu.

Kiti tarp aktualiausių pataisos inspekcijoms uždavinių yra glaudžiai susiję su tiesioginiu nepilnamečio socialinių problemų sprendimu - nepilnamečių priklausomybės formų prevencija, tarpininkavimas tarp nepilnamečio ir jo socialinės aplinkos (šeimos, giminaičių, mokyklos ir pan.), nepilnamečių konsultavimas dėl jo asmeninių ir šeimos problemų bei pagalba nepilnamečiui formuojant jo interesą mokytis.

Pozityviai vertintina tai, jog visų trijų tipų įstaigos vienu iš aktualiausių savo uždavinių įvardino bendradarbiavimą su socialiniais partneriais nepilnamečių klausimais. Tai skatina manyti, jog šios įstaigos vis dažniau sprendamos nepilnamečio problemą ieško partnerių bei diegia kompleksinį požiūrį į konkrečią problemą. Pastebėtina, jog visų tipų įstaigose darbuotojai kaip problemą nurodė nenorą kompleksiškai spręsti vaikų, patekusių į nepilnamečių justicijos akiratį, problemas. Anot respondentų, nėra vieningos sistemos, kuri padėtų teisės pažeidimą padariusiam asmeniui efektyviai padėti, nėra glaudaus bendradarbiavimo tarp įvairių organizacijų, įstaigų, skirtingų sričių specialistų. Įstaigose

pasigendama problemų, atskirų atvejų, pagalbos tikslų aptarimo tarp skirtingų sričių specialistų, bendros strategijos formavimo, prioritetų aptarimo, kas yra labai svarbu užtikrinant skirtingų sričių bendradarbiavimą pačioje įstaigoje ir už jos ribų.

Prie neaktualiausių pataisos inspekcijos uždavinių paminėtina individuali socialinė pagalba įstaigos darbuotojams, nepilnamečio psichologinis rengimas išėjimui iš įstaigos, būsimų jo gyvenimo, darbo ar mokslo sąlygų tyrimas. Iš pataisos institucijoms neaktualių uždavinių norėtųsi dar išskirti ir nepilnamečių savižudybių prevenciją. Manytume, jog toks šios veiklos srities nureikšminimas yra be pagrindo, kadangi vaikai tiek išėję iš įkalinimo vietos, tiek praėję baudžiamojo proceso visas stadijas turėtų būti specialistų akiratyje, siekiant užkirsti kelią bei veiksmingai spręsti įvairaus pobūdžio kritines situacijas.

**2 lentelė. Aktualiausi socialinio darbo uždaviniai (pagal įstaigų tipą)**

<b>Specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai</b>	<b>Pataisos namai</b>	<b>Pataisos inspekcijos</b>
1. Pagalba nepilnamečiui krizinėse situacijose	1. Nepilnamečiui reikalingos socialinės pagalbos nustatymas	1. Ataskaitinės ir kitokios dokumentacijos rengimas
2. Nepilnamečio problemos tyrimas	2. Nepilnamečio problemos tyrimas	2. Socialinio darbuotojo profesinės veiklos tobulinimas
3. Nepilnamečių socialinių įgūdžių formavimas	3. Nepilnamečių socialinių įgūdžių formavimas	3. Bendradarbiavimas su socialiniais partneriais nepilnamečių klausimais
4. Nepilnamečių priklausomybės formų prevencija	4. Naujai atvykusių į įstaigą nepilnamečių adaptacijos joje skatinimas	4. Nepilnamečių priklausomybės formų prevencija
5. Nepilnamečių konsultavimas dėl jo asmeninių ir šeimos problemų	5. Pagalba nepilnamečiui krizinėse situacijose	5. Tarpininkavimas tarp nepilnamečio ir jo socialinės aplinkos (šeimos, giminaičių, mokyklos ir pan.)
6. Nepilnamečio psichologinis rengimas išėjimui iš įstaigos, būsimų jo gyvenimo sąlygų tyrimas	6. Nepilnamečio psichologinis rengimas išėjimui iš įstaigos, būsimų jo gyvenimo sąlygų tyrimas	6. Nepilnamečių konsultavimas dėl jo asmeninių ir šeimos problemų
7. Socialinės ir psichologinės pagalbos nepilnamečiui programos (plano) rengimas	7. Nepilnamečio, rengiamo išėjimui iš įstaigos, būsimų darbo ar mokslo sąlygų tyrimas	7. Pagalba nepilnamečiui formuojant jo interesą mokytis
8. Naujai atvykusių į įstaigą nepilnamečių adaptacijos joje skatinimas	8. Bendradarbiavimas su socialiniais partneriais nepilnamečių klausimais	8. Nepilnamečių laisvalaikio (išvykų, kultūrinių, sporto ir kitų renginių) organizavimas
9. Bendradarbiavimas su auklėtojais, pedagogais, kitais įstaigos darbuotojais ieškant efektyvių problemų	9. Tarpasmeninių konfliktų sprendimas (tarp nepilnamečių, tarp nepilnamečio ir įstaigos	9. Bendradarbiavimas su auklėtojais, pedagogais, kitais įstaigos darbuotojais ieškant efektyvių problemų

sprendimo būdų	darbuotojo)	sprendimo būdų
10. Priemonių gerinant bendradarbiavimą auklėtojų ir kitų asmenų tiesiogiai ar netiesiogiai dirbančių su vaikais (darbo komandoje) organizavimas		10. Nepilnamečio problemos tyrimas
11. Socialinio darbuotojo profesinės veiklos tobulinimas		11. Nepilnamečių socialinių įgūdžių formavimas
12. Bendradarbiavimas su socialiniais partneriais nepilnamečių klausimais		12. Nepilnamečių profesinis konsultavimas (orientavimas)

Įvertinus įvairių socialinio darbo uždavinių aktualumą, darbuotojai buvo kviečiami išreikšti savo nuomonę dėl to, kaip sėkmingai jų įstaigoje yra sprendžiami aktualūs uždaviniai. Respondentai sėkmingumą galėjo įvertinti vienu iš trijų atsakymų: „sėkmingai“, „vidutiniškai“, „nesėkmingai“. Apibendrinus kiekvieno įstaigos tipo atsakymus, buvo sudaryti kiekviename įstaigų tipe sėkmingiausiai ir nesėkmingiausiai sprendžiamų socialinio darbo su nepilnamečiais uždavinių trejetukai (kai kur dėl kelių uždavinių vienodo įvertinimo jie išaugo iki ketvertukų).

**3 lentelė. Socialinio darbo uždavinių sprendimo sėkmingumas (pagal įstaigų tipus)**

<b>Specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai</b>	<b>Pataisos namai</b>	<b>Pataisos inspekcijos</b>
<b>SĖKMINGAI SPRENDŽIAMI</b>		
1. Nepilnamečio atstovavimas kitose institucijose	1. Ataskaitinės ir kitokios dokumentacijos rengimas (metinės ir kitokios ataskaitos, atsakymai į užklausas ir pan.)	1. Ataskaitinės ir kitokios dokumentacijos rengimas (metinės ir kitokios ataskaitos, atsakymai į užklausas ir pan.)
2. Socialinio darbuotojo profesinės veiklos tobulinimas (kvalifikacijos kėlimas, kursai, konferencijos ir pan.)	2. Tarpasmeninių konfliktų sprendimas (tarp nepilnamečių, tarp nepilnamečio ir įstaigos darbuotojo)	2. Nepilnamečiui reikalingos socialinės pagalbos nustatymas
3. Bendradarbiavimas su socialiniais partneriais socialinio darbo su nepilnamečiais klausimais	3. Nepilnamečiui reikalingos socialinės pagalbos nustatymas	3. Bendradarbiavimas su socialiniais partneriais socialinio darbo su nepilnamečiais klausimais
	4. Nepilnamečio problemos tyrimas	4. Bendradarbiavimas su auklėtojais, pedagogais, kitais įstaigos darbuotojais ieškant efektyvių problemų sprendimo būdų
<b>NEŠĖKMINGAI SPRENDŽIAMI</b>		
<b>Specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai</b>	<b>Pataisos namai</b>	<b>Pataisos inspekcijos</b>

1. Nepilnamečio, rengiamo išėjimui iš įstaigos, būsimų darbo ar mokslo sąlygų tyrimas	1. Individuali socialinė pagalba įstaigos darbuotojams	1. Rūpinimasis institucijai reikalingos duomenų bazės kūrimu ir jos tobulinimu
2. Individuali socialinė pagalba įstaigos darbuotojams	2. Pagalba nepilnamečiui, išėjusiam iš įstaigos, sprendžiant jo darbo ar mokslo problemas	2. Visuomenės bei pavienių asmenų informavimas apie prognozuojamas socialines problemas
3. Visuomenės bei pavienių asmenų informavimas apie prognozuojamas socialines problemas	3. Pagalba nepilnamečiui, išėjusiam iš įstaigos, sprendžiant jo buitines problemas	3. Socialinės ir psichologinės pagalbos nepilnamečiui programos (plano) rengimas

Atkreiptinas dėmesys, jog dauguma sėkmingiausiai bei nesėkmingiausiai sprendžiamų uždavinių nepateko į to įstaigų tipo aktualiausiais laikomų uždavinių sąrašą. Galima daryti išvadą, jog tie uždaviniai, kurie įstaigų socialinių darbuotojų laikomi pačiais aktualiausiais jų pobūdžio įstaigai nėra sprendžiami labai gerai, kita vertus, jie nėra ir nesėkmingiausi. Šios išvados išimtyms matyti iš lentelės. Bendradarbiavimas su socialiniais partneriais sprendžiant nepilnamečio problemą laikomas vienu iš sėkmingiausiai sprendžiamų Specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų ir pataisos inspekcijų veikloje. Taip pat išskirtinas pataisos inspekcijų aktualiausias uždavinys, kuris pagal tyrimo rezultatus yra ir labiausiai sėkmingai sprendžiamas šiose įstaigose. Pataisos inspekcijos išsiskiria gebėjimu sėkmingai spręsti uždavinius, susijusius su netiesioginiu darbu su nepilnamečiais (dokumentų pildymas, bendradarbiavimo tinklų mezgimas tiek už įstaigos ribų, tiek pačioje įstaigoje tarp kolegų).

Pataisos namuose sėkmingai sprendžiami jiems aktualūs tarpasmeniniai konfliktai bei sėkmingai tiriamos nepilnamečio problemos (informacijos apie jį rinkimas, jo problemos priežasčių nustatymas).

Iš nesėkmingiausiai sprendžiamų uždavinių (jie visi yra vidutiniškai aktualūs kiekvienam įstaigos tipui) paminėtinas - visuomenės ir pavienių asmenų informavimas apie prognozuojamas socialines problemas. Šis uždavinys, Specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų ir pataisos inspekcijų darbuotojų manymu, šiose įstaigose sprendžiamas nesėkmingai. Pataisos namų darbuotojai jį priskyrė prie neaktualių, todėl sprendimo sėkmingumo nevertino.

Pagal apklausos rezultatus darytina dar viena išvada: pataisos namai savo uždaviniais laiko vaiko rengimą išeiti iš įstaigos ir jo gyvenimo sąlygų, kurios jo lauks išėjus, tyrimą, tuo tarpu pataisos inspekcijos darbuotojai mano, jog jiems aktualu tirti jau išėjusio vaiko gyvenimo, darbo ar mokymosi sąlygas, bet nesikišti į šiuos procesus ir tyrimus, kol vaikas dar yra neišėjęs iš pataisos namų. Manytume, jog šioje grandyje gali pasitaikyti informacijos apie vaiką bei jo padėtį perimamumo stoka bei tam tikrais atvejais to paties darbo atlikimo du kartus problema. Patys respondentai įvardijo darbo ir informacijos apie vaiką perimamumo

problema. Vaikui keliaujant per skirtingas įstaigas ir institucijas, keičiasi su juo tiesiogiai dirbantys specialistai. Naujai su vaiku susidūrusiems specialistams dažnai tenka iš naujo rinkti informaciją apie vaiką arba gauti neišsamią informaciją iš prieš tai su vaiku susidūrusio kolegos.

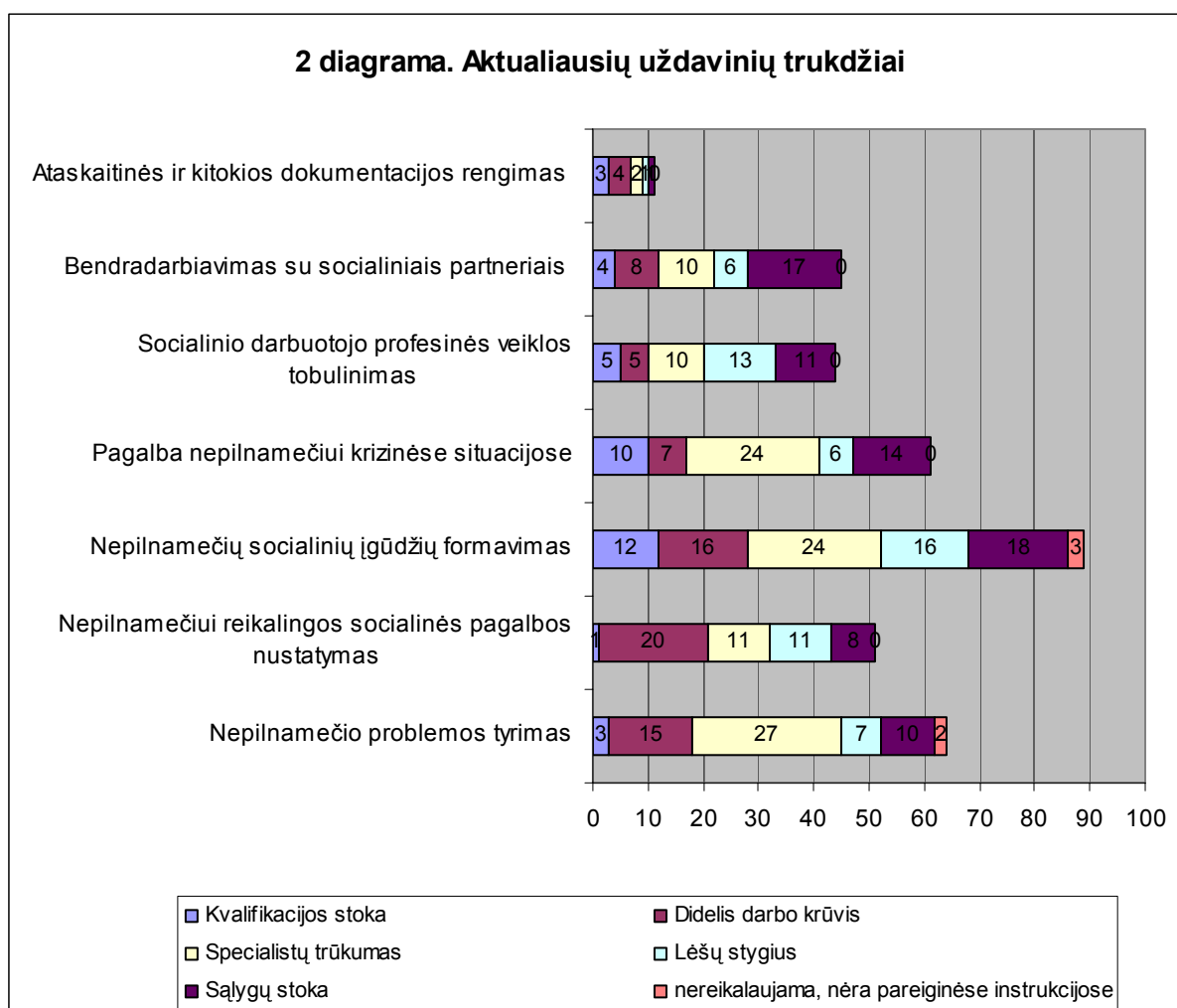
Specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų bei pataisos namų darbuotojams nesėkmingai teikiama individuali socialinė pagalba, pataisos inspekcijų darbuotojams šis uždavinys neaktualus. Pataisos inspekcijų darbuotojų nuomone, nesėkmingiausiai sprendžiamas jų uždavinys - rūpinimasis institucijai reikalingos duomenų bazės kūrimu ir jos tobulinimu. Tai uždaviniai (personalo gerovė, informacijos bazė), kurie sudaro sąlygas tinkamam uždavinių, tiesiogiai susijusių su nepilnamečiais, sprendimui.

Respondentai, įvertinę, jog tam tikras uždavinys jų įstaigoje sprendžiamas nesėkmingai ar vidutiniškai, buvo klausiami, kokios, jų nuomone, yra tokio rezultato priežastys. Tyrimo dalyviai galėjo pasirinkti vieną ar kelias iš žemiau išvardintų priežasčių arba įrašyti savąją:

- 1) Kvalifikacijos stoka;
- 2) Didelis darbo krūvis (laiko stoka);
- 3) Trūksta specialistų;
- 4) Tiesiog to nereikalaujama;
- 5) Nenumatyta pareiginėse instrukcijose;
- 6) Lėšų, skirtų įvairių metodikų, programų įgyvendinimui, stoka;
- 7) Sąlygų stoka (nėra tam reikalingų patalpų, įrangos ir pan.).

Dažniausiai minimos priežastys prie visų uždavinių yra didelis darbo krūvis, specialistų trūkumas, lėšų bei sąlygų trūkumas. 1 diagramoje ir 2 diagramoje pateikiami aktualiausių bei nesėkmingiausiai sprendžiamų uždavinių trukdžiai.

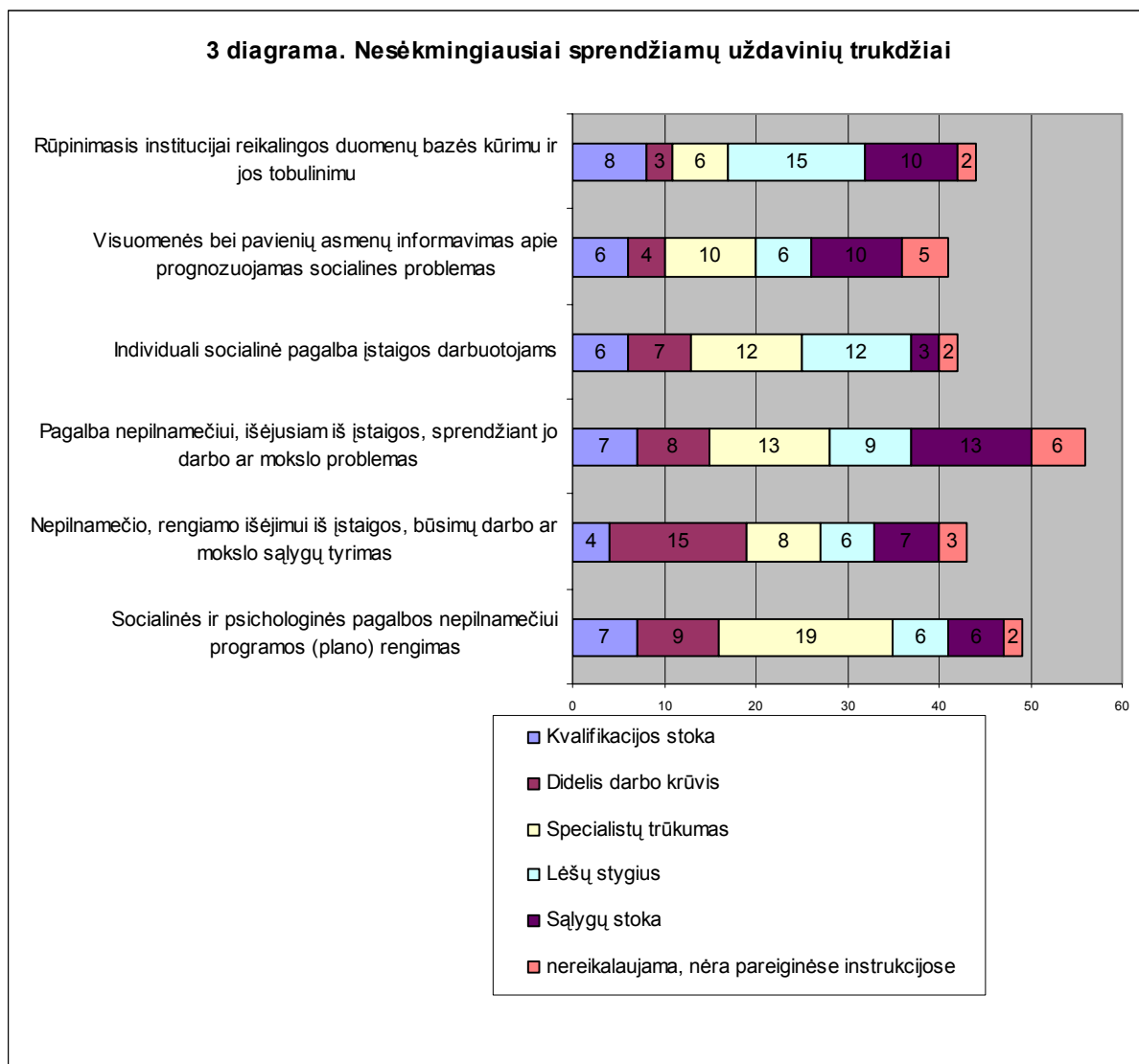
**2 diagrama. Aktualiausių uždavinių trukdžiai**



Kuo aktualesnis uždavinys, tuo daugiau nuomonių apie trukdžius pareikšta. Aktualiausiems uždaviniams spręsti ypač trūksta specialistų. Apklaustų įstaigų socialiniai darbuotojai mano, kad jų kvalifikacijos tam neužtenka arba kad tokių, kaip jie, specialistų įstaigoje dirba per mažai. Didelis darbo krūvis neleidžia pakankamai dėmesio skirti nepilnamečiui reikalingos socialinės pagalbos nustatymui, jų socialinių įgūdžių formavimui bei nepilnamečio problemos tyrimui.

Tarp nesėkmingiausiai sprendžiamų uždavinių dažniau negu pirmesniame klausime minimas atsakymas „nereikalaujama, nėra numatyta pareiginėse instrukcijose“. Didesnė tokių atsakymų dalis matyti prie visuomenės informavimo apie socialines problemas bei pagalbos nepilnamečiams, išėjusiems iš įstaigos, sprendžiant darbo ar mokslo problemas, nors respondentai šiuos uždavinius laiko vidutiniškai aktualiais jų įstaigai.

**3 diagrama. Nesėkmingiausiai sprendžiamų uždavinių trukdžiai**



Apibendrinant aktualesi tiriamose nepilnamečių justicijos įstaigose yra pagalbos nepilnamečiui krizinėse situacijose, nepilnamečio problemos tyrimo, bendradarbiavimo su socialiniais partneriais nepilnamečių klausimais bei nepilnamečiui reikalingos socialinės pagalbos nustatymo uždaviniai. Pataisos inspektorių, realiai susiduriančių su nepilnamečių atvejais, kvalifikacijos kėlimui turėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys. Taip pat būtina supaprastinti dokumentų formas, mažinti jų skaičių, kad kuo daugiau laiko darbuotojui liktų tiesioginiam darbui su klientu. Siekiant užtikrinti sėkmingą aktualių uždavinių sprendimą įstaigose turėtų būti susirūpinta papildomų specialistų įdarbinimu bei tinklų tarp socialinių paslaugas teikiančių partnerių palaikymu.

## 5. Socialinių darbuotojų darbo krūvis nepilnamečių justicijos įstaigose

Švietimo ir mokslo ministro įsakyme "Dėl socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų patvirtinimo" reglamentuojama, kad socialinis pedagogas

savo darbo dieną planuoja atsižvelgdamas į švietimo, globos ar kitos socialinės įstaigos ypatumus bei vaikų poreikius. Tačiau ne mažiau kaip 50 proc. savo darbo laiko socialinis pedagogas skiria darbui su vaikais pačioje įstaigoje, pedagogų konsultavimui<sup>23</sup>. Kitų socialinių darbuotojų darbo krūvis nėra reglamentuojamas panašiomis normomis.

Analizuojant atsakymus į klausimą, kokią kasdienio darbo dalį sudaro tiesioginių funkcijų (socialinio darbo su vaikais) vykdymas, didžioji dalis respondentų atsakė, jog 50 proc. (23 atsakymai) (žr. 4 lentelė). 3 iš 60 atsakiusių į šį klausimą atkreipė dėmesį, jog jų kasdienis darbas nesusijęs su socialiniu darbu, t.y. jis sudaro 0 proc. jų darbotvarkės. Tiek pat, t.y. 3 respondentai, mano, jog visa jų darbinė veikla yra socialinis darbas su vaikais atitinkamoje įstaigoje. 17 respondentų socialinio darbo dalį savo kasdieniame darbe įvertino nuo 55 iki 95 proc.; 14 respondentų mano, kad ta dalis siekia 20 - 40 proc. jų darbinės kasdienybės.

**4 lentelė. Socialinio darbo dalis atliekant kasdienes darbo funkcijas, proc.**

Dalis, proc.	Atsakiusių skaičius
0	3
20	6
30	4
40	4
50	23
55	1
60	3
70	3
75	2
80	4
90	3
95	1
100	3

Pastebėtina, jog darbo dalis skiriama socialiniam darbui varijuoja atsižvelgiant į respondento pareigas ir įstaigą, kurioje jis dirba. Socialinių darbuotojų didžioji dalis skiria 75-100 proc. savo darbo laiko socialiniam darbui su vaikais (57,1 proc. iš visų pažymėjusių tokias savo pareigas). Socialinių pedagogų tiek skiriančių savo darbo yra net 75 proc. Administracijos darbuotojai (įstaigos vadovai, skyriaus/padalinio vadovai) daugiausia skiria 25-50 proc. savo darbo socialinio pobūdžio veiklai su vaikais. Tai natūralu atsižvelgiant į tai, kiek laiko užima jiems administracinių ir organizacinių įstaigos reikalų tvarkymas. 2/3 užimančių kitas pareigas paprastai skiria 25-50 proc. savo darbo laiko šiai veiklai. Kitos pareigos dažniausiai apima pataisos inspekcijų pareigūnus, kurie paprastai neturi

<sup>23</sup> Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2001 m. gruodžio 14 d. įsakymas Nr. 1667 "Dėl socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų patvirtinimo"// Valstybės žinios,2002, Nr. 24-896.

specializacijos darbui su nepilnamečiais. Be to, nemaža dalis jų pareigų yra susijusios su kontrole. Tai paaiškina jų darbe skiriamą mažesnę dėmesį socialiniam darbui su nepilnamečiais.

Neretai socialinis darbuotojas vykdo ir įvairias kitas funkcijas (uždavinius, pavedimus), nebūtinai tiesiogiai susijusias su socialiniu darbu. Todėl visose įstaigose buvo prašoma jas išvardinti, jeigu jų pasitaiko. Pataisos inspektoriai pagal pareigines instrukcijas atlieka draudimų vykdymo kontrolę ir priežiūrą, tuo pat metu kompetencijos ribose teikia socialinę paramą, konsultacijas įvairiais išskylančiais klausimais, vykdo įvairias prevencines priemones bei socialinės integracijos ir socialinės reabilitacijos programas, kurių metu pareigūnai patys veda užsiėmimus arba kviečiasi specialistus, skatina įskaitoje esančius asmenis savanoriškai dalyvauti organizuojamų programų užsiėmimuose. Pataisos inspektoriaus veikla yra dvipusė - jie, vykdydami savo pareigas, derina socialinės paramos bei nuteistųjų elgesio kontrolės priemones, siekdami palengvinti nuteistųjų socialinę adaptaciją bei reabilitaciją.

Kitiems socialinio darbo funkcijas atliekantiems darbuotojams tenka ir vairuotojo, patalpų valytojo, techninių problemų sprendimo, bendros tvarkos palaikymo, įstaigos (ne vaikų) atstovavimo teisėsaugos institucijose pareigos. Matyt, sudėtingiausiai suderinamomis reikėtų laikyti pataisos namų socialinės reabilitacijos skyriuose dirbančių pareigūnų funkcijas. Jiems greta „baudėjo, drausmintojų, už teisės pažeidimus skiriančio drausminės nuobaudas“ vaidmens svarbu užsitikrinti nepilnamečio pasitikėjimą ir siekti jo socialinės reabilitacijos.

Respondentų buvo klausta, nuo kokių funkcijų atlikimo jų įstaigoje turėtų būti „atlaisvinti“ socialiniai darbuotojai ar už socialinį darbą atsakingi asmenys, kad galėtų koncentruotis ties svarbiausiais uždaviniais. Dažniausiai pasitaikantis atsakymas į šį klausimą – „būtina socialinius darbuotojus atlaisvinti nuo pernelyg didelio popierizmo, dokumentacijos tvarkymo, įvairių ataskaitų rengimo“. Respondentų manymu, „tai atima labai daug laiko, kuris visų pirma turėtų būti skiriamas vaikų problemoms tirti“. Taip pat socialiniai darbuotojai turėtų būti "atlaisvinti" nuo susirašinėjimo su kitomis įstaigomis. Šią problemą atsakiusieji siūlo spręsti paprastinant įvairių dokumentų formas bei dalį popierių tvarkymo perduodant raštininkei, patiems socialiniams darbuotojams paliekant specialių dokumentų ruošimą.

Didelė dalis atsakiusiųjų į šį klausimą, dirbančių pataisos inspekcijose, pabrėžė, jog dalis darbuotojų turėtų būti „atlaisvinti“ nuo kontrolės funkcijos, t.y. nuo teismo paskirtų įpareigojimų vykdymo kontrolės. „<...> esame bausmių vykdytojai ir ne visada pavyksta suderinti socialinį darbą su tiesioginėmis savo pareigomis“. Jų nuomone, kontrolę turėtų atlikti vienas (ar keli) iš darbuotojų, paskirtas būti atsakingu tik už kontrolės funkciją, kadangi

kontrolės ir socialinio darbo funkcijos nėra suderinamos. Likusieji turėtų dirbti tik socialinį darbą. Kiekvienoje pataisos inspekcijoje turėtų dirbti nors po vieną socialinį darbuotoją, kuris padėtų nepilnamečiams ir kitiems įskaitoje esantiems asmenims spręsti socialines problemas, taip pat svarbu būtų turėti dirbantį psichologą, kuris galėtų teikti individualias konsultacijas vaikams. Išėjimai šioms problemoms spręsti taip pat galėtų būti glaudus bendradarbiavimas su šias paslaugas teikiančiomis įstaigomis.

Tarp kitų paminėtų darbų, realiai tenkančių socialiniams darbuotojams, bet kurie turėtų būti pavesti kitiems, yra patalpų, ūkio reikalų tvarkymas, administraciniai darbai.

Analizuojant atsakymus pastebėta, jog pasitaiko nuomonių, kad socialinių problemų nustatymo, jų sprendimo įvertinimo, konsultavimo, grupinių užsiėmimų ir kai kurių kitų funkcijų socialinis darbuotojas neturėtų atlikti. Mūsų manymu, tai rodo neteisingą socialinio darbo supratimą, nes šios funkcijos savo esme yra vieni svarbiausių socialinio darbuotojo uždavinių nepilnamečių justicijos įstaigoje.

Atsižvelgiant į atsakiusiųjų nuomones dėl socialinio darbo krūvio bei jiems tenkančių netipinių socialiniam darbui pareigų, yra svarbu įstaigose peržvelgti darbuotojų pareigines instrukcijas ir išbalansuoti darbinės funkcijas tarp įvairių sričių specialistų, kad jos nesidubliuotų, būtų savo pobūdžiu tarpusavyje suderinamos ir kad jų visuma užtikrintų įstaigai keliamų uždavinių efektyvų sprendimą.

## **6. Darbo sąlygos ir specialistai nepilnamečių justicijos įstaigose**

Atliekant tyrimą dalis anketos klausimų buvo skirta socialinių darbuotojų, dirbančių nepilnamečių justicijos įstaigose, darbo sąlygoms – žinių, patalpų, priemonių pakankamumui, įstaigos personalo struktūros tinkamumui - išsiaiškinti.

Pirmiausia respondentų buvo klausama, kurios iš išvardintų kompetencijų, jų nuomone, yra svarbiausios toje įstaigoje dirbančiajam socialinį darbą. Respondentai turėjo galimybę kiekvieną iš jų įvertinti vienu iš keturių atsakymų – „labai svarbu“, „svarbu“, „nesvarbu“ arba „visai nesvarbu“. Visi šeši išvardinti punktai – atitinkamas išsilavinimas, socialinio ar socialinio pedagoginio darbo patirtis, darbo su teisę pažeidusiais nepilnamečiais patirtis, darbo konkrečioje įstaigoje patirtis, profesinės kvalifikacijos kėlimas, asmeninės būdo savybės - buvo absoliučios daugumos įvertinti kaip „svarbūs“ ar „labai svarbūs“ (žr. 5 lentelė).

**5 lentelė. Darbuotojo kompetencijų svarbos vertinimas**

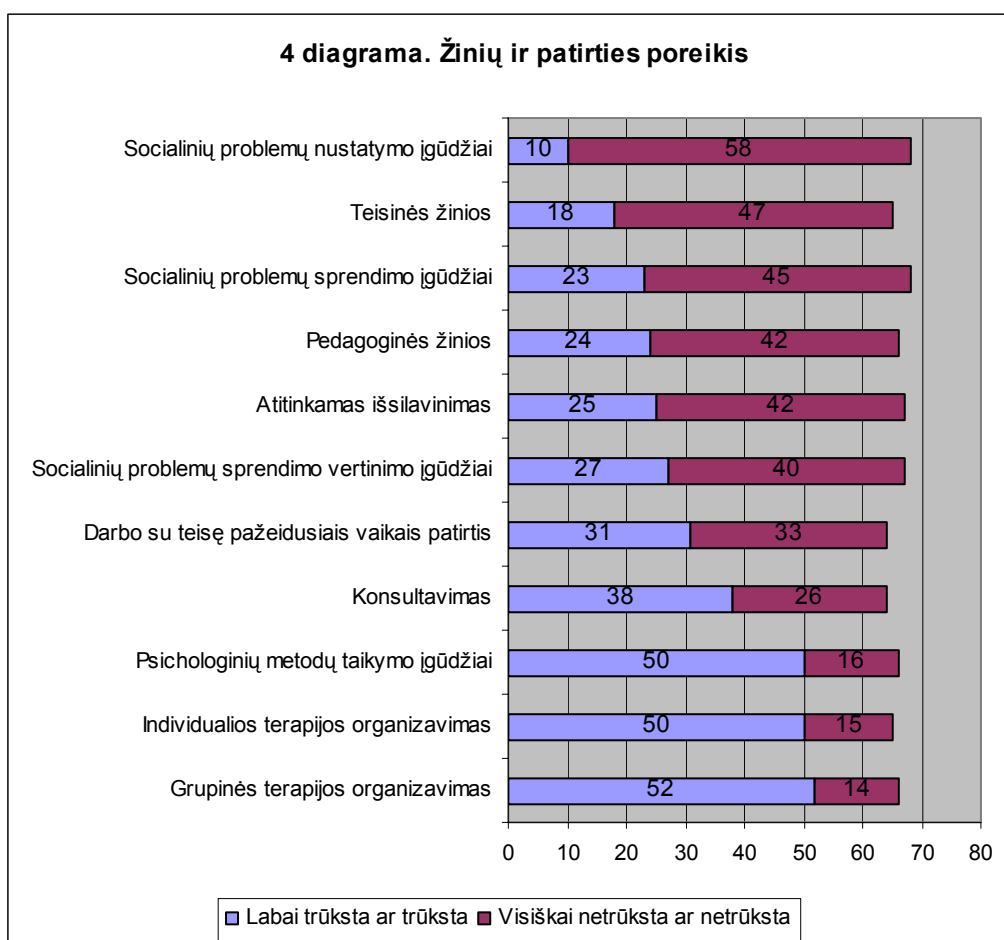
<b>Darbuotojo kompetencijos</b>	<b>Labai</b>	<b>Svarbu</b>	<b>Nesvarbu</b>	<b>Visai</b>
---------------------------------	--------------	---------------	-----------------	--------------

	<b>svarbu</b>			<b>nesvarbu</b>
<b>Atitinkamas socialinio darbo/socialinės pedagogikos išsilavinimas</b>	27	40	1	-
<b>Socialinio/socialinio pedagoginio darbo patirtis</b>	25	40	2	1
<b>Darbo su teisę pažeidusiais nepilnamečiais patirtis</b>	32	30	5	-
<b>Darbo būtent šioje įstaigoje patirtis</b>	13	41	13	-
<b>Profesinės kvalifikacijos kėlimas</b>	29	34	5	-
<b>Asmeninės būdo savybės</b>	31	34	2	-

Labiausiai svarbi, anot respondentų, yra darbo su teisę pažeidusiais nepilnamečiais patirtis bei asmeninės būdo savybės (32 respondentai ir 31 respondentas). Kaip mažiausiai reikšminga tokio pobūdžio darbe tyrimo dalyvių buvo įvertinta darbo konkrečioje įstaigoje patirtis (13 respondentų). Šios patirties nedidelę reikšmę renkantis naujus darbuotojus bei kaip nedidelį privalumą jau dirbančiųjų įstaigoje įvardino visų tipų įstaigų, dalyvavusių apklausoje, darbuotojai – specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų, pataisos namų ir pataisos inspekcijų. Kiek skeptiškiau lyginant su pačiomis svarbiausiomis socialinio darbuotojo, dirbančio nepilnamečių justicijos įstaigose, savybėmis buvo įvertintas profesinės kvalifikacijos kėlimas. Pataisos namų darbuotojai labiausiai abejoja profesinės kvalifikacijos kėlimo svarba socialinio darbo funkcijoms tinkamai atlikti (4 respondentai).

Respondentų buvo prašoma įvertinti įvairių žinių (teisinių, pedagoginių), įgūdžių (socialinio darbo, psichologijos metodų taikymo), patirties ir išsilavinimo pakankumą, norint gerai atlikti jiems skirtas funkcijas atitinkamoje įstaigoje. Tyrimo dalyviai ties kiekviena žinių/įgūdžių grupe turėjo pažymėti vieną iš atsakymų: labai trūksta, trūksta, netrūksta, visai netrūksta.

3 diagramoje pateikti atsakymo į šį klausimą duomenys, išdėstyti nuo mažiausiai iki labiausiai pasigendamo dalyko, rodo, jog socialiniams darbuotojams, dirbantiems nepilnamečių justicijos įstaigose, didžiausias poreikis yra psichologijos mokslo naudojamų metodų įsisavinimo. Labiausiai respondentams trūksta grupinės terapijos, individualios terapijos, konsultavimo bei kitų psichologinių metodų taikymo įgūdžių. Šie metodai būdingi ne tik psichologijos mokslui. Tai socialiniame darbe taip pat plačiai naudojami būdai siekiant padaryti poveikį klientui. Kaip matyti iš apklausos rezultatų, 50 - 52 respondentai mano, jog šių metodų išmanymo jiems trūksta ar net labai trūksta. Tikėtina, jog jausdami žinių, kaip naudoti šias priemones, trūkumą, socialinio darbo funkcijas nepilnamečių įstaigose atliekantys darbuotojai retai jas taiko savo darbinėje veikloje.



Tyrimo dalyvių atsakymai rodo, jog mažiausiai šiems darbuotojams trūksta įgūdžių, tiesiogiai susijusių su socialiniu darbu – socialinių problemų nustatymo bei jų sprendimo. Pastebėtina, kad kiek didesnis žinių ir įgūdžių trūkumas pasireiškia įvertinant problemos sprendimo procesą, pasiektus rezultatus, įvykusius pokyčius. Darytina prielaida, jog nustačius problemą ir ją sprendžiant (išsprendus), vertinimo etapui – kaip spręsta problema, ar efektyvus būdas pasirinktas, ar tenkinantys rezultatai pasiekti ir t.t. – dėmesio skiriama kur kas mažiau.

**6 lentelė. Kompetencijų trūkumas Specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose**

Labiausiai trūksta		Mažiausiai trūksta	
Grupinės terapijos organizavimas	8	Darbo su teise pažeidusiais nepilnamečiais patirtis	0
Teisinės žinios	7	Pedagoginės žinios	1
Individualios terapijos organizavimas	7	Atitinkamo išsilavinimo	2

Nagrinėjant trūkstamas žinias ir įgūdžius pagal įstaigų tipus, pastebėtina, jog nors ir visose įstaigose labiausiai trūksta psichologinio pobūdžio žinių ir darbo metodų įsisavinimo, tačiau kiekvienas įstaigų tipas turi ir savo ypatumų (žr. 6 – 8 lentelės). Specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų socialiniai darbuotojai bei šią sritį įstaigoje kuruojantys administracijos darbuotojai išskyrė teisinių žinių trūkumą. Tuo tarpu pataisos inspekcijos šių žinių trūkumas

yra mažiausias.

**7 lentelė. Kompetencijų trūkumas pataisos namuose**

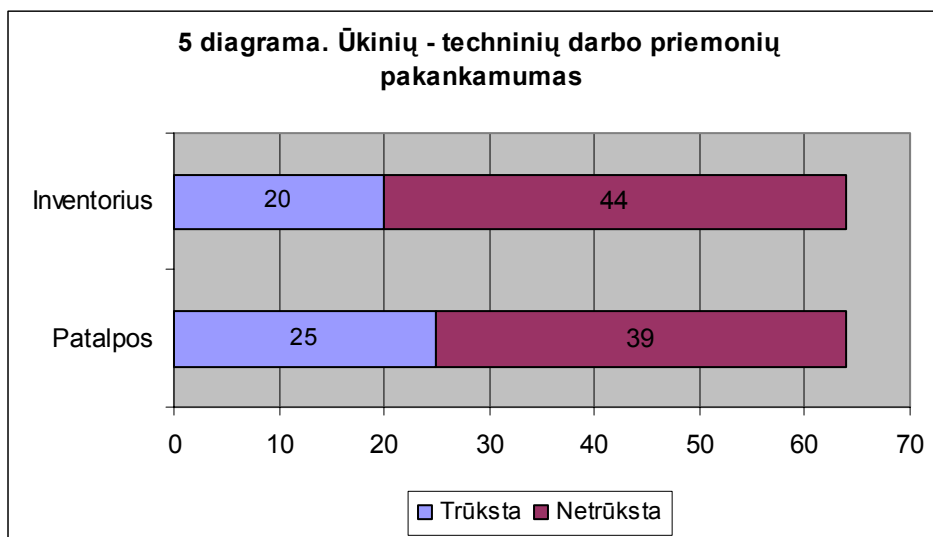
Labiausiai trūksta		Mažiausiai trūksta	
Psichologinių metodų taikymo įgūdžiai	8	Socialinių problemų nustatymo įgūdžiai	0
Individualios terapijos organizavimas	8	Problemų sprendimo įgūdžiai	1
Grupinės terapijos organizavimas	7	Problemų sprendimo vertinimo įgūdžiai	2
Konsultavimas			

Tai, be abejo, paaiškinama tuo, jog pataisos inspektoriai paprastai turi teisininko išsilavinimą. Tačiau šių pareigūnų išskiriamas didelis darbo su teisę pažeidusiais nepilnamečiais patirties trūkumas. Pataisos inspekcijoje dirbantieji formaliai neturi specializacijos darbu su nepilnamečiais. Tik didesniuose miestuose, anot pataisos inspektorių, yra galimybių vieną ar kelis darbuotojus paskirti darbu tik su šios amžiaus grupės asmenimis. Nesant specializacijos, pareigūnai dirbdami su nepilnamečiais dažniausiai taiko tas pačias priemones ar metodus, kaip ir dirbdami su suaugusiais.

**8 lentelė. Kompetencijų trūkumas pataisos inspekcijose**

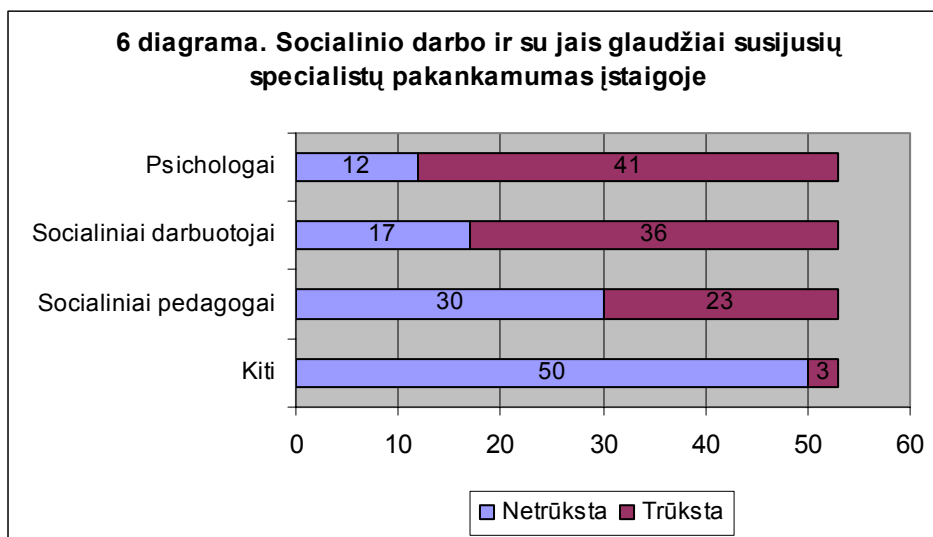
Labiausiai trūksta		Mažiausiai trūksta	
Psichologinių metodų taikymo įgūdžiai	36	Teisinės žinios	0
Grupinės terapijos organizavimas			
Individualios terapijos organizavimas	34	Socialinių problemų nustatymo įgūdžiai	8
Darbo su teisę pažeidusiais nepilnamečiais patirtis	27		
Konsultavimas			

Klausiant apie materialias sąlygas nepilnamečių justicijos įstaigose, 19 darbuotojų atsakė, jog jų įstaigoje šios sąlygos yra geros, t.y. tinkamos jų funkcijoms gerai atlikti. 45 respondentai nurodė vienokius ar kitokius trūkumus: patalpų trūkumą įstaigoje jaučia 25 respondentai iš 64 atsakiusių į šį klausimą, 20 respondentų pastebėjo įvairaus inventorius, būtino darbe, nepakankamumą (žr. diagrama). Dažniausiai minimos vaikų laisvalaikui organizuoti priemonės ir inventorius: stalo žaidimai, dailės priemonės, vaizdinės medžiagos, sporto inventorius. Taip pat pažymimas techninių priemonių: vaizdo aparatūros, kompiuterių, transporto, kanceliarinių, metodinių priemonių, specialios literatūros, galimybių naudotis internetu trūkumas. Pasigendama patalpų remonto, baldų, patogios darbo vietos.



Kita klausimų grupė anketoje buvo susijusi su socialinio darbo specialistų pakankamumu nepilnamečių justicijos įstaigose. Respondentų pirmiausia buvo teiraujama, ar, jų nuomone, įstaigoje, kurioje jie dirba, trūksta socialinių darbuotojų arba glaudžiai su jais susijusių specialistų, kad visos pagrindinės funkcijos būtų tinkamai atliekamos. Tik 4 respondentai pažymėjo, kad jų įstaigoje socialinių darbuotojų, socialinių pedagogų, psichologų ar kitų specialistų, į kurių funkcijas įeina ir socialinis darbas, visiškai netrūksta. 10 respondentų mano, jog tam tikrų specialistų, susijusių su socialiniu darbu, trūkumą jų įstaigoje galėtų užpildyti esamų darbuotojų papildomas apmokymas (kursai, kvalifikacijos kėlimas ir t.t.).

Visgi didžioji dauguma atsakiusių į šį klausimą yra įsitikinę, jog jų įstaigoje būtina įdarbinti daugiau darbuotojų, norint užtikrinti tinkamą socialinio darbo funkcijų įgyvendinimą įstaigoje (žr. 5 diagrama). Iš atsakymų didžiausias pastebėtinasis psichologų ir socialinių darbuotojų trūkumas. 41 respondentas nurodė, jog jų įstaigoje trūksta psichologų. Iš jų 28 pažymėjo, jog padėti pataisytų bent vienas papildomai įdarbintas psichologas, 8 respondentai mano, jog jų įstaigai reiktų bent dviejų, o 3 atsakiusieji – keturių šios srities specialistų. Spręsdami asmens psichologines problemas įstaigos specialistai neturi kur vaiką nukreipti. Už įstaigos ribų psichologo konsultacijos mokamos, o lėšų nebuvimas užkerta kelią pasitelkti šiuos specialistus.



Socialinių darbuotojų trūkumą įstaigoje išreiškė 36 tyrimo dalyviai. Iš jų net 22 pažymėjo, jog 1 papildomas socialinis darbuotojas būtų pakankama siekiant įstaigoje užtikrinti socialinio darbo funkcijos įgyvendinimo efektyvumą. Tačiau yra nemažai manančių, jog socialinių darbuotojų poreikis jų įstaigoje yra didesnis: 2 mano, jog reiktų dar dviejų socialinių darbuotojų, 6 mano, kad keturių, 3 mano, jog penki socialiniai darbuotojai yra būtini. Pasitaiko nuomonių ir kad įstaigai reiktų net 10 – 11 socialinių darbuotojų. Šios nuomonės yra artimos nepilnamečių justicijos įstaigų modeliui, pagal kurį tokių įstaigų pagrindinė misija – nepilnamečių socialinių įgūdžių lavinimas, pačios įstaigos yra nedidelės, veikiančios kiekviename teritoriniame vienetė, o darbuotojų daugumą jose sudaro socialiniai darbuotojai<sup>24</sup>.

Socialinių pedagogų trūkumą išreiškė 23 atsakiusieji į šį klausimą. Mažesnis šių specialistų poreikis, matyt, nulemtas jų specializacijos dirbti ugdymo (švietimo) įstaigose. Iš 23 atsakiusių teigiamai, 18 mano, jog jų įstaigai papildomai reikia vieno socialinio pedagogo, 4 atsakiusieji – dviejų.

Prie kitų specialistų, glaudžiai susijusių su socialiniu darbu įstaigoje, trūkumo atsakiusieji paminėjo psichiatrą ir inspektorių (pataisos inspekcijos pareigūną).

Respondentų buvo teirujamasi, ką jų nuomone, reiktų daryti, kad kuo daugiau gerų socialinio darbo specialistų būtų pritraukta (išlaikyta) tokiam darbui jų įstaigoje. Anketų atsakymuose dažniausiai pasitaikantis siūlymas buvo darbo užmokesčio padidinimas bei darbo sąlygų pagerinimas. Pastarasis suprantamas kaip darbuotojų socialinių garantijų užtikrinimas, optimalaus darbo krūvio nustatymas, galimybės kelti kvalifikaciją, tobulintis užsienyje panašaus pobūdžio įstaigose suteikimas, taip pat geresnis materialinis - techninis

<sup>24</sup> Plačiau žr. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gegužės 9 d. nutarimas Nr. 581 „Dėl Lietuvos Respublikos nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo koncepcijos patvirtinimo“// Valstybės žinios,2003, Nr. 47-2080.

aprupinimas, tinkamos atmosferos įstaigos viduje sukūrimas, darbuotojo pastangų geriau atlikti darbą įvertinimas, aiškios darbo politikos formavimas.

Atsakymuose neretai minima, jog būtina gerinti požiūrį į socialinius darbuotojus bei darbą tokio pobūdžio įstaigose, keisti visuomenės požiūrį į žmogų, dirbantį "kalėjime".

Taip pat respondentų nuomone, siekiant užtikrinti kuo tinkamesnę personalo komplektaciją įstaigose, yra būtina "griežtinti" darbuotojų atranką, svarbiu atrankos kriterijumi laikyti ne tik kandidato išsilavinimą, bet ir asmenines būdo savybes, kurios šio tipo įstaigose yra itin reikšmingos.

Ne kartą iškeltas ir specialistų pagalbos suteikimo patiem socialiniams pedagogams ar socialiniams darbuotojams reikalingumo klausimas. Respondentų manymu, profesionali pagalba, psichologinė konsultacija, darbuotojų reabilitacija, taip pat supervizija<sup>25</sup> – tai klausimai, kurie turėtų būti nepamirštami ir į kuriuos turėtų būti investuojama.

Apibendrinant, socialiniams darbuotojams savo darbe trūksta įgūdžių taikyti psichologinius metodus, konsultacijas, individualią ir grupės terapiją. Siūlytina, atsižvelgiant į atitinkamo tipo įstaigoje dirbančių socialinių darbuotojų poreikius, į kvalifikacijos kėlimo kursus tikslingai įtraukti žinias, kurių trūkumą išreiškė respondentai: Specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų darbuotojams – teisinių žinių, pataisos inspekcijų – apie darbo su nepilnamečiais ypatumus ir t.t.

Būtina kiekvienoje nepilnamečių justicijos įstaigoje įdarbinti bent po vieną socialinį darbuotoją papildomai, ypač tose įstaigose, kuriose tokių specialistų dar nėra. Sprendžiant socialinių darbuotojų etatų skaičių įstaigose taip pat atkreiptinas dėmesys į pataisos inspekcijas ir pataisos namus, kuriuose pareigūnai derina socialinės reabilitacijos darbą su kontrolės funkcija. Siektina šias funkcijas kiek įmanoma atriboti bei įdarbinti šiose įstaigose socialinio darbo specialistų (ne pareigūnų). Neatidėliotinai būtina spręsti psichologų klausimą nepilnamečių justicijos įstaigose bei psichologinės pagalbos prieinamumą už įstaigos ribų.

## **7. Socialinių darbuotojų išsilavinimas, rengimas, kvalifikacija**

Lietuvos Respublikos teisės aktuose nėra įtvirtintų socialinio darbuotojo rengimo standartų. Lakoniškai nurodoma, jog socialinis darbuotojas turi turėti ar siekti įgyti aukštąjį socialinio darbo ar jam prilygintą išsilavinimą, turi turėti teorinių socialinio darbo žinių apie Lietuvos socialinės apsaugos sistemą, socialinės apsaugos sritį reglamentuojančius teisės

---

<sup>25</sup> Supervizija – socialinio darbo specialistų profesinės veiklos savitarpio priežiūra ir pagalba, skatinanti ir padedanti socialiniams darbuotojams vertinti savo profesinę veiklą, numatyti veiklos tobulinimo kryptis bei padidinti profesinę kompetenciją. LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. liepos 27 d. įsakymas Nr. A1-218 „Dėl socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašo patvirtinimo“// Valstybės žinios, 2006, Nr. 4-114.

aktus, žmogaus teises, Europos Sąjungos šalių socialinės paramos sistemas, taip pat turi nuolat siekti atnaujinti savo teorines socialinio darbo žinias ir praktinius socialinio darbo įgūdžius bei gebėjimus<sup>26</sup>. Iš visų socialinių darbuotojų toliausiai pažengusiais galėtume vadinti socialinius pedagogus, kurie atitinkamą standartą turi. Pagal jį, socialiniu pedagogu švietimo įstaigose gali dirbti asmuo, įgijęs socialinio pedagogo profesinę kvalifikaciją aukštosiose mokyklose. Socialiniu pedagogu švietimo įstaigose taip pat gali dirbti asmenys, turintys socialinio darbuotojo kvalifikaciją ar socialinio darbo kvalifikacinį laipsnį ir įgiję pedagogo profesinę kvalifikaciją ar edukologijos kvalifikacinį laipsnį, taip pat asmenys, turintys edukologijos kvalifikacinį laipsnį ir studijavę studijų programą, kurioje ne mažiau kaip 64 kreditai sudarė socialinės pedagogikos dalykų apimtį<sup>27</sup>. Standarte taip pat pažymima, jog studijų programoje turi būti numatytos ne mažiau kaip dvi specializacijos. Kiekvienai iš jų turi būti skiriama ne mažiau kaip 10 kreditų. Specializacijos pasirenkamos įvertinus darbo rinkos poreikius. Tarp socialinės pedagogikos praktinėje veikloje rekomenduojamų specializacijų pavyzdžių išskiriami ir socialiniai pedagogai specialios paskirties švietimo ir globos institucijose (darbui su vaikais, turinčiais psichinę ir fizinę negalią, elgesio sutrikimų, su asmenimis, kuriems laikinai atimta arba apribota laisvė perauklėjimo arba bausmės atlikimo vietoje).

Pagal Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos pateikiamus švietimo būklės rodiklius 2003-2004 m. Lietuvos aukštosiose mokyklose socialinių paslaugų krypties studentai sudarė 4 proc. visų studentų (6635 studentai). Socialinius ir elgsenos mokslus studijavo 4,4 proc. (7318)<sup>28</sup>.

Remiantis Lietuvos aukštųjų mokyklų pateikiamais duomenimis, socialiniai darbuotojai, socialiniai pedagogai ir socialiniai edukologai rengiami aštuoniose Lietuvos aukštosiose universitetinėse mokyklose, tačiau nei vienoje iš jų nerengiami specialistai darbui su vaikais, kuriems laikinai atimta arba apribota laisvė perauklėjimo arba bausmės atlikimo vietoje ar kurie grįžę iš tokio tipo įstaigų:

1. Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto socialinio darbo katedra vykdo šias nuosekliąsias studijų programas<sup>29</sup>: socialinio darbo bakalauro dieninės studijos, socialinio darbo bakalauro neakivaizdinės studijos, socialinio darbo magistrantūros studijos, socialinio darbo specialiosios profesinės studijos, specialiosios pedagogikos

<sup>26</sup> LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. liepos 27 d. įsakymas Nr. A1-218 „Dėl socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašo patvirtinimo“// Valstybės žinios, 2006, Nr. 4-114.

<sup>27</sup> Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2002 m. spalio 4 d. įsakymas Nr. 1687 “Dėl socialinio pedagogo rengimo standarto patvirtinimo”// Valstybės žinios, 2002, Nr. 101-4524.

<sup>28</sup> Studentai pagal studijų sritis. Švietimo būklės apžvalga. [interaktyvus]. Švietimo ir mokslo ministerija [žiūrėta 2005-10-23]. Prieiga per internetą: <[http://www.smm.lt/svietimo\\_bukle/docs/apzvalgos/lt053.pdf](http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/apzvalgos/lt053.pdf)>.

<sup>29</sup> Studijų programos [interaktyvu]. Vilniaus universiteto Socialinio darbo katedra [žiūrėta 2005-10-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.psd.fsf.vu.lt/sdk/>>.

magistrantūros studijos (edukologijos kryptis); bei nenuosekliąsias studijų programas: kvalifikacijos tobulinimas ir socialinių darbuotojų atestacija, papildomos studijos (skirtos asmenims, norintiems toliau studijuoti VU socialinio darbo magistrantūroje, bet neturintiems socialinio darbo bakalauro kvalifikacinio laipsnio ar socialinio darbuotojo profesinės kvalifikacijos). Bakalauro studijų metu į programą įtrauktas su vaikais susijęs pasirenkamas dalykas - vaiko globa, taip pat pasirenkama darbo praktika – socialinis darbas penitencinėje įstaigoje (tačiau nebūtinai nepilnamečių). Magistro studijų programos dalykai - vaikų psichiatrija ir psichoterapija, parama asmeniui ir šeimai; specialiosios pedagogikos magistrantūros studijos – vaiko įvertinimas ir jo organizavimas, vaikų socialinės kompetencijos ugdymas, sutrikusio elgesio vaikų ugdymo praktika (specializacijos praktikos dalykas), pasirenkamieji dalykai – delinkventinė pedagogika, elgesio ir emocijų sutrikimai, deviacijų sociologija, resocializacija, asocialaus elgesio psichologija.

2. Vilniaus pedagoginio universiteto Socialinės komunikacijos institute yra šios bakalauro programos<sup>30</sup>: socialinė pedagogika (dieninė, neakivaizdinė, vakarinė studijų forma), laisvalaikio pedagogika (neakivaizdinės studijos); išlyginamosios socialinės pedagogikos studijos (Marijampolės kolegijos grupė, Vilniaus kolegijos grupė; Panevėžio kolegijos grupė; Utenos kolegijos grupė); bei magistro programos (dieninė, neakivaizdinė forma): socialinės pedagogika (edukologija) pagal specializacijas: socialinė pedagogika, pilietinis ugdymas; socialinis darbas pagal specializacijas: penitencinė veikla (specializacijos darbui su vaikais tokiose įstaigose – nėra, taip pat nėra ir nepilnamečiams skirto dalyko šių studijų metu), socialinė pedagogikoje su tiriamu klausimu susiję dalykai – vaiko teisės, vaikų ir paauglių konsultavimo pagrindai.
3. Mykolo Romerio universiteto socialinės politikos fakultete Socialinio darbo katedroje: socialiniai darbuotojai (bakalauro ir magistro studijos)<sup>31</sup>. Bakalauro studijų metu be kitų yra dėstoma ir vaiko socializacija, socialinis darbas su rizikos grupėmis, socialinio darbo praktika globos įstaigose, socialinio darbo praktika vaiko teisių apsaugos sistemoje, socialinis darbas su nuteistojo šeima; magistrantūros studijos apima tokius dalykus: socialinis darbas vaiko teisių apsaugos tarnyboje, vaiko teisinis atstovavimas.
4. Vytauto Didžiojo universiteto Socialinio darbo institute socialinio darbo katedroje vykdomos socialinio darbo (magistro ir bakalauro) studijos<sup>32</sup>. Prie katedros veikia du

---

<sup>30</sup> Studijos [interaktyvus]. Socialinės komunikacijos institutas. [žiūrėta 2005-10-23]. Prieiga per internetą: <<http://projects.5ci.lt/socpedagogika/index.asp?DL=L&TopicID=3>>.

<sup>31</sup> Socialinio darbo katedra [interaktyvus]. Mykolo Romerio universitetas [žiūrėta 2005-10-23]. Prieiga per internetą: <[http://www.mruni.lt/lt/SDF\\_sdk.htm](http://www.mruni.lt/lt/SDF_sdk.htm)>.

<sup>32</sup> Studijos [interaktyvus]. Vytauto Didžiojo universitetas [žiūrėta 2005-10-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.vdu.lt/>>.

centrai: *Socialinės integracijos centras*, kurio misija – daryti įtaką socialinių tyrimų kultūros pokyčiams socialinės rūpybos sistemoje ir taip prisidėti prie socialinio darbo kaip socialinių mokslų krypties bei specifinės socialinės veiklos vystymo, bei *Socialinės rūpybos studijų centras*, kuris sudaro sąlygas socialinių darbuotojų tęstiniam kvalifikacijos tobulinimui. Pastarasis centras organizuoja ir vykdo socialinių darbuotojų tęstines kvalifikacijos tobulinimo ir perkvalifikavimo studijas, kuria ir vysto specializacijos programas, konsultuoja ir informuoja socialinius darbuotojus praktikus, rengia socialinio darbo konsultantus/supervizorius.

Bakaluro studijose galima išskirti šiuos dalykus, susijusius su socialiniu darbu su delinkventinio elgesio vaikais: vaiko gerovė; magistro studijų metu - socialinis darbas vaiko gerovės srityje.

5. Kauno technologijos universiteto Socialinių mokslų fakultete: socialiniai edukologai (bakaluro, magistro, doktorantūros studijos)<sup>33</sup>. Studijos apima tokius dalykus, susijusius su vaikais: socialinio ugdymo metodika, socialinės pedagogikos pagrindai, delinkventinė pedagogika, šeimos pedagogikos pagrindai, taip pat yra išskiriama specializacija - socioedukacinis darbas su rizikos grupėmis.
6. Klaipėdos universiteto Pedagogikos fakultete ruošiami socialiniai pedagogai (edukologijos bakaluro ir magistro studijos)<sup>34</sup>, taip pat Sveikatos mokslų fakultete - socialiniai darbuotojai (bakaluro ir magistro studijos). Čia studijuojami šie dalykai, susiję su tema: rizikos grupės vaikų ugdymas, prevencijos pedagogikos pagrindai, socialinis pedagoginis darbas mokykloje, socialinis ugdymas vaikų globos srityje (su praktikumu), vaikų teisių apsaugos pagrindai, šeimos pedagogika.
7. Šiaulių universiteto Specialiosios pedagogikos fakultete studijuoja specialieji ir socialiniai pedagogai (bakaluro ir magistro studijos)<sup>35</sup>. Studijos apima socioedukacinio darbo su vaikais ir jaunimu, šeimos psichologijos, socialinio darbo su šeima, socioedukacinio darbo su deviantinėmis asmenybėmis dalykus.
8. Lietuvos kūno kultūros akademijos Sporto edukologijos fakultete rengiami socialiniai pedagogai (bakaluro studijos), edukologai (magistro studijos)<sup>36</sup>. Šioje aukštojoje

---

<sup>33</sup> Studijos. Socialinių mokslų fakultetas [interaktyvus]. Kauno technologijos universitetas [žiūrėta 2005-10-23]. Prieiga per internetą: <[http://www.ktu.lt/lt/scripts/1.asp?pirmas=/lt/ktu/fakult/admin/menu.html&antras=/lt/ktu/fakult/admin/ap\\_admi.html&menu=/lt/virus2\\_1.html](http://www.ktu.lt/lt/scripts/1.asp?pirmas=/lt/ktu/fakult/admin/menu.html&antras=/lt/ktu/fakult/admin/ap_admi.html&menu=/lt/virus2_1.html)>.

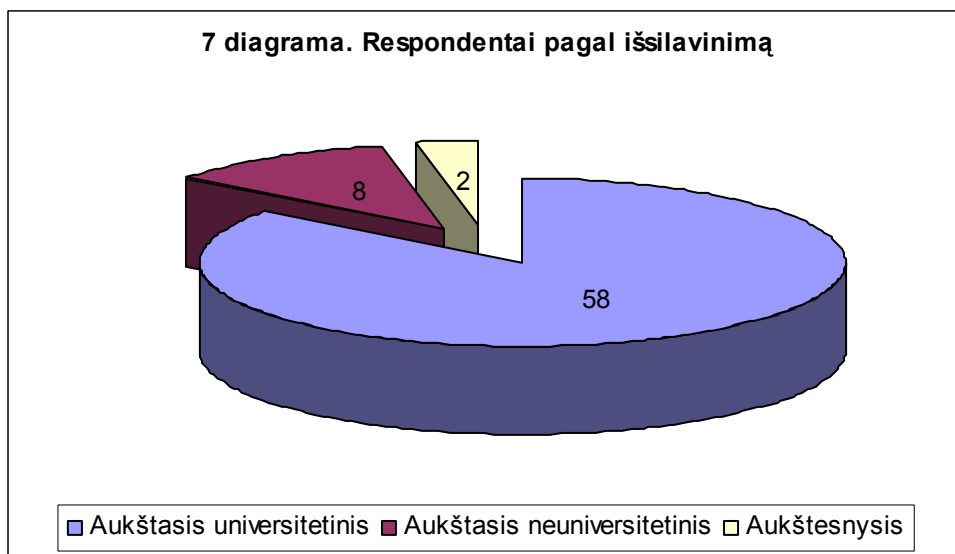
<sup>34</sup> Studijos. Socialinių mokslų fakultetas [interaktyvus]. Klaipėdos universitetas [žiūrėta 2005-10-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.ku.lt/fakultetai.php>>.

<sup>35</sup> Studijos. Šiaulių universitetas [interaktyvus, žiūrėta 2005-10-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.su.lt/article/archive/7/>>.

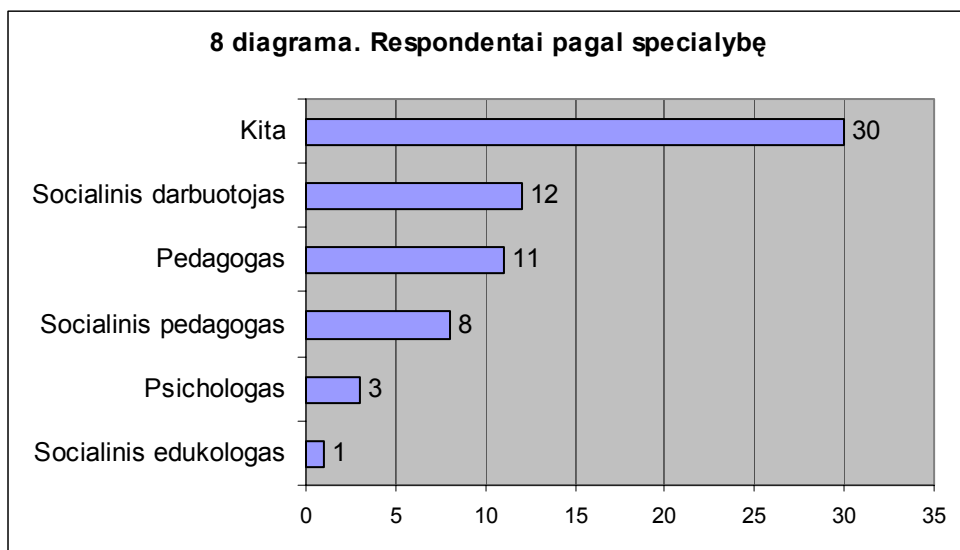
<sup>36</sup> Studijos. Lietuvos kūno kultūros akademija [interaktyvus, žiūrėta 2005-10-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.lkka.lt/index.php?cid=306>>.

mokykloje studijuojami delinkventinės ir prevencinės pedagogikos, asocialaus elgesio psichologijos dalykai.

Iš 68 tyrimo metu apklaustų socialinių darbuotojų, dirbančių nepilnamečių justicijos institucijose/įstaigose aukštąjį universitetinį išsilavinimą yra įgiję 58 asmenys, aukštąjį neuniversitetinį – 8, aukštesnįjį – tik 2 asmenys (žr. 6 diagrama). Tyrimo duomenimis, iš aukštąjį universitetinį išsilavinimą įgijusių asmenų 33 turi bakalauro laipsnį, 18 – magistro.



Anketos respondentai, dirbantys nepilnamečių justicijos institucijose, įgiję socialinio darbuotojo išsilavinimą, sudaro 18,5 proc. (12 respondentų) visų apklaustųjų. 16,9 proc. (11 respondentų) yra pedagogai, 12,3 proc. (8 respondentai) apklaustųjų yra socialiniai pedagogai, psichologo specialybę turi 4,6 proc. (3 respondentai) apklaustųjų, socialinio edukologo – 1,5 proc. (1 respondentas) (žr. 7 diagrama). Daugiausia asmenų turi kitą specialybę – jie sudaro 46,2 proc. respondentų. Iš 30 apklaustų asmenų, turinčių kitą nei socialinio darbuotojo, socialinio pedagogo, socialinio edukologo, pedagogo ar psichologo specialybę, 1 yra filologas, 6 inžinieriai, 1 siuvinių technologas, 22 teisininkai. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog dauguma tyrimo dalyvių (44 respondentai) yra pataisos inspekcijų darbuotojai, einantys inspektorių pareigas, todėl jų išsilavinimas dažniausiai yra teisinis, o ne socialinio darbo, pedagoginis ar kt.



Šiuo metu 17 (26,2 proc.) respondentų studijuoja, visi iš jų – universitete. Studijuojamos specialybės yra labai įvairios: 4 iš respondentų studijuoja teisę, 2 – teisę ir valdymą, 3 – socialinį darbą. Asmenys nurodo studijuoją ir šias specialybes: sociologiją, laisvalaikio pedagogiką, švietimo vadybą, socialinę pedagogiką, teisę ir penitencinę veiklą, baudžiamąją teisę ir kriminologiją, socialinę pedagogiką ir psichologiją, socialinius mokslus.

1994 m. prie Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įkurtas Socialinių darbuotojų rengimo centras (toliau - SDRC). Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004 m. birželio 15 d. įsakymu įtvirtintuose Socialinių darbuotojų rengimo centro prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatuose numatyta, kad SDRC organizuoja socialiniams darbuotojams mokymus ir kvalifikacijos tobulinimo užsiėmimus, apibendrina ir skleidžia socialinio darbo inovacijų patirtį. Remiantis SDRC 2004 m. veiklos ataskaita, pasibaigus pirminei socialinių darbuotojų atestacijai, iki 2004 m. gegužės 31 d. buvo suteiktos kvalifikacinės kategorijos 4984 socialiniams darbuotojams<sup>37</sup>.

Atliktas anketavimas nepilnamečių justicijos įstaigose parodė, kad didelė dalis respondentų yra dalyvavę daugelyje kvalifikacijos kėlimo kursų ir seminarų tiek teisiniais, tiek socialinio darbo klausimais. Pagal apklausos rezultatus, per pastaruosius 2 metus kvalifikacijos kėlimo kursuose dalyvavo 57 apklaustieji (86,4 proc.). 9 (13,6 proc.) asmenys nurodo nedalyvavę tokiuose kursuose. Į klausimą “Kaip dažnai dalyvavote kvalifikacijos kėlimo kursuose?” atsakė: kartą per kelis metus – 4 respondentai, kartą per metus – 6 respondentai. Žymi dauguma respondentų (47) nurodė dalyvavę kvalifikacijos kursuose 2 kartus per metus ir dažniau. Respondentai, nedalyvavę tokiuose kursuose, pagrindine

<sup>37</sup> Dėl SDRC veiklos per 2004 m. ataskaitos [interaktyvus]. Socialinių darbuotojų rengimo centras [žiūrėta 2005-11-11]. Prieiga per internetą: <[http://www.sdrc.lt/att\\_files/f\\_135\\_6055.doc](http://www.sdrc.lt/att_files/f_135_6055.doc)>.

priežastimi nurodo tai, jog jie dar per trumpai dirba įstaigoje (tokie buvo 5 atsakymai), 1 iš respondentų nejaučia tam poreikio, 3 – nurodo kitas priežastis:

- a) buvimą vaiko auginimo atostogose;
- b) tokių kvalifikacijos kursų nebuvimą.

Tyrimo duomenimis, socialinių darbuotojų, dirbančių nepilnamečių justicijos įstaigose, specializuotos kvalifikacijos kėlimo sistemos nėra. Specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų darbuotojai turi galimybę kelti kvalifikaciją pagal visiems pedagogams taikomą kvalifikacijos sistemą. Pataisos inspekcijų bei pataisos namų darbuotojai dalyvauja Kalėjimo departamento rengiamuose kvalifikacijos kėlimo kursuose. Tačiau tiek vienuose, tiek kituose mokymuose labai mažai dėmesio skiriama darbo su delinkventiniais vaikais ypatumams. Tik 6 respondantai (iš 53 atsakiusių, jog yra dalyvavę tokiuose kursuose) nurodė dalyvavę kursuose, skirtuose darbui su nepilnamečiais, pvz. nuteistųjų nepilnamečių apibrėžto grupinio užimtumo modelio sistemos mokymo programa (2 respondantai); Kauno regiono pataisos inspekcijos kursai apie elgesį su nuteistaisiais asmenimis, jų elgesio vertinimą, korekciją (tame tarpe nepilnamečių); darbo su nepilnamečiais ypatumų kursai.

Išanalizavus atsakymus į anketos klausimą “Kurios iš savybių/kompetencijų yra svarbiausios šioje įstaigoje dirbančiam socialiniam darbuotojui?” išryškėja tendencija, jog profesinės kvalifikacijos kėlimas labiausiai svarbūs yra kitos specialybės respondentams (jų yra 30), t.y. kurie neturi socialinio darbo, socialinio pedagogo specialybės.

Įstaigų darbuotojai yra skatinami dalyvauti su darbu su vaikais susijusiuose įvairiuose seminaruose, paskaitose, mokymuose, organizuojamuose nevyriausybinų organizacijų, kitų įstaigų (Vilniaus specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose). Skirtingose įstaigose pastebėtina labai skirtinga darbuotojų motyvacija ir aktyvumas dalyvauti tokio pobūdžio renginiuose. Pavyzdžiui, Čiobiškio specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų darbuotojai nelinkę vykti į įvairius mokymus, nors galimybių yra. Direktorius tai aiškina tuo, jog nemaža dalis jų yra vyresnio amžiaus, nelabai linkę į naujoves, pasikeitimus.

Apibendrinant, būtina nustatyti socialinio darbuotojo rengimo standartą, taip pat įsteigti specializuotas studijas bent vienoje aukštojoje universitetinėje mokykloje, skirtas darbui su vaikais, kuriems laikinai atimta arba apribota laisvė perauklėjimo arba bausmės atlikimo vietose ar kurie grįžę iš tokio tipo įstaigų. Į kvalifikacijos kėlimo sistemas yra svarbu įtraukti bazinius dalykus apie darbo su nepilnamečiais ypatumus. Specializuota kvalifikacijos kėlimo programa galėtų būti sukurta ir palaikoma naudojantis nepilnamečių justicijos įstaigų darbuotojams prieinamomis Kalėjimo departamento ir švietimo įstaigoms skirtomis kvalifikacijos kėlimo sistemas.

## 8. Užsienio valstybių socialinio darbo nepilnamečių justicijoje praktika

Albert R. Roberts savo studijoje „Socialinis darbas nepilnamečių ir baudžiamojoje justicijoje“ pripažįsta, jog socialinio darbo funkcijų įgyvendinimas nepilnamečių justicijoje nepriklauso tik profesionaliems socialiniams darbuotojams. Praktiškai kiekvienas – policijos pareigūnai, probacijos darbuotojai, teismo psichologai, teisėjai - kažkuria dalimi įsitraukia į socialinės rūpybos, vaiko gynimo ir socialinių paslaugų planavimo veiklą, todėl būtų „despotiška“ skirstyti tuos, kurie „oficialiai“ yra socialiniai darbuotojai pagal savo išsilavinimą ar kvalifikaciją ir tuos, kurie praktikuoja socialinį darbą *de facto*, aiškiai jo netapatindami su savo profesija<sup>38</sup>.

Skirtingose valstybėse egzistuoja įvairios socialinių darbuotojų funkcijos nepilnamečių justicijoje. Socialiniai darbuotojai sprendžia nepilnamečių elgesio problemas alternatyviose teismui institucijose, ikiteisminiame procese, teisiniame posėdyje bei įgyvendinant bausmę. Baudžiamosios justicijos sistemoje socialiniai darbuotojai padeda teisėjams priimti teisingesnius sprendimus, ruošdami jiems asmenų socialinių gyvenimo sąlygų ataskaitas, rūpinasi teisės pažeidėjų gerove bei padeda jiems reabilituotis. Socialinis darbas nepilnamečių justicijoje aktualus tiek tose valstybėse, kuriose egzistuoja išimtinai „socialinės gerovės“ (*welfare approach*) požiūris į nepilnamečių nusikalstamumo reiškinių, tiek tose, kur labiau jaučiamos nepilnamečių baudžiamumo tendencijos (pvz., Anglijoje). Tačiau ir pastarosiose bausmė dažnai koegzistuoja kartu su pažeidėjo gerovės skatinimu, kuris yra vienas iš socialinio darbo tikslų.

Socialinis darbuotojas baudžiamojoje nepilnamečių justicijoje gali dalyvauti tiek tiesiogiai, tiek netiesiogiai<sup>39</sup>. Išskiriamos šios tiesioginio ir netiesioginio socialinio darbo rūšys:

### **Tiesioginis darbas:**

- problemų sprendimas (socialinis darbuotojas kaip patarėjas, tarpininkas, atstovas);
- psicho-socialinė terapija;
- elgesio keitimas;
- intervencija krizės metu

### **Netiesioginis darbas:**

- prižiūrintysis personalas;

<sup>38</sup> Albert R. Roberts. Social work in Juvenile and Criminal Justice Settings. 1997.

<sup>39</sup> National Institute of Social Work (NISW), Social workers: their role and tasks. 1983.

- savanorystė;
- mokymas;
- vadovavimas, valdymas;
- mediacija;
- bendruomenės vystymas.

Socialinis darbuotojas turi turėti įgūdžių tokiose socialinio darbo sferose kaip įvertinimas, pokalbio vedimas, charakterizuojančių asmenį duomenų rinkimas, grupinis darbas, konsultacijos, derybos, gynimas. Be bendrų socialinio darbo principų, žinių bei įgūdžių socialiniai darbuotojai, dirbantys šioje srityje, turėtų turėti teisinių žinių bei būti gerai susipažinę su institucine nepilnamečių justicijos sistema. Svarbu, jog socialiniai darbuotojai sugebėtų ne tik puikiai planuoti, teikti paslaugas, bet ir kritiškai įvertinti jų efektyvumą.

Siekiant socialinio darbo veiksmingumo nepilnamečių justicijoje labai svarbu, jog įvairių valstybių socialinio darbo etikos kodeksuose įvardijamos socialinio darbo vertybės (socialinis teisingumas, paslaugos, žmogaus vertė ir orumas, žmogiškieji santykiai, integralumas, kompetencija) būtų suvokiamos ne tik pačių socialinių darbuotojų, bet ir įgyvendinamos kitų baudžiamojoje justicijoje dirbančių pareigūnų.

### **8.1. Socialinės gerovės požiūris (*social welfare approach*) alternatyviose teismui institucijose**

Vis daugėja valstybių, kurios siekia surasti perspektyvius ir konstruktyvius būdus, kaip vaikui ar jaunam asmeniui, ypatingai nusikaltusiam pirmą kartą ar padariusiam nesunkų teisės pažeidimą, be reikalo nesusidurti tiesiogiai su baudžiamąja justicija. Egzistuoja alternatyvios institucijos teismui, kuriose įvairiapusiškai pažvelgiama į jaunojo teisės pažeidėjo situaciją ir nusprendžiama dėl jo poreikius bei interesus labiausiai atitinkančių priemonių taikymo, kurios padėtų panaikinti jo nusikalstamo elgesio priežastis ir užkirsti kelią naujų nusikalstamų veikų darymui. Socialinio darbo aspektai yra vieni svarbiausių šiuose modeliuose, kai socialinis darbuotojas dažnai atlieka teisėjo vaidmenį, sprenddamas, kokių priemonių imtis prieš nepilnametį teisės pažeidėją.

Nukreipimo nuo baudžiamojo proceso (diversijos) formų yra labai įvairių. Viena iš paprasčiausių diversijos formų yra nepilnamečio išpėjimas, kai policijos pareigūnas, pasitaręs su pažeidėjo šeima ir socialiniu darbuotoju, nusprendžia nepradėti ikiteisminio tyrimo, o apsiriboja išpėjimu, jog pasikartojus panašiam elgesiui, nepilnametis turės stoti prieš teismą.

Kai kuriose valstybėse praktikuojamas modernesnis požiūris į nepilnametį pažeidėją: prieš teismines procedūras vyksta pilnas nepilnamečio “patikrinimo” (*screening*) procesas, kurį atlieka socialinis darbuotojas. Pagrindinė socialinio darbuotojo užduotis įvertinti, ar jaunajam pažeidėjui pakaks ne baudžiamojo poveikio priemonių taikymo. Kaltinimas nepasieks teismo, jeigu įvertinimo rezultatas yra teigiamas, o nepilnametis teisės pažeidėjas pripažįsta savo padarytą pažeidimą ir sutinka su jam taikytinų priemonių sistema (pažeidėjas turi sėkmingai užbaigti grupinius “gyvenimo įgūdžių” kursus, kartais lydimus individualios priežiūros ar konsultacijų, ir/ar papildomų sąlygų, pvz., aukos atsiprašymo). Dalyvavimas tokioje programoje ir sėkmingas jos užbaigimas užtikrina, kad asmuo neturės teistumo „naštos“, priešingu atveju, jei jis nesilaiko jam nustatytų sąlygų – byla patenka į teismą. Tokia programa buvo vykdoma ir Afrikos valstybėje Namibijoje, Windhuk'o mieste, kur už programos vykdymą buvo atsakinga vietinė nevyriausybinė organizacija “Teisinės pagalbos centras”, programos metu glaudžiai bendradarbiavusi su viešąsias socialines paslaugas teikiančiomis institucijomis bei teismu. Vertinant programos efektyvumą nustatyta, jog 80 % nepilnamečių, per 2 metus dalyvavusių programoje, pakartotinai nenusikalto<sup>40</sup>.

Panaši praktika vystoma ir JAV. Čia XX a. aštuntajame dešimtmetyje buvo sukurti specialūs priimtino skyriai (*intake units*), kuriuose vykdoma viena iš pagrindinių socialinių veiklų nepilnamečių justicijoje. Socialiniai darbuotojai yra glaudžiai susiję su šių skyrių darbu. 1978 m. atliktas tyrimas parodė, kad apie 40 procentų priimtino skyriuose dirbančių darbuotojų turėjo socialinio darbo magistro laipsnį arba kitokį universitetinį paruošimą socialinio darbo srityje. Kiti 20 procentų darbuotojų buvo užbaigę konsultavimo arba psichologijos apmokymus ir laikė save „prijaučiančiais“ socialiniam darbui<sup>41</sup>. Paskutiniame XX a. dešimtmetyje JAV tapo įprasta, jog priimtino skyriuose probacijos pareigūnais dirba bent keli apmokyti socialiniai darbuotojai. Priimtino skyriai gauna ir tikrina policijos, mokyklų, tėvų, socialinių įstaigų skundus dėl nepilnamečių nusižengimų. Čia dirbantys probacijos pareigūnai tikrina pareiškimus ir sprendžia, ar reikia bylą perduoti teismui, ar spręsti ginčą „už“ teismo ribų (tam reikalingas nukentėjusiosios šalies sutikimas). Jeigu nusprendžiama ginčo neperduoti spręsti teismui, priimtino skyrių pareigūnai tam tikrą laikotarpį patys veda konsultacijas ir mediaciją su jaunaisiais pažeidėjais bei kitomis ginčo šalimis. Dažniausiai byla neperduodama teismui, jeigu teisės pažeidimas nėra sunkus,

---

<sup>40</sup> Juvenile justice [interaktyvus]. UNICEF Innocenti Research Centre [žiūrėta: 2005 m. lapkričio 16 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://www.unicef-icdc.org/cgibin/unicef/main.sql?menu=/publications/menu.html&testo=Lunga.sql?ProductID=105>>.

<sup>41</sup> Needleman, C.E. Screening Juvenile Offenders for Court Appearance: An Empirical Test of Positivism and Labelling Theory Interpretations. 1978.

pvz., nepilnametis kaltinamas vagystėmis iš parduotuvių, įsilaužimais, taip pat sprendžiamos problemos dėl bėgimo iš namų, pamokų nelankymo ir pan. Probacijos pareigūnai dažnai apsiriboja „griežtu pamokslu“, suteikia nepilnamečiui informacijos apie socialines ir kitas jam reikalingas paslaugas ir tokiu būdu užbaigia bylą. Kai kuriais atvejais, konsultacijos ne tik su pažeidėju, bet ir jo šeimos nariais bei kitais asmenimis gali užsitęsti ilgesnį laiką. Konsultacinė funkcija priimtino skyrių pareigūnų darbe yra glaudžiai susijusi su socialiniu darbu. Pareiškimo patikrinimo ar mediacijos proceso metu probacijos pareigūnai dažnai remiasi ir socialinių darbuotojų (pvz., vaiko mokyklos socialinio darbuotojo, jaunimo programų darbuotojų, psichiatrines paslaugas teikiančių vaikui ar jo šeimos nariams darbuotojų ir pan.), dirbančių „už“ teismo ribų, suteikta informacija.

Patikrinimo institutas yra pažangus, tačiau ir jį įgyvendinant susiduriama su tam tikromis problemomis. Socialiniai darbuotojai, dirbantys probacijos pareigūnais, turėtų išimtinai veikti kaip vaiko gynėjai, tačiau kartu jie yra ir teisės taikytojai. Tokios funkcijos prieštarauja viena kitai bei sukuria socialinio darbuotojo vaidmens dualumo problemą. Pavyzdžiui, probacijos pareigūnas mato, kad vaikui, dalyvaujančiam „patikrinimo“ procedūroje reikalingos konsultacijos ir parama, o ne formalus teismo procesas, tačiau nukentėjusysis turi teisę reikalauti, kad byla būtų perduota teismui. Tokiu atveju iškyla pažeidėjo ir aukos interesų konfliktas. Tampa neaišku, už kurio kliento interesus yra atsakingas socialinis darbuotojas. Ar prioritetas turi būti teikiamas pažeidėjo poreikiams, ar aukos, kuriai taip pat reikalinga parama ir užuojauta? Ar socialinis darbuotojas turėtų stengtis atkalbėti nukentėjusį dėl kreipimosi į teismą, o gal pažeisti įstatymą ir apskritai vengti kontakto su nukentėjusiuoju, tam kad išvengtų dviejų šalių poreikių konflikto<sup>42</sup>? Darytina išvada, jog reglamentuojant socialinio darbuotojo vaidmenį, neturėtų būti priskiriamos socialinio darbo ir teisės taikymo funkcijos vienam ir tam pačiam asmeniui.

Škotijoje nuo 1971 m. yra įgyvendinama „Vaikų išklausymo sistema“ (*hearings system*), grindžiama principu, jog vaikų padarytų nusikaltimų ar kitų teisės pažeidimų atvejais dėmesys turi būti koncentruojamas ne ties poelgiais, o ties poreikiais. Pagal 1968 m. Socialinio darbo įstatymą Škotijos nepilnamečių teismai kaip bausmių arena buvo pakeisti mažiau formalia, tarpdisciplinine sistema, kurios ribose priimami sprendimai, labiausiai atitinkantys nepilnamečio poreikius, skatinantys nepilnamečio socialinę gerovę bei išsilavinimą. Škotijos „išklausymo“ sistema taikoma vaikams, nesulaukusiems 18 metų, jeigu padarytas teisės pažeidimas nėra labai sunkus. Dėl teisę pažeidusiam vaikui taikytinų priemonių sprendžia gerovės tribunolai, sudaryti iš neprofesionalių apmokytų vietos bendruomenės savanorių. Šioje procedūroje dalyvauja ir profesionalai reporteriai (*reporter*),

---

<sup>42</sup> Albert R. Roberts. Social work in Juvenile and Criminal Justice Settings. 1997. P. 231.

turintys socialinio darbo arba teisinį išsilavinimą. Reporteris gauna įvairių asmenų pareiškimus (*referrals*) ir inicijuoja tyrimus dėl pareiškimuose nurodomų aplinkybių tam, kad nuspręstų, ar reikia sušaukti išklausymo tribunolą ir apsvarstyti privalomų rūpybos ir priežiūros priemonių taikymo galimybes. Į reporterį dažniausiai kreipiasi policija, taip pat socialinio darbo, mokymo institucijos ar bet kuris kitas visuomenės narys. Išklausymo procedūroje dalyvauja trys neprofesionalūs bendruomenės savanoriai, vaiko tėvai ar globėjai, vaikas (kai kuriais atvejais gali ir nedalyvauti), socialinio darbo institucijos atstovai ir reporteris. Pabrėžtina, kad ši sistema nėra išimtinai nepilnamečių justicijos sistemos dalis, kreipimaisi į reporterį ne dėl teisės pažeidimų yra daug dažnesni nei kreipimaisi, kuriais skundžiamas vaiko nusikalstamas elgesys<sup>43</sup>.

Danijoje, Švedijoje, Norvegijoje, Suomijoje nėra atskiros nepilnamečių justicijos. Visose šiose valstybėse baudžiamosios atsakomybės amžius yra 15 metų. Su vaikais iki 15 metų dirba gerovės tarybos (socialinės įstaigos), o sulaukusiems 15 metų taikomos tokios pačios teisminės procedūros kaip ir suaugusiesiems. Švedijoje vaikų iki 15 metų padaryti teisės pažeidimai yra išimtinai socialinio aprūpinimo (*social welfare*) problema. Naudojant socialines priemones, kurios gali būti labai įvairios, siekiama panaikinti socialinius gyvenimo faktorius, skatinančius vaiką daryti teisės pažeidimus. Socialiniai darbuotojai, bendradarbiaudami su vaiku ir jo tėvais, aktyviai dalyvauja įgyvendinant tokias priemones.

Nesulaukę 15 metų vaikai, įtariamai nusikaltimo ar nusižengimo padarymu, gali būti sulaikyti policijos pareigūnų, kurie nedelsiant turi informuoti gerovės tarybą. Taryba, įvertinusi vaiką ir atitinkamos pagalbos jam poreikį, bei remdamasi išimtiniu gerovės principu „išimtinai vaiko poreikiai, o ne pažeidimo sunkumas lemia sprendimą“ nutaria, kokių socialinės intervencijos priemonių imtis su teisės pažeideju. Socialinė intervencija apima praktinę pagalbą šeimai, šeimos terapiją, tėvams sutikus vaiko apgyvendinimą kitoje globojančioje šeimoje ar globos namuose (ne ilgiau nei 2 mėn. laikotarpiui).

Socialinės priemonės mažai nusikaltusiems nepilnamečiams dažniausiai apsiriboja vienu ar keliais pokalbiais su pažeideju ir jo tėvais. Jeigu pokalbių metu išryškėja, jog šeimoje egzistuoja rimtos problemos (ekonominės problemos, vidiniai konfliktai, etc.), stengiamasi jas išspręsti šeimai sudarant galimybes gauti ekonominę pagalbą, terapiją, kontaktinį asmenį ar kitokią paramą. Tam tikrais atvejais gali būti paskirtas socialinis darbuotojas, kuris lanko šeimą ilgesnį laiko tarpą, tam kad padėtų spręsti įvairias problemas

---

<sup>43</sup> Juvenile justice [interaktyvus]. UNICEF Innocenti Research Centre [žiūrėta: 2005 m. lapkričio 16 d.]. Prieiga per internetą:  
<<http://www.unicef-icdc.org/cgi-bin/unicef/main.sql?menu=/publications/menu.html&testo=Lunga.sql?ProductID=105>>.

(pvz., šeimos ekonominio planavimo, laisvalaikio leidimo, tarpusavio santykių problemas ir kt.).

Vietinės socialinės gerovės tarybos sprendžia ir dėl vaiko ar jauno asmens patalpinimo į atskirą priežiūros įstaigą. Švedijoje laikoma, kad vaikas patalpinamas išimtinai socialinės rūpybos tikslais.

## **8.2. Socialinio darbuotojo vaidmuo ikiteisminiame tyrime**

Lietuvoje socialinio darbuotojo vaidmuo ikiteisminiame tyrime ir teisme šiuo metu yra silpniausias. LR baudžiamojo proceso kodekso (toliau BPK) 188 straipsnyje įtvirtinta įtariamojo apklausos ikiteisminio tyrimo metu tvarka. Pagal ją, proceso dalyvių prašymu arba ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo iniciatyva į jaunesnio kaip aštuoniolikos metų įtariamojo apklausą gali būti kviečiamas valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas arba psichologas, kurie padeda apklausti nepilnametį, atsižvelgdami į jo socialinę ir psichologinę brandą. Pagal BPK 272 straipsnį šie specialistai gali būti kviečiami į kaltinamojo apklausą. Realiai praktikoje Vaiko teisių apsaugos tarnybos specialistas negali daug dėmesio skirti konkrečiam vaiko atvejui, parengti visapusiškos ir išsamios vaiko charakteristikos, lydėti vaiką per visas procedūras, kuriose jam tenka dalyvauti toliau.

Užsienio valstybėse socialinio darbuotojo dalyvavimas ikiteisminėje stadijoje praktikuojamas plačiai. Ikiteisminio tyrimo metu socialinis darbuotojas teikia informaciją apie nepilnametį ikiteisminio tyrimo pareigūnams, esant būtinybei užtikrina saugų nepilnamečio izoliavimą tinkamoje aplinkoje, dažniausiai socialinės priežiūros institucijoje.

Ispanijos nepilnamečių justicijos sistemos struktūrai būdingas horizontalumas, kuris realizuojamas kiekvieno profesionalo, atliekančio savo funkcijas nepilnamečių justicijoje, vienodu reikšmingumu. Ispanijoje nepilnamečių justicijoje aktyvų vaidmenį atlieka tarpdisciplininė žmonių grupė – socialinė komanda (*social team*). Socialinę komandą sudaro psichologai, socialiniai edukologai ir socialiniai darbuotojai. Ikiteisminėje proceso stadijoje socialinė komanda ruošia “technines ataskaitas” (*technical report*) prokurorui. Techninė ataskaita – objektyvus nepilnamečio šeimos gyvenimo įvertinimas, mokymosi, socialinės istorijos aprašymas. Ataskaitoje taip pat apibūdinama nepilnamečio fizinė ir psichinė sveikata, pateikiamos rekomendacijos dėl tinkamų alternatyvių poveikio priemonių taikymo nepilnamečiui teisės pažeidėjui. Socialinė komanda dalyvauja ir kitose proceso stadijose, garantuodama priimamų sprendimų atitikimą nepilnamečio psicho-socialinei būklei. Socialinė komanda taip pat dirba globos namuose, kuriuose, atsižvelgus į vaiko amžių, lytį bei

individualias savybes, atlieka reikalingą priežiūrą, apsaugą bei teikia psichologinę ir socialinę pagalbą sulaikytiems nepilnamečiams<sup>44</sup>.

Škotijoje, jeigu sulaikytas vaikas, neturintis 16 metų, yra įtariamas sunkaus nusikaltimo padarymu arba yra pagrindo manyti, jog paleisti vaiką būtų neteisinga, jis iki teismo (dažniausiai kitą dieną) turi būti apgyvendinamas saugioje vietoje, išskyrus policijos areštinę. Praktikoje dažniausiai iškviečiamas budintis socialinis darbuotojas (*the duty social worker*), kuris pristato vaiką į vietinę priežiūros - globos instituciją<sup>45</sup>.

### 8.3. Socialinio darbuotojo vaidmuo teisme

Nepilnamečių justicijos efektyvumas tiesiogiai priklauso nuo teisėjų bei teisme dirbančių pareigūnų kompetencijos. Jie turi žinoti ne tik, kokį įstatymą taikyti nepilnamečiui, bet ir visiškai suprasti vaiko vystymosi ypatumus, įvertinti auklėjimo poreikius skirtingose vystymosi stadijose<sup>46</sup>.

Apklausiant ekspertus Lietuvoje paaiškėjo, jog ne visuose teismuose yra specializuoti nepilnamečių byloms teisėjai. Jų specializacija nėra įstatymiškai įtvirtinta. Be to, teisėjai nurodė didelį trūkumą socialinių darbuotojų, kurie galėtų informuoti teisėją apie nepilnamečio gyvenamojoje vietovėje veikiančias socialinių įgūdžių, prevencijos ir kitas programas. Teisėjas neturėdamas tokios informacijos negali pasinaudoti BK suteikiamomis galimybėmis skirti kai kurias auklėjamąsias priemones – jis tiesiog nežino, kokias konkrečias poveikio priemones gali paskirti nepilnamečiui, tikėdamasis, jog jos bus realiai pritaikytos ir padarys nepilnamečiui teigiamą poveikį.

Užsienio valstybėse nepilnamečių byloms specializuoti teisėjai ir kiti teismo pareigūnai turi būti įgiję esminių žinių, kurių tikimasi iš socialinių darbuotojų ir psichologų, dirbančių su vaikais ir sprendžiančių jų elgesio problemas. Teisėjai turi turėti specialų visapusišką ir tarpdisciplininį paruošimą, kad galėtų tinkamai įvertinti kiekvieno vaiko poelgį teisme pagal savitą vaiko charakterį ir individualią vertybių sistemą, nesiremiami stereotipais ir prielaidomis, kurioms įtakos daro tokios aplinkybės kaip rasė, nacionalinė kilmė, skurdas. Tokios teisėjų kompetencijos trūkumą kai kuriose valstybėse užpildo teismo procedūrose dalyvaujantys socialiniai darbuotojai, psichiatrai, psichologai, probacijos pareigūnai ir kiti,

<sup>44</sup> Report of the Spanish Juvenile justice system [interaktyvus]. European Society of Criminology [žiūrėta: 2005-11-16]. Prieiga per internetą:

<[http://www.esceurocrim.org/files/report\\_of\\_spanish\\_juvenile\\_justice\\_system.doc](http://www.esceurocrim.org/files/report_of_spanish_juvenile_justice_system.doc)>.

<sup>45</sup> Casework [interaktyvus, žiūrėta: 2005-11-16]. Prieiga per internetą:

<<http://www.state.vt.us/srs/manual/casework/appendix4a.htm>>.

<sup>46</sup> Elizabeth S. Scott and Thomas Grisso, Symposium on The Future of the Juvenile Court: the Evolution of Adolescence: A Developmental Perspective on Juvenile Justice Reform, 88 J. CRIM. L. & CRIMINOLOGY 137 (1997).

kurie ruošia tikslų kiekvieno vaiko individualų įvertinimą bei rekomendacijas teisėjams ar kitiems pareigūnams. Tokios rekomendacijos yra pagrindas priimti protingą sprendimą dėl priemonių taikymo vaikui, kurios padėtų jam tapti pozityviu, daugiau nebepažeidžiančiu teisės asmeniu.

Išanalizavus užsienio valstybių praktiką, matyti, jog pagrindinis socialinio darbuotojo vaidmuo teisme yra teikti teisėjui išvadas, dažniausiai vadinamas vaikų socialinio gyvenimo ataskaitomis, socialinėmis ataskaitomis ir pan., kurios padėtų teisėjui priimti individualizuotą sprendimą, labiausiai atitinkantį nepilnamečio poreikius. Kai kuriose valstybėse socialines ataskaitas teikia tik socialinis darbuotojas, kitose – tarpdisciplininės profesionalių darbuotojų grupės. Vienose valstybėse numatoma pareiga teisėjui remtis tokio pobūdžio ataskaitomis, kitose – teisėjas tik savo nuožiūra gali kreiptis pagalbos į socialinį darbuotoją. Socialiniai darbuotojai šioje proceso stadijoje taip pat teikia informaciją teismui apie poveikio priemones, programas, kurios įgyvendinamos bendruomenėje bei galėtų būti tinkamos taikyti nepilnamečiui. Socialinis darbuotojas, kartu su kitais teismo pareigūnais, taip pat turi užtikrinti, jog nepilnametis bei jo šeimos nariai, dalyvaujantys teismo procese, bus išklaustyti ir išgirsti tuo atveju, jei jie nesutinka su tuo, kaip vyksta bylos nagrinėjimas, pvz., neatsižvelgiama į vaiko poreikius ar jo sveikatos būseną. Ši funkcija turi būti įgyvendinama viso proceso metu. Pavyzdžiui, JAV Viskonsino valstijoje tas pats socialinis darbuotojas „lydi“ nepilnametį viso proceso metu, pradėdamas nuo informacijos rinkimo apie vaiką teismui stadijos iki kol bus įgyvendintos vaikui paskirtos priemonės<sup>47</sup>.

JAV teismui posėdžio metu pripažinus nepilnametį teisės pažeidėju (kaltinamuoju) ar asmeniu, kuriam reikalinga priežiūra (PINS), teisėjas, siekdamas pritaikyti dispoziciją, kuo labiau atitinkančią vaiko poreikius, gali pareikalauti to asmens gyvenimo socialinių aplinkybių ištyrimo. JAV tuo užsiima specialūs probacijos pareigūnai. Tyrimų rezultatai parodė, kad tarp probacijos pareigūnų, atliekančių socialinius tyrimus socialinių darbuotojų (pagal jų išsilavinimą) buvo mažiau negu tarp probacijos pareigūnų, dirbančių priėmimo (*intake*) procedūroje. Vis dėlto, socialinių aplinkybių tyrimus atliekantys probacijos pareigūnai glaudžiai bendrauja su „išoriniais“ informacijos šaltiniais, t.y. socialiniais darbuotojais veikiančiais „už“ teismo sienų, ir tokiu būdu pateikia teismui socialinių asmens gyvenimo sąlygų ataskaitą, kurioje išanalizuojama vaiko šeimos situacija, santykiai su bendraamžiais, kaimynystės aplinka, elgesys mokykloje ir pan.<sup>48</sup>.

JAV socialiniai darbuotojai, oficialiai nedirbantys teisme, kartais šaukiami liudyti teismo posėdyje, kuriame nagrinėjama nepilnamečio byla. Socialinių darbuotojų, kurių

<sup>47</sup> Children's service system in Wisconsin [interaktyvus]. NAMI Wisconsin [žiūrėta: 2005-11-16] Prieiga per internetą: <<http://www.namiwisconsin.org/library/children/juvenilejustice.cfm>>.

<sup>48</sup> Albert R. Roberts. Social work in Juvenile and Criminal Justice Settings. 1997. P. 229.

klientais yra ar buvo nepilnametis įtariamasis ar jo tėvai, parodymai gali būti svarbūs teisėjui priimant sprendimą. Gynėjai byloje gali užduoti klausimus socialiniams darbuotojams apie lengvinančias ar sunkinančias aplinkybes. Kaip liudytojai socialiniai darbuotojai teisme dažnai jaučiasi tarsi „ne savo kailyje“. Liudijimas teisme prieštarauja socialinio darbuotojo statusui, lojalumui bei savo paties įvaizdžiui.

Socialiniai darbuotojai gali būti paprašyti pateikti ekspertinę nuomonę dėl tinkamų ir reikiamų socialinių paslaugų teikimo nepilnamečiui pažeidėjui.

Ispanijoje teismas, posėdyje nagrinėdamas bylą, ir siekdamas priimti sprendimą, labiausiai atitinkantį nepilnamečio interesus, išklauso tarpdisciplininės socialinės komandos ataskaitą. Pagrindinis ataskaitos tikslas yra informuoti teisėją ir prokurorą apie nepilnamečio situaciją bei padėti teisėjui individualizuoti sprendimą. Teisėjas, motyvuodamas sprendimą, remiasi technine socialinės komandos ataskaita kaip geriausių nepilnamečio interesų išraiška<sup>49</sup>.

Vokietijoje sprendžiant nepilnamečių bylas teismo procese dalyvauja *socialinis teismo padėjėjas* (Jugendgerichtshilfe), t.y. bendruomenės jaunimo aprūpinimo departamento socialinis darbuotojas. Socialinis teismo padėjėjas paruošia socialinę ataskaitą ir *privalomai* dalyvauja teismo posėdyje, kuriame pateikia parodymus apie nepilnamečio asmens socialinę aplinką, kitas gyvenimo aplinkybes bei padeda teisėjui nuspręsti dėl tinkamos sankcijos teisę pažeidusiam nepilnamečiui taikymo<sup>50</sup>.

Škotijoje socialinis darbuotojas taip pat rašo jaunimo teismui socialinio tyrimo ataskaitą (*SER - social enquiry report*). Ataskaita surašoma įvertinus nepilnametį pagal specialų dokumentą - rizikos/poreikių įvertinimo instrumentą (YLS). Socialinis darbuotojas taip pat parengia veiksmų planą, kuriame nustatomos konkrečios, labiausiai tinkamos nepilnamečiui socialinės paslaugos. Socialinis darbuotojas netgi gali pasiūlyti tam tikras intervencijos formas, bet visgi pagrindinis ir išimtinis tokių ataskaitų vaidmuo yra suteikti teismui informaciją, o galutinį sprendimą dėl sankcijos teisės pažeidėjui priima teisėjas<sup>51</sup>.

JAV socialinio darbuotojo funkcijoms taip pat priskiriamas psichologinis asmens įvertinimas. Albert R. Roberts veikale „Socialinis darbas nepilnamečių ir baudžiamojoje justicijoje“ pripažįsta, jog būtų idealu, jeigu kiekviename teisme dirbtų kvalifikuoti asmenys, galintys atlikti psichologinį emociškai nestabilių pažeidėjų įvertinimą, siekiant nustatyti, ar nepilnamečio nereikia hospitalizuoti tuo pagrindu, jog jis kelia grėsmę sau ar kitiems, bei galintys padėti teismams priimti atitinkamą sprendimą. Anksčiau dauguma

---

<sup>49</sup> Report of the German juvenile justice system [interaktyvus]. European Society of Criminology [žiūrėta: 2005-11-16]. Prieiga per internetą: <[http://www.esc-eurocrim.org/files/juvjusticegermany\\_betw\\_welfar\\_justice.doc](http://www.esc-eurocrim.org/files/juvjusticegermany_betw_welfar_justice.doc)>.

<sup>50</sup> Ten pat.

<sup>51</sup> Report of the Scottish juvenile justice system [interaktyvus]. European Society of Criminology [žiūrėta: 2005-11-16]. Prieiga per internetą: <[http://www.esc-eurocrim.org/files/juvenile\\_justice\\_Scotland.doc](http://www.esc-eurocrim.org/files/juvenile_justice_Scotland.doc)>.

teismų neturėjo tokių darbuotojų, dažnai sudarydavo sutartis su išoriniais tokių psichologinio įvertinimo paslaugų teikėjais. Dabar prie didelių teismų JAV veikia psichinės sveikatos klinikos, kuriose dirba psichiatrai, psichologai bei socialiniai darbuotojai. Psichologinio vertinimo esmė yra greitos diagnozės pateikimas. Jeigu nustatoma, jog pažeidėjui reikalinga ilgalaikė terapija ar priežiūra, byla perduodama kitoms institucijoms, dažniausiai per teismo posėdį.

#### **8.4. Socialinio darbuotojo vaidmuo po teismo sprendimo**

Probacija – baudžiamosios atsakomybės priemonė, įgyvendinama neizoliuojant teisę pažeidusio asmens nuo visuomenės, kurią taikant vykdoma nuteistojo priežiūra, siekiant jam padėti įvairiomis socialinėmis, pedagoginėmis priemonėmis. Fundamentalus probacijos priežiūros tikslas yra socialinė kontrolė, kuri gali transformuotis į socialinę rūpybą ar vaiko gynimą. Probacijos metu asmeniui paskiriami tam tikri įpareigojimai/draudimai, kurių įgyvendinimo priežiūrą vykdo probacijos pareigūnai. Socialinio aprūpinimo sistemoje dirbantys profesionalai įgyvendina nepilnamečiams teisėjo paskirtas auklėjamąsias priemones.

JAV dauguma nepilnamečių po teisminių procedūrų dalyvauja probacijoje. Paprastai teisėjas nustato nepilnamečiui probacijos sąlygas, tokias kaip reguliarus mokyklos lankymas, darbas nepilną darbo dieną, tarnyba bendruomenėje, dalyvavimas programose prieš alkoholizmą, konsultacijos su šeimos psichiatru ar psichinės sveikatos klinikos specialistais ir pan.

JAV vaiko elgesio priežiūra probacijos metu yra koordinuojama probacijos departamento priežiūros skyriaus. Vaikui paskiriamas probacijos pareigūnas, nustatomi nuolatiniai susitikimai probacijos departamento patalpose. Probacijos pareigūnas taip pat gali lankyti vaiką namuose ar susitikti kitoje sutartoje aplinkoje.

JAV probacijos pareigūnai turi turėti socialinio darbo ar baudžiamosios justicijos bakalauro laipsnį arba studijuoti 4 metus koledže ar universitete susijusiose srityse. Kai kuriose valstijose įsidarbinant probacijos departamente reikalaujama darbo patirties arba socialinio darbo, baudžiamosios justicijos, psichologijos ar kitos susijusios srities magistro laipsnio. Tačiau tik mažuma probacijos pareigūnų turi išsilavinimą socialinio darbo srityje, nors jų funkcijos aiškiai reikalauja socialinio darbo įgūdžių<sup>52</sup>.

---

<sup>52</sup> Dietrich, S.G. The probation officer as therapist. *Federal Probation*, 1979, 43(2), 14-19.

Socialiniai darbuotojai teikia nepilnamečiams teismo paskirtas socialines paslaugas ir tuomet, kai probacija taikoma po paleidimo iš bausmės vykdymo institucijos. Socialinių paslaugų institucijos ypatingai turi dirbti su priešiška nusiteikusiai, užūliais, visuomenę ignoruojančiais vaikais, kuriems gresia tolimesni teismo veiksmai (*clients under threat of further court action*). Kartais teismo pavedimai atrodo nerealūs ar netinkami, o socialiniai darbuotojai galiausiai atlieka tarpininko vaidmenį, nukreipdami vaiką ir jų šeimas į labiau jų poreikius atitinkančias socialines paslaugas, teikiamas kitų socialinių darbuotojų. Teismo paskirtų paslaugų teikimas iškelia socialiniams darbuotojams savo funkcijų identifikacijos dilemą. Neaišku, ar norima, kad socialiniai darbuotojai veiktų kaip teismo įgaliotiniai ar atstovai, ar kaip vaiko atstovai, ar kaip išoriniai ekspertai, padedantys įgyvendinti teismo idėją reabilituoti nepilnamečių teisės pažeidėją.

Vokietijoje privačių ir visuomeninių organizacijų nariai, nepilnamečių teismų prokurorai bei teisėjai, nesitikėdami greitų įstatyminių reformų, praktikoje išvystė naujas „bendruomenines sankcijas“ (*community sanctions*). Viena iš naujų įgyvendintų bendruomenės sankcijų - nurodymas teikti bendruomenines paslaugas (*community service order*). Pagal šią priemonę nepilnamečiui pažeidėjui paskiriamas *socialinis darbuotojas* (mentorius), paprastai nuo 6 iki 12 mėnesių laikotarpiui. Tai alternatyva klasikiniam lygtiniam nuteisimui, išsprendžianti socialinio darbuotojo darbo krūvio sumažinimo problemą. Paprastai lygtinio nuteisimo (probacijos) pareigūnas vienu metu dirba su 70 nepilnamečių, o pagal šią priemonę socialinis darbuotojas praktikoje turi ne daugiau kaip 10-15 nepilnamečių. Vokietijoje pripažintas didesnis šios priemonės efektyvumas, teikiant pagalbos ir socialinės integracijos paslaugas, lyginant su bausmės vykdymo atidėjimo priežiūrą vykdančių pareigūnų darbo efektyvumu<sup>53</sup>.

Probacija Ispanijoje vykdoma nepilnamečiui paskiriant probacijos pareigūną, kuris teismo nustatytą terminą, ne ilgesnį nei 2 metai, prižiūri ir konsultuoja vaiką. Pagrindinės tokio pareigūno funkcijos yra pagalba, konsultavimas ir priežiūra (rūpyba). Pareigūnai skatina nepilnamečio mokymąsi, dirba su jo tėvais ar globėjais, panaudodami kiek galima daugiau bendruomenės išteklių (*community resources*). Pagrindinis pareigūnų tikslas tobulinti nepilnamečio įgūdžius, sugebėjimus bei požiūrį. Teismas, skirdamas probacijos pareigūną, gali duoti nurodymus probacijos pareigūno veiklai su nepilnamečiu. Pareigūnai periodiškai

---

<sup>53</sup> Report of the German juvenile justice system [interaktyvus]. European Society of Criminology [žiūrėta: 2005-11-16]. Prieiga per internetą: <[http://www.esc-eurocrim.org/files/juvjusticegermany\\_betw\\_welfar\\_justice.doc](http://www.esc-eurocrim.org/files/juvjusticegermany_betw_welfar_justice.doc)>.

(teismas nustato intervalus) turi teikti ataskaitas teisėjui apie nepilnamečio elgesį ir privalomai turi informuoti teisėją, esant ryškiam nepilnamečio elgesio pasikeitimui<sup>54</sup>.

Ataskaitų ruošimas ir socialinė kontrolė kaip pagrindinės probacijos pareigūno funkcijos, vykdomos tuo pačiu metu, dažnai kelia problemų socialiniams darbuotojams suvokiant tikrąjį savo vaidmenį. Pavyzdžiui, probacijos pareigūnas pokalbio su nepilnamečiu, dalyvaujančiu probacijoje, metu sužino, jog probacijos sąlygos yra pažeidinėjamos, ar kad nepilnametis padarė naujus pažeidimus. Probacijos pareigūnas turi teisinę pareigą pranešti teisėjui apie tokių pažeidimų egzistavimą, tokiu būdu tarsi „išduodamas“ vaiką, o paties pareigūno pastangos ruošiant nepilnamečio elgesio ataskaitas nueina perniek. Be abejo, probacijos pareigūnas iš anksto gali išpėti vaiką, jog nauji nusikalstamos veiklos faktai bus perduoti teismui, tačiau tuomet konsultacijos su nepilnamečiu ar jo atstovais gali tapti neįmanomomis paprasčiausiai dėl konfidencialumo nebuvimo, pasitikėjimo pareigūnu trūkumo. Tokie prieštaravimai skaudžiai atsiliepia socialinio darbuotojo praktikoje<sup>55</sup>.

Svarbus socialinių darbuotojų vaidmuo ir pataisos institucijose. Užsienio valstybėse socialiniai darbuotojai nepilnamečių pataisos namuose atlieka šias funkcijas: dalyvauja reabilitacijos programose, padėdami jauniems pažeidėjams suprasti savo kaip visuomenės nario pareigas; teikia reikiamą informaciją; ruošia socialines istorijas ir psichosocialinius įvertinimus, kuriais vadovaujantis rengiamos programos, geriausiai atitinkančios nepilnamečio poreikius; dalyvauja ilgalaikėse ir trumpalaikėse, individualiose ir grupinėse konsultacijose su nepilnamečiu bei jo šeima; padeda nepilnamečiui prisitaikyti prie įkalinimo/uždaros įstaigos sąlygų ir vystyti socialinius įgūdžius, kurių reikės reintegrojuantis atgal į visuomenę. Uždarose įstaigose paprastai dauguma personalo yra socialiniai darbuotojai.

### **8.5. Socialinio darbuotojo vaidmuo įgyvendinant atkuriamojo teisingumo modelį**

Atkuriamasis teisingumas – humanistinis ginčų sprendimo būdas, kuriuo siekiama suderinti aukos, pažeidėjo bei visuomenės interesus. Būdingiausias yra 2 atkuriamojo teisingumo formos:

- A. pažeidėjo ir aukos mediacija;
- B. grupinė šeimos konferencija.

---

<sup>54</sup> Report of the Spanish juvenile justice system [interaktyvus]. European Society of Criminology [žiūrėta: 2005-11-16]. Prieiga per internetą:

<[http://www.esceurocrim.org/files/report\\_of\\_spanish\\_juvenile\\_justice\\_system.doc](http://www.esceurocrim.org/files/report_of_spanish_juvenile_justice_system.doc)>.

<sup>55</sup> Dietrich, S. G. The probation officer as therapist. Federal Probation, 1979, 43(2), P. 14-19.

Socialinio darbo principai, tokie kaip bendruomeninės paslaugos, priežiūra, tarpdisciplininis komandinis darbas yra labai aktualūs didinant neteisminių procedūrų, siekiančių įgyvendinti teisingumą, efektyvumą. Socialinių darbuotojų vaidmuo atkuriamojo teisingumo modelio institutuose pirmiausia pasireiškia per šias funkcijas: aukų „gydymas“, pagalba pažeidėjui atlyginant neteisėta veika padarytus nuostolius, reikalingos priežiūros suteikimas tiek aukoms, tiek pažeidėjams.

Aukos ir pažeidėjo mediacija yra viena iš labiausiai paplitusių mediacijos programų JAV. Tokios programos plinta tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu. 2001 m. veikė apie 320 aukos ir pažeidėjo mediacijos programų JAV ir Kanadoje bei daugiau kaip 700 Europoje<sup>56</sup>. Nuo mediacijos programų pradžios 1974 m. Kitchener, Ontario (Kanada) socialiniai darbuotojai aktyviai dalyvauja aukos ir pažeidėjo grupinėse konferencijose tiek kaip mediatoriai, tiek kaip visuomenės organizatoriai<sup>57</sup>.

Šiaurės Airijoje nuo 2003 metų veikia Jaunimo konferencijos (*youth conference*) paslauga, kuria siekiama įgyvendinti atkuriamojo teisingumo principus. Jaunimo konferencija – susitikimas (grupinis dialogas), kuriame jaunas pažeidėjas turi galimybę įvertinti savo teisę pažeidžiančius veiksmus, išklausti, kaip nusižengimas paveikė nukentėjusįjį, ir pasiūlyti reparaaciją nukentėjusiajam asmeniui. Derybų būdu parengiamas “konferencijos planas” – sutartis, kurioje numatomi tam tikri pažeidėjo įsipareigojimai bei jų nesilaikymo pasekmės. Iš esmės, tokia sutartis – atkuriamojo teisingumo pasekmė, atitinkanti nukentėjusiojo, pažeidėjo ir visuomenės interesus bei poreikius.

Konferencijoje privalomai dalyvauja konferencijos koordinatorius, jaunas teisės pažeidėjas, policijos pareigūnas bei “tinkamas suaugusysis”, kuriuo yra vienas iš pažeidėjo tėvų, o tuo atveju, jeigu vaiko tėvai negali dalyvauti, ar vaikas gyvena globos institucijoje - paskirtas *socialinis darbuotojas*<sup>58</sup>. Šioje procedūroje socialinis darbuotojas atlieka vaiko atstovavimo funkciją. Konferencija negali vykti, jeigu nedalyvauja bent viena iš aukščiau paminėtų šalių. Taigi, tais atvejais, kai nepilnamečio tėvų ar globėjų dalyvavimas konferencijoje yra negalimas, socialinis darbuotojas turi dalyvauti privalomai. Jaunimo konferencijos koordinatorius gali kviešti į konferenciją kitus asmenis, jeigu mano, kad jų dalyvavimas būtų vertingas. Praktikoje tai dažniausiai būna socialinis darbuotojas, mokytojas ar visuomenės atstovas. Socialinis darbuotojas konferencijoje padeda atskleisti faktorius,

<sup>56</sup> Bazemore, G., & Umbreit, M. A Comparison of Four Restorative Conferencing Models. 2001. (Juvenile Justice Bulletin No. NCJ 184378). Washington, DC. U.S. Department of Justice.

<sup>57</sup> Umbreit, M. Victim-offender mediation in Canada: The impact of an emerging social work intervention. 1999. *International Social Work*, 42, 215-227.

<sup>58</sup> Report of juvenile justice system of Northern Ireland [interaktyvus]. European Society of Criminology [žiūrėta: 2005-11-16]. Prieiga per internetą: <[http://www.esc-eurocrim.org/files/northern-ireland\\_report.doc](http://www.esc-eurocrim.org/files/northern-ireland_report.doc)>.

kurie daro įtakos nepilnamečio nusikalstamam elgesiui, ir nuspręsti dėl tinkamų poveikio priemonių taikymo.

Šiaurės Airijos 2002 m. Teisingumo įstatymas, įgyvendindamas atkuriamojo teisingumo teoriją, numato, kokios sankcijos gali būti taikomos jaunajam teisės pažeidėjui. Viena iš jų yra reparacija (*reparation order*) – žalos atlyginimas nukentėjusiajam. Taikant šią sankciją pažeidėjas įpareigojamas atlyginti žalą kitokiu būdu nei sumokėti piniginę kompensaciją. Tokia sankcija gali būti taikoma tik įrodžius pažeidėjo kaltę ir jam sutikus dėl šios priemonės taikymo. Tačiau, prieš paskirdamas reparacijos nurodymą teismas *privalo* atsižvelgti į raštišką ataskaitą, kurią teismui pateikia probacijos pareigūnas, socialinis darbuotojas arba kitas “tinkamas asmuo”, pateikdamas rekomendacijas dėl tinkamų apribojimų pažeidėjui taikymo. Raštiškoje ataskaitoje turi atsispindėti ir nukentėjusiojo nuomonė bei sutikimas dėl reparacijos pobūdžio<sup>59</sup>.

---

<sup>59</sup> Report of juvenile justice system of Northern Ireland [interaktyvus]. European Society of Criminology [žiūrėta: 2005-11-16]. Prieiga per internetą: <[http://www.esc-eurocrim.org/files/northern-ireland\\_report.doc](http://www.esc-eurocrim.org/files/northern-ireland_report.doc)>.

## Išvados ir pasiūlymai

1. Socialinio darbo funkcijas nepilnamečių justicijoje tiek užsienyje, tiek Lietuvoje įgyvendina įvairaus profilio darbuotojai. Užsienio valstybėse, kur socialinis darbas su jaunais delinkventais turi galias šaknis, stengiamasi socialinio darbuotojo funkcijas aiškiai apibrėžti ir sukurti socialiniam darbuotojui galimybes dirbti efektyvų socialinį darbą visose baudžiamojo proceso ir bausmių vykdymo stadijose. Lietuvoje nėra struktūros, nuoseklios sistemos ir praktikos socialinio darbuotojo dalyvavimui ikiteisminėje ir teisminėje stadijose, o įstaigose, dirbančiose su nepilnamečiu po teismo sprendimo, socialinio darbuotojo vaidmuo nėra pakankamas.
2. Realiai dirbančių socialinių darbuotojų bei jų etatų skaičius visose nepilnamečių justicijos įstaigose dar nėra pakankamas. Atkreiptinas dėmesys į pataisos inspekcijas ir pataisos namus, kuriuose pareigūnai socialinės reabilitacijos įgyvendinimą derina su kontrolės funkcijomis. Siektina šias funkcijas kiek įmanoma atriboti bei įdarbinti šiose įstaigose socialinio darbo specialistų (ne pareigūnų). Būtina didinti socialinių darbuotojų skaičių ir Specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose. Neatidėliotinai turi būti užtikrintas pakankamas nepilnamečių justicijos įstaigose realiai dirbančių psichologų skaičius bei psichologinės pagalbos prieinamumas už įstaigos ribų.
3. Tyrimas parodė, kad socialiniams darbuotojams labai trūksta psichologinių metodų, konsultacijų, individualios ir grupės terapijos taikymo įgūdžių savo darbe. Siūlytina, atsižvelgiant į atitinkamo tipo įstaigoje dirbančių socialinių darbuotojų poreikius, įtraukti į sistemingus specializuotus kvalifikacijos kėlimo kursus žinias, kurių trūkumą išreiškė respondentai. Be bendrų socialinio darbo principų, žinių bei įgūdžių socialiniai darbuotojai, dirbantys šioje srityje, turėtų turėti teisinių žinių, išmanyti darbo su nepilnamečiais ypatumus bei būti gerai susipažinę su institucine nepilnamečių justicijos sistema. Svarbu, jog socialiniai darbuotojai sugebėtų ne tik puikiai planuoti, teikti paslaugas, bet ir kritiškai įvertinti jų efektyvumą. Specializuota kvalifikacijos kėlimo programa galėtų būti sukurta ir palaikoma naudojantis nepilnamečių justicijos įstaigų darbuotojams prieinamomis Kalėjimo departamento ir švietimo įstaigoms skirtomis kvalifikacijos kėlimo sistemomis.
4. Būtina nustatyti socialinio darbuotojo rengimo standartą, taip pat įsteigti specializuotas studijas bent vienoje aukštojoje universitetinėje mokykloje, skirtas darbui su vaikais, kuriems laikinai atimta arba apribota laisvė specialiuosiuose vaikų

- auklėjimo ir globos namuose arba bausmės atlikimo institucijose ar kurie yra grįžę iš tokio tipo įstaigų.
5. Nepilnamečių justicijos įstaigose turėtų būti peržvelgtos darbuotojų pareiginės instrukcijos ir išbalansuotos darbinės funkcijos tarp įvairių sričių specialistų, kad jos nesidubliuotų, būtų savo pobūdžiu tarpusavyje suderinamos ir kad jų visuma užtikrintų įstaigai keliamų uždavinių efektyvų sprendimą bei tinkamą darbo krūvį socialiniams darbuotojams.
  6. Specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų vietoje turėtų atsirasti įstaigos kiekvienoje apskrityje. Tokiu būdu būtų užtikrintas mažesnis vaikų skaičius įstaigoje bei socialinių paslaugų arčiau vaiko gyvenamosios vietos principo įgyvendinimas. Tokio pobūdžio įstaigose socialiniams įgūdžiams lavinti turėtų būti skiriamas didžiausias dėmesys, formalus ugdymo funkcijas perleidžiant toje vietovėje (mieste ar miestelyje) veikiančiai bendrojo lavinimo mokyklai. Tokiu atveju socialinių darbuotojų skaičius kiekvienoje įstaigoje turėtų išaugti, jų daugiausia jose ir turėtų būti.
  7. Teikiant socialinę pagalbą, konsultacijas nepilnamečiams asmenims, kontroliuojamiems pataisos inspekcijų, skatinant juos dalyvauti socialinės reabilitacijos programose, labai svarbu sukurti pasitikėjimo pareigūnu, konfidencialumo atmosferą, jog kontroliuojamas asmuo galėtų laisvai bendrauti su tokias paslaugas teikiančiais asmenimis, nebijodamas būti „išduotas“ už jam paskirtų įsipareigojimų nevykdymą. Tuo tikslu, svarbu įtvirtinti pataisos inspektorių specializaciją nepilnamečių reikalams. Pataisos inspekcijose turėtų būti atskiri pareigūnai: (a) atsakingi už nuteistųjų elgesio kontrolę ir (b) socialinių problemų sprendimą, konsultavimą bei socialinės reabilitacijos ir integracijos programų įgyvendinimą, arba kontrolės funkcijos perduotos policijai.
  8. Orientuojantis į tai, jog pataisos inspekcijos užims svarbų vaidmenį realizuojant probaciją Lietuvoje, manytina, jog būtina didinti socialinio darbo reikšmę šiose įstaigose. Jose turėtų dirbti socialinių darbuotojų (ne pareigūnų), be to, dirbantys pareigūnai turėtų išklaustyti tam tikrą specializuotą socialinio darbo kursą. Taip pat būtina supaprastinti dokumentų formas, mažinti jų skaičių, kad kuo daugiau laiko darbuotojui liktų tiesioginiam darbui su klientu.
  9. Užsienio valstybėse socialiniai darbuotojai aktyviai dalyvauja atkuriamojo teisingumo modelio neteisminėse procedūrose (mediacija, aukos ir kaltininko susitaikymo institutas, grupinė šeimos konferencija ir kt.), kurių metu siekiama įvertinti nepilnamečio elgesį ir paskirti jam lanksčias, mažiau traumuojančias vaiką socialinio pobūdžio auklėjamąsias priemones, taip išvengiant nepilnamečio susidūrimo su

teismu, baudžiamojo poveikio priemonėmis bei teistumo našta. Atsižvelgiant į šią praktiką, siūlytina Lietuvoje skatinti ir kurti atkuriamojo teisingumo modelio tipo vaikų pažeidimų svarstymo procedūras, pagrįstas socialinės, psichologinės pagalbos vaikui ir jo šeimai principu, kurių metu tarpdisciplininės komandos: socialinio darbo, psichologinį išsilavinimą turintys specialistai dirbtų su pirmą kartą nusikaltusiais ar nesunkias nusikalstamas veikas padariusiais vaikais.

10. Užsienio praktika rodo, jog socialiniam darbuotojui *visose* baudžiamojo proceso stadijose bei neteisminėse procedūrose yra priskiriamas tam tikrų funkcijų įgyvendinimas. Tokiu būdu užtikrinamas nepilnamečio asmens „lydėjimas“ per visą procesą, užtikrinant jo išklausimą, informacijos apie jo socialines gyvenimo aplinkybes rinkimą ir pateikimą ikiteisminio tyrimo pareigūnams bei teisėjui bei tos informacijos perimamumą keliaujant nepilnamečiui per proceso stadijas bei įvairias įstaigas, individualizuoto sprendimo jo atžvilgiu priėmimą, bei tinkamos poveikio priemonės parinkimą.
11. Ikiteisminio tyrimo stadijoje galėtų būti sukurtas „budinčio“ socialinio darbuotojo institutas, kuris užtikrintų tinkamą psichologinį ir pedagoginį elgesį su sulaikytais, įtariant padarius nusikalstamą veiką arba esančiais tardymo izoliatoriuje nepilnamečiais.
12. Atsižvelgiant į Vokietijos patirtį, svarstyтина galimybė Lietuvoje sukurti socialinių teisėjų padėjėjų – socialinių darbuotojų etatus (bent vieną teisme). Alternatyva tokiems padėjėjams galėtų tapti seniūnijos arba savivaldybės socialinės paramos skyriaus socialinis darbuotojas, kuris galėtų skirti daugiau dėmesio kiekvienam vaikui, patekusiam į baudžiamosios justicijos akiratį ir lydėtų jį per visą procesą.  
LR BK 91 str. numato teismo pareigą, skiriant bausmę nepilnamečiui, atsižvelgti į jo gyvenimo ir auklėjimo sąlygas; nepilnamečio sveikatos būklę ir socialinę brandą; anksčiau taikytas poveikio priemones ir jų veiksmingumą; nepilnamečio elgesį po nusikalstamos veikos padarymo. Teismas neįpareigojamas atsižvelgti į šias aplinkybes skiriant auklėjamojo poveikio priemonę, tačiau, manytume, tokia pareiga teisėjui turi būti numatyta ir šiuo atveju. Socialinis teisėjo padėjėjas (socialinis darbuotojas) galėtų užtikrinti šios normos įgyvendinimą, paruošdamas ir pristatydamas teisėjui išsamią ataskaitą apie nepilnamečio asmens socialinę aplinką, kitas gyvenimo aplinkybes bei padėtų teisėjui nuspręsti priimant individualizuotą sprendimą, labiausiai atitinkantį vaiko poreikius, bei parenkant tinkamą poveikio priemonę teisę pažeidusiam nepilnamečiui. Socialinis padėjėjas (socialinis darbuotojas) turėtų būti atsakingas už informacijos kaupimą teisme apie vietovėje vykdomas valstybinių ar nevalstybinių

įstaigų bei organizacijų rengiamas socialinio ugdymo ar reabilitacijos priemonės (LR BK 87 str. numato galimybę teismui paskirti nepilnamečiui grynai socialinio pobūdžio auklėjamąją priemonę (vienintelę tokią numatomą LR BK) - vieną iš elgesio apribojimo variantų – dalyvavimą valstybinių ar nevalstybinių įstaigų bei organizacijų rengiamose socialinio ugdymo ar reabilitacijos priemonėse nuo 30 d. iki 12 mėnesių). Teismuose taip pat galėtų būti įsteigtos tarpdisciplininės – socialinės komandos, sudarytos iš psichologų, socialinių darbuotojų, socialinių edukologų ir pan. specialistų, atsakingų už priimamų sprendimų atitikimą nepilnamečio psicho-socialinei būklei.

13. Siūlytina galimybė įvesti naujas auklėjamojo poveikio priemones sankcijose: praktinė pagalba šeimai, šeimos terapija, konsultacijos su šeima, kontaktinio asmens (socialinio darbuotojo) paskyrimas šeimai. Sektinas Vokietijos pavyzdys - alternatyva lygtiniam nuteisimui, kai nepilnamečiui paskiriamas socialinis darbuotojas, kuris galėtų efektyviau bendrauti, konsultuoti, teikti socialinę ir kt. pagalbą asmeniui. Vokietijoje pripažintas socialinio darbuotojo paskyrimo nepilnamečiui tam tikram laikotarpiui efektyvumas lyginant su lygtinio nuteisimo veiksmingumu.
14. Socialinio darbo kokybės gerinimui labai svarbu socialinio darbo vertybių suvokimas ir puoselėjimas, darbuotojų kompetencijos užtikrinimas, įmanomas įgyvendinti darbo krūvis, tarpdisciplininis požiūris į problemų sprendimą, bendradarbiavimo tarp įvairių pareigūnų vystymas. Siekiant su efektyvinti socialinio darbo poveikį nepilnamečių justicijoje reikalinga, jog įvairių valstybių socialinio darbo etikos kodeksuose įvardijamos socialinio darbo vertybės (socialinis teisingumas, paslaugos, žmogaus vertė ir orumas, žmogiškieji santykiai, integralumas, kompetencija) būtų suvokiamos ne tik pačių socialinių darbuotojų, bet ir įgyvendinamos kitų baudžiamojoje justicijoje dirbančių pareigūnų.

## ŠALTINIAI

1. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 73-3084.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas// Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas// Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341, Nr. 46.
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 600 „Dėl Nepilnamečių justicijos 2004-2008 metų programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 83-3008.
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gegužės 5 d. nutarimas Nr. 643 „Dėl Specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų laikinųjų nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1995, Nr. 39-971..
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. balandžio 24 d. nutarimas Nr. 471 „Dėl socialinių pedagogų etatų steigimo švietimo įstaigose 2001-2005 metų programos patvirtinimo“//Valstybės žinios, 2001, Nr. 36-1220.
7. LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. rugpjūčio 3 d. įsakymas Nr. A1-223 „Dėl Socialinį darbą dirbančių darbuotojų pareigybių sąrašo patvirtinimo“// Valstybės žinios, 2005, Nr. 96-3608.
8. LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. liepos 27 d. įsakymas Nr. A1-218 „Dėl socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašo patvirtinimo“// Valstybės žinios, 2006, Nr. 4-114.
9. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2001 m. gruodžio 14 d. įsakymas Nr. 1667 "Dėl socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų patvirtinimo"// Valstybės žinios, 2002, Nr. 24-896.
10. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. spalio 16 d. įsakymas Nr. 127 „Dėl švietimo ir mokslo ministro 2001 m. gruodžio 14 d. įsakymo Nr. 1667 „Dėl socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų patvirtinimo“ pakeitimo“// Valstybės žinios, 2002, Nr. 101-4526.
11. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. balandžio 1 d. įsakymas Nr. 86 "Dėl pataisos įstaigos psichologinės tarnybos struktūros, veiklos principų ir formų patvirtinimo"// Valstybės žinios, 2003, Nr. 36-1602.
12. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. spalio 29 d. įsakymas Nr. 261 „Dėl Kalėjimų departamentui prie Teisingumo ministerijos pavaldžių Kauno, Klaipėdos,

- Panevėžio, Šiaulių ir Vilniaus regionų pataisos inspekcijų nuostatų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2003, Nr. 104-4669.
13. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gegužės 9 d. nutarimas Nr. 581 „Dėl Lietuvos Respublikos nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo koncepcijos patvirtinimo“// Valstybės žinios, 2003, Nr. 47-2080.
  14. LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. liepos 27 d. įsakymas Nr. A1-218 „Dėl socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašo patvirtinimo“// Valstybės žinios, 2006, Nr. 4-114.
  15. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2002 m. spalio 4 d. įsakymas Nr. 1687 “Dėl socialinio pedagogo rengimo standarto patvirtinimo”// Valstybės žinios, 2002, Nr. 101-4524.
  16. Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministro 1993 m. spalio 7 d. įsakymas Nr. 769 „Dėl Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos nepilnamečių socialinės pagalbos ir skirstymo centro instrukcijos patvirtinimo“// Valstybės žinios, 1994, Nr. 3-48.
  17. Kvieskienė G., Merfeldaitė O. (red.). Socialinio pedagogo darbo knyga. Socialinis ugdymas VII. Vilnius, 2002.
  18. Kvieskienė G. Socialinio pedagogo kompetencija. // *Socialinio pedagogo ABC. Socialinis ugdymas V*. Vilnius, 2002.
  19. Umbreit, M. Victim-offender mediation in Canada: The impact of an emerging social work intervention. 1999. *International Social Work*, 42.
  20. Bazemore, G., & Umbreit, M. A Comparison of Four Restorative Conferencing Models. 2001. (Juvenile Justice Bulletin No. NCJ 184378). Washington, DC. U.S. Department of Justice.
  21. Dietrich, S. G. The probation officer as therapist. *Federal Probation*, 1979
  22. Albert R. Roberts. *Social work in Juvenile and Criminal Justice Settings*. 1997.
  23. Elizabeth S. Scott and Thomas Grisso, Symposium on The Future of the Juvenile Court: the Evolution of Adolescence: A Developmental Perspective on Juvenile Justice Reform, 88 J. CRIM. L. & CRIMINOLOGY 137 (1997).
  24. Needleman, C.E. Screening Juvenile Offenders for Court Appearance: An Empirical Test of Positivism and Labelling Theory Interpretations. 1978.
  25. National Institute of Social Work (NISW), *Social workers: their role and tasks*. 1983.
  26. Lietuvos socialinių darbuotojų apklausa 2003. Socialinių darbuotojų kompetencijos ir kvalifikacinių poreikių tyrimo rezultatų analizė [interaktyvus, žiūrėta 2005-02-28]. Prieiga per internetą: <[http://www.sdrc.lt/att\\_files/f\\_60\\_9336.doc](http://www.sdrc.lt/att_files/f_60_9336.doc)>.

27. Report of juvenile justice system of Northern Ireland [interaktyvus]. European Society of Criminology [žiūrėta: 2005-11-16]. Prieiga per internetą: <[http://www.esc-eurocrim.org/files/northern-ireland\\_report.doc](http://www.esc-eurocrim.org/files/northern-ireland_report.doc)>.
28. Report of the Spanish juvenile justice system [interaktyvus]. European Society of Criminology [žiūrėta: 2005-11-16]. Prieiga per internetą: <[http://www.esceurocrim.org/files/report\\_of\\_spanish\\_juvenile\\_justice\\_system.doc](http://www.esceurocrim.org/files/report_of_spanish_juvenile_justice_system.doc)>.
29. Report of the German juvenile justice system [interaktyvus]. European Society of Criminology [žiūrėta: 2005-11-16]. Prieiga per internetą: <[http://www.esc-eurocrim.org/files/juvjusticegermany\\_betw\\_welfar\\_justice.doc](http://www.esc-eurocrim.org/files/juvjusticegermany_betw_welfar_justice.doc)>.
30. Report of the Scottish juvenile justice system [interaktyvus]. European Society of Criminology [žiūrėta: 2005-11-16]. Prieiga per internetą: <[http://www.esc-eurocrim.org/files/juvenile\\_justice\\_Scotland.doc](http://www.esc-eurocrim.org/files/juvenile_justice_Scotland.doc)>.
31. Children's service system in Wisconsin [interaktyvus]. NAMI Wisconsin [žiūrėta: 2005-11-16] Prieiga per internetą: <<http://www.namiwisconsin.org/library/children/juvenilejustice.cfm>>.
32. Juvenile justice [interaktyvus]. UNICEF Innocenti Research Centre [žiūrėta: 2005 m. lapkričio 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.unicef-icdc.org/cgi-bin/unicef/main.sql?menu=/publications/menu.html&testo=Lunga.sql?ProductID=105>>.
33. Dėl SDRC veiklos per 2004 m. ataskaitos [interaktyvus]. Socialinių darbuotojų rengimo centras [žiūrėta 2005-11-11]. Prieiga per internetą: <[http://www.sdrc.lt/att\\_files/f\\_135\\_6055.doc](http://www.sdrc.lt/att_files/f_135_6055.doc)>.
34. Studijos. Lietuvos kūno kultūros akademija [interaktyvus, žiūrėta 2005-10-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.lkka.lt/index.php?cid=306>>.
35. Studijos [interaktyvus]. Vytauto Didžiojo universitetas [žiūrėta 2005-10-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.vdu.lt/>>.
36. Studijos. Socialinių mokslų fakultetas [interaktyvus]. Kauno technologijos universitetas [žiūrėta 2005-10-23]. Prieiga per internetą: <[http://www.ktu.lt/lt/scriptas1.asp?pirmas=/lt/ktu/fakult/admin/menu.html&antras=/lt/ktu/fakult/admin/ap\\_admi.html&menu=/lt/virus2\\_1.html](http://www.ktu.lt/lt/scriptas1.asp?pirmas=/lt/ktu/fakult/admin/menu.html&antras=/lt/ktu/fakult/admin/ap_admi.html&menu=/lt/virus2_1.html)>.
37. Studijos. Socialinių mokslų fakultetas [interaktyvus]. Klaipėdos universitetas [žiūrėta 2005-10-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.ku.lt/fakultetai.php>>.
38. Studijos. Šiaulių universitetas [interaktyvus, žiūrėta 2005-10-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.su.lt/article/archive/7/>>.

39. Studijų programos [interaktyvu]. Vilniaus universiteto Socialinio darbo katedra [žiūrėta 2005-10-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.psd.fsf.vu.lt/sdk/>>.
40. Studijos [interaktyvus]. Socialinės komunikacijos institutas. [žiūrėta 2005-10-23]. Prieiga per internetą: <<http://projects.5ci.lt/socpedagogika/index.asp?DL=L&TopicID=3>>.
41. Socialinio darbo katedra [interaktyvus]. Mykolo Romerio universitetas [žiūrėta 2005-10-23]. Prieiga per internetą: <[http://www.mruni.lt/lt/SDF\\_sdk.htm](http://www.mruni.lt/lt/SDF_sdk.htm)>.
42. Studentai pagal studijų sritis. Švietimo būklės apžvalga. [interaktyvus]. Švietimo ir mokslo ministerija [žiūrėta 2005-10-23]. Prieiga per internetą: [http://www.smm.lt/svietimo\\_bukle/docs/apzvalgos/lt053.pdf](http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/apzvalgos/lt053.pdf)>.
43. Asmenų, esančių regionų pataisos inspekcijų teritorinių padalinių įskaitoje, skaičiaus 2004 m. suvestinė [interaktyvus]. Kalėjimų departamentas prie LR teisingumo ministerijos [žiūrėta 2005-09-07]. Prieiga per internetą: <[http://www.kalejimudepartamentas.lt/stat/PIsuvest\\_%2004\\_12%20men\\_www.xls](http://www.kalejimudepartamentas.lt/stat/PIsuvest_%2004_12%20men_www.xls)>.
44. Nepilnamečių mokymasis ir socialinė rehabilitacija. Kauno nepilnamečių tardymo izoliatorius – pataisos namai [interaktyvus, žiūrėta 2005-09-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.nti-adk.lt/mokymas.html>>.
45. Ugdomoji veikla. Panevėžio pataisos namai [interaktyvus, žiūrėta 2005-09-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.prison.lt/veikla.htm>>.
46. Socialinės rehabilitacijos tarnybų veikla 2004 m. [interaktyvus]. Kalėjimų departamentas prie LR teisingumo ministerijos [žiūrėta 2005-09-07]. Prieiga per internetą: <[http://www.kalejimudepartamentas.lt/stat/SRSSuvest\\_04\\_12men\\_www.xls](http://www.kalejimudepartamentas.lt/stat/SRSSuvest_04_12men_www.xls)>.
47. Nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstaigų teisinės – norminės bazės analizė. Teisės institutas [interaktyvus]. Teisės institutas [žiūrėta 2005-10-12]. Prieiga per internetą: <[http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Literatura/nep\\_priez\\_ist\\_norm\\_baz\\_analiz.pdf](http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Literatura/nep_priez_ist_norm_baz_analiz.pdf)>.
48. Rizikos grupės vaikai. Lietuvos AIDS centro biuletėnis. 2005 m. birželis, Nr. 3(27) [interaktyvus, žiūrėta 2005-09-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.aids.lt/download/Biuletėnis333r.doc>>.
49. Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksas. Socialinio darbo dokumentai [interaktyvus]. Socialinio darbo institutas [žiūrėta 2005-07-18]. Prieiga per internetą: <<http://www.vdu.lt/sdi/sddok.htm>>.
50. Lietuvos profesijų klasifikatorius [interaktyvus]. Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba [žiūrėta 2005-07-24]. Prieiga per internetą: <[http://www.ldrmt.lt/mod/klasifikatorius/?p=0\\_11](http://www.ldrmt.lt/mod/klasifikatorius/?p=0_11)>.

## **Priedas 1. Tyrime dalyvavusios įstaigos**

### **Pataisos namai:**

1. Kauno nepilnamečių tardymo izoliatorius – pataisos namai;
2. Panevėžio pataisos namai (su atskiru merginų skyriumi);

### **Specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai:**

3. Veliučionių specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai;
4. Čiobiškio specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai;
5. Gruzdžių specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai;
6. Vilniaus specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai;

### **Teritorinės pataisos inspekcijos:**

7. Vilniaus regiono pataisos inspekcijos;
8. Kauno regiono pataisos inspekcijos;
9. Klaipėdos regiono pataisos inspekcijos;
10. Šiaulių regiono pataisos inspekcijos;
11. Panevėžio regiono pataisos inspekcijos;

### **Konsultacijos su specialistais iš:**

13. Savivaldybių policija - policijos komisariatai (VPK, PK);
14. Prokuratūros;
15. Teismai.

## **Priedas 2. Uždaviniai, kurios tenka spręsti įstaigoje, dirbančioje su nepilnamečiais**

- 1) Nepilnamečio problemos tyrimas (informacijos apie jį rinkimas, jo problemos priežasčių nustatymas);
- 2) Nepilnamečiui reikalingos socialinės pagalbos nustatymas;
- 3) Socialinės ir psichologinės pagalbos nepilnamečiui programos (plano) rengimas;
- 4) Naujai atvykusių į įstaigą nepilnamečių adaptacijos joje skatinimas (gyvenamosios aplinkos pritaikymas nepilnamečio poreikiams, socialinė adaptacija grupėje, susipažinimas su personalu);
- 5) Nepilnamečių socialinių įgūdžių formavimas;
- 6) Nepilnamečių priklausomybės formų (alkoholio vartojimo, narkotikų vartojimo ir pan.) prevencija;
- 7) Nepilnamečių savižudybių prevencija;
- 8) Pagalba nepilnamečiui krizinėse situacijose;
- 9) Nepilnamečių konsultavimas dėl jo asmeninių ir šeimos problemų;
- 10) Pagalba nepilnamečiui formuojant jo interesą mokytis. Tokios pagalbos programų kūrimas bei įgyvendinimas;
- 11) Nepilnamečių profesinis konsultavimas (orientavimas);
- 12) Nepilnamečių laisvalaikio (išvykų, kultūrinių, sporto ir kitų renginių) organizavimas;
- 13) Bendradarbiavimas su auklėtojais, pedagogais, kitais įstaigos darbuotojais ieškant efektyvių problemų sprendimo būdų;
- 14) Priemonių gerinant bendradarbiavimą auklėtojų ir kitų asmenų tiesiogiai ar netiesiogiai dirbančių su vaikais (darbo komandoje) organizavimas;
- 15) Tarpasmeninių konfliktų sprendimas (tarp nepilnamečių, tarp nepilnamečio ir įstaigos darbuotojo);
- 16) Tarpininkavimas tarp nepilnamečio ir jo socialinės aplinkos (šeimos, giminaičių, mokyklos ir pan.);
- 17) Darbo su nepilnamečiu eigos ir rezultatų (pokyčių) apibendrinimas ir įvertinimas;
- 18) Nepilnamečio psichologinis rengimas išėjimui iš įstaigos, būsimų jo gyvenimo sąlygų tyrimas;
- 19) Nepilnamečio, rengiamo išėjimui iš įstaigos, būsimų darbo ar mokslo sąlygų tyrimas;
- 20) Pagalba nepilnamečiui, išėjusiam iš įstaigos, sprendžiant jo buitines problemas;
- 21) Pagalba nepilnamečiui, išėjusiam iš įstaigos, sprendžiant jo darbo ar mokslo problemas;
- 22) Ryšio su išėjusiais iš įstaigos nepilnamečiais palaikymas;

- 23) Informacijos apie nepilnamečių kitoms institucijoms rengimas;
- 24) Nepilnamečio atstovavimas kitose institucijose;
- 25) Socialinio darbuotojo profesinės veiklos tobulinimas (kvalifikacijos kėlimas, kursai, konferencijos ir pan.);
- 26) Su veikla susijusių įstatymų ir norminių dokumentų analizė, pasiūlymų, kaip juos tobulinti, teikimas;
- 27) Bendradarbiavimas su socialiniais partneriais (valstybės įstaigomis, nevyriausybinėmis organizacijomis) socialinio darbo su nepilnamečiais klausimais;
- 28) Pedagogų, kitų įstaigos darbuotojų konsultavimas, švietimas;
- 29) Individuali socialinė pagalba įstaigos darbuotojams;
- 30) Kolektyvinių priemonių darbe organizavimas;
- 31) Naujų įstaigos darbuotojų profesinė atranka;
- 32) Ataskaitinės ir kitokios dokumentacijos rengimas (metinės ir kitokios ataskaitos, atsakymai į užklausas ir pan.)
- 33) Rūpinimasis institucijai reikalingos duomenų bazės kūrimu ir jos tobulinimu;
- 34) Visuomenės bei pavienių asmenų informavimas apie prognozuojamas socialines problemas.